

**warunki
życia
ludności
Polski
w latach 2004–2005**

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
DEPARTAMENT STATYSTYKI SPOŁECZNEJ

WARSZAWA 2007

Opracowanie publikacji GUS, Departament Statystyki Społecznej
Preparation of the publication *CSO, Social Statistics Division*

kierujący Alina Głuchowska
supervisor Zastępca Dyrektora
 Departamentu Statystyki Społecznej

zespół Wydział Warunków Życia Ludności
team Departamentu Statystyki Społecznej
 Anna Szukielojć – Bieńkuńska – nadzór
 merytoryczny oraz redakcja

Współpraca: Bronisław Lednicki i Robert
Wieczorkowski - Wydział Rejestrów Statystyki
i Operatów Departamentu Przedsiębiorstw
i Rejestrów

Okładka Zakład Wydawnictw Statystycznych
Cover *Statistical Publishing Establishment*

ISSN 1897-3663

Przedmowa

Publikacja niniejsza stanowi zmodyfikowaną wersję syntetycznego opracowania analityczno – tabelarycznego, przedstawiającego warunki życia polskiego społeczeństwa. Do 2005 roku podstawę prezentowanych wskaźników i analiz stanowiły wyniki badania budżetów gospodarstw domowych. W 2005 roku zostało zrealizowane po raz pierwszy, współfinansowane przez Komisję Europejską, europejskie badanie dochodów i warunków życia (EU-SILC). Wdrożenie tego badania, którego podstawowym celem jest dostarczenie porównywalnych dla Unii Europejskiej danych dotyczących dochodów, ubóstwa oraz zjawiska społecznego wykluczenia, przyczyniło się do podjęcia przez Departament Statystyki Społecznej decyzji dotyczącej modyfikacji publikacji na temat warunków życia.

Opracowanie składa się z 6 rozdziałów i aneksu metodologicznego. W rozdziale pierwszym przedstawiona została ogólna charakterystyka sytuacji społeczno – ekonomicznej kraju oraz najważniejsze wnioski dotyczące poziomu życia polskiego społeczeństwa. Rozdział 2 prezentuje informacje na temat poziomu i zróżnicowania sytuacji dochodowej gospodarstw domowych. Jak zaznaczono wcześniej podstawę analiz stanowią wyniki badania EU-SILC a nie jak dotychczas – wyniki badania budżetów gospodarstw domowych. W rozdziale 3 skoncentrowano się na prezentacji wspólnie uzgodnionych przez kraje Unii Europejskiej wskaźników spójności społecznej w zakresie rozkładu dochodów i ubóstwa. Przedstawiono sytuację Polski na tle Unii Europejskiej w tym zakresie. Rozdział 4 dotyczy deprivacji najważniejszych potrzeb gospodarstw domowych. W rozdziale 5 omówiono poziom i strukturę wydatków gospodarstw domowych. W tym ostatnim, podobnie jak w latach ubiegłych, podstawę analizy stanowią wyniki badania budżetów gospodarstw domowych. Z kolei dane dotyczące prowadzonego w sposób systematyczny od kilkunastu lat pomiaru ubóstwa materialnego w Polsce na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych zaprezentowane zostały w rozdziale 6. W aneksie omówiono natomiast podstawowe założenia metodologiczne badania EU-SILC. Dodatkowo, w poszczególnych rozdziałach tematycznych wprowadzone zostały także wyjaśnienia stosowanych terminów i mierników statystycznych.

Wyrażamy nadzieję, że zaproponowany kierunek zmian prezentacji wyników naszych badań uznają Państwo za korzystny. Liczymy również na uwagi i sugestie, które postaramy się uwzględnić w następnej publikacji z zakresu warunków życia, aby w dostatecznym stopniu spełniała ona potrzeby odbiorców.

dr Grażyna Marciniak

Dyrektor Departamentu Statystyki Społecznej

Introduction

This is a modified version of the concise report on the living conditions of the population comprising the analyses and tables. Up to 2005 the indicators and analyses were prepared on the basis of the household budget survey results. In 2005 the European survey on income and living conditions (EU-SILC), co-financed by the European Commission, was carried out for the first time in Poland. The implementation of EU-SILC, aimed at providing statistics on income, poverty and social exclusion comparable to EU, has inspired the Social Statistics Division to prepare a modified version of the publication on the living conditions.

The work consists of six chapters and an annex containing the methodological notes. Chapter 1 gives a general description of the social and economic conditions in the country and the main conclusions on the living standards of the Polish population. Chapter 2 provides the information about the level and differentiation of households' incomes. As was already mentioned the analysis is based on EU-SILC and not on HBS as before. Chapter 3 presents social cohesion indicators of income distribution and poverty, commonly adopted by EU countries. The situation of Poland was shown with reference to the EU conditions. Chapter 4 is dealing with deprivation of the basic needs of households. Chapter 5 discusses the level and structure of households' expenditure. In this case the analysis is based on the household budget survey results as in the previous years. Poverty statistics based on the measurement of material poverty carried out regularly on the basis of HBS for over a decade in Poland are included in chapter 6. The annex contains the main methodological principles adopted for EU-SILC. Moreover, particular chapters provide definitions and explanations of the terms and statistical measures used.

We hope that our readers will find the suggested changes in the mode of data presentation going in the right direction. We will also appreciate your comments and suggestions which we will try to take into account in the next publication on the living conditions so as to meet the requirements of the users.

Grażyna Marciniak, Ph.D.

Director of

Social Statistics Division

Summary

2005 was the sixth consecutive year when a real decrease of the Polish population took place and the fourth, when natural increase had a negative value. Between 1999 and 2005 low natural increase and negative foreign migration balance brought about a decrease of the Polish population by 120 thousand inhabitants. In 2005 the Polish population amounted to about 38.2 million people which was estimated at 8.3% of the EU population. Regular improvement in mortality rates noted since the nineties has had a positive effect on life expectancy of Poles. It is predicted that with unchanged mortality rates as noted in 2005, males born in 2005 will reach the average of 70.8 years of age and the females – 79.4 years, respectively. As compared with the European leading countries life expectancy of Poles is still lower – by 4-5 years for females and by 6-7 years for males.

2004 and 2005 marked the period of economic growth reflected among others by an increase of the Gross Domestic Product (GDP). The real GDP increase in 2004 in relation to 2003 was 5.3%, while in 2005 as compared with 2004 it was 3.5%. Still Poland is among the EU countries with the lowest GDP per capita. According to Eurostat's estimates in 2005 the GDP level for a Polish inhabitant was 49.7% of the average GDP for 25 EU member states.

The labour market situation was unfavourable for Poland as compared with other EU countries. The labour force survey (LFS) confirmed that in 2005 the employment rate for the age group 15-65 was 52.8% for Poland, while the EU average was 63.8%. At the same time, Poland was characterised by twice as high unemployment rate as the EU average (17.7% as compared with 8.8%). However, both unemployment figures estimated based on LFS and officially registered unemployment in 2005 dropped in relation to 2004.

Both on the basis of the household budget surveys (HBS) and the European survey on income and living conditions (EU-SILC) implemented in Poland in 2005 it can be stated that no major changes in the living standard of an average Pole were noted between 2004 and 2005. At the same time, the analyses made with reference to the same sources confirm a differentiation of the living conditions of the Polish population and some indicators may indicate that these differences become sustainable showing an increasing tendency.

EU-SILC allows for the comparison of the material conditions of the population in the EU countries.

According to the methodology agreed upon and adopted by Eurostat, annual equivalent disposable income was recognised to be the household's income indicator¹, used among others for the analysis of poverty. In the 2005 survey the information about the household's income gained during the whole 2004 was collected. The survey results show that in 2004 an average household had at its disposal the income of ca PLN 13760 per adult person, calculated with the use of the OECD modified scale and the income median was PLN 11467, which means that half of the population lived on the income below this level.

Using the Laeken indicator criteria it can be estimated that in 2004 20% of the Polish population with the highest income level had their income 6.6 times as high as that of 20% from the lowest income group. Thus the income quintile share ratio (S80/S20) is much higher than the respective rate estimated for 25 EU countries (4.9), in fact being one of the highest indicators in the European Union.

The Gini coefficient is another figure confirming much higher income differentiation in Poland than in any other EU country. In 2004 it reached 0.36 for Poland. Preliminary estimates made by Eurostat show that the respective figure for 25 EU countries is 0.31. According to the commonly agreed definition, adopted for the measurement of social cohesion Laeken indicators, at-risk-of-poverty persons are those living in households with the disposable income below the poverty line set at 60% of income median for a given country. The Eurostat's estimates confirm that in 2004 16% of EU citizens lived below that poverty line. Poland was among the countries with the highest relative poverty rate (21%), at the same time showing relatively low values of poverty lines. The poverty line for a single-person household in Poland was Euro 1520 annually and taking into account the EU price differences – 2877 PPS.

The Eurostat's reports show that the European Union has above the average poverty risk among children (0-17 years) and the elderly (65 years and over). The average at-risk-of-poverty rate for both groups in EU amounted to about 19%. In Poland at-risk-of-poverty rate for children reached 29%, but for the elderly population (65 years and over) at-risk-of-relative-poverty rate was 7% only and proved to be one of the lowest in the EU. In the working population of 25 EU countries at-risk-of-poverty rate was estimated at about 8% and Poland with the respective figure of 14% was among the countries showing the highest rate of relative poverty.

¹ The use of equivalent income and not the per capita income makes it possible to compare the situation of households of different demographic composition. The so called modified OECD equivalence scale was adopted according to which 1 is ascribed to the first adult person in the household, 0.5 – to every next adult and 0.3 – to every child under 14 years of age. This means that a three-person household consisting of two adults and a child has 1.8 equivalence units (1+0.5+0.3). If such a household has at its disposal the income of PLN 6000, the income per person is PLN 2000 (6000:3), while the income per equivalence unit – PLN 3333 (6000:1.8). It should be mentioned that equal income values are attributed to every household member.

Since the early nineties CSO has regularly released statistics on the range of economic poverty, measured with the use of various poverty lines. The analyses are mainly based on the household budget survey results. It is estimated that the number of people living in the families with the expenditure level below the legal poverty line² dropped from 19% in 2004 to 18% in 2005 and that below the relative poverty line³ – from ca 20% to ca 18%, respectively. However, the decrease of legal and relative poverty was accompanied by a slight reduction of the real values of these poverty lines which took place between 2004 and 2005. The range of extreme poverty, with the poverty line set at the subsistence minimum⁴, was estimated at about 12% in 2004 and 2005. Since 2001 it is possible to notice a gradual reduction of subjective poverty estimated with the use of the Leyden Poverty Line. The percentage of households with the income below the subjective poverty line was 23% at the end of 2005 (as compared with 27% at the end of 2004).

Generally speaking, the syndrome of deep poverty is determined by unemployment combined with low education of the head of household, many children in the family and residence in small towns or rural area, especially in the region affected by structural unemployment. However, it should be noted that mass statistical surveys do not reveal poverty related to family dysfunction such as serious diseases, elderly age or social pathology. The homeless who are usually affected by deep poverty are not included in these surveys.

The living standard of the families is among others determined by the possibility to satisfy their consumption needs. EU-SILC helped to evaluate to what extent the financial problems bothering the families hampered their satisfaction of needs recognised to be the European standard. As the respondents declare in 2005 about 36% of the Polish families could not afford a meal with meat, poultry, fish or their vegetarian equivalent every second day and about 9% of households could not buy new, better clothes. Financial problems have a negative effect on social ties: about 36% of households could not afford inviting friends or relatives for a modest treat once a month. In the Polish families recreation and tourism are subject to deprivation. As many as 70% of households could not afford a weekly holiday for the whole family.

One of the measures of the satisfaction of material needs is the household's equipment with durable goods. The Polish families get better and better equipped with durable goods. The equipment covers appliances (microwave ovens, dishwashers) and rtv equipment (e.g. DVD player). More and more people have a car. More and more households have

² A monthly income of a household qualifying the household to applying for a social benefit in cash in accordance with the legislation in force.

³ 50% of the mean monthly expenditure of households estimated with the use of the original OECD equivalence scale.

⁴ The subsistence minimum determined by the Institute of Labour and Social Studies takes into account those needs that cannot be postponed and if the consumption level below this minimum leads to biological emaciation.

a computer, mobile phone and access to the Internet. In many cases the households decide not to purchase certain goods for other than financial reasons. For instance, 13% of households decided not to have fixed telephone and 25% resigned from having a car. It was assumed for the analysis of the material condition that deprivation of needs occurs when the reason of non-satisfaction is not financial. The 2005 EU-SILC confirms that lack of money was the reason why 6% of households did not have telephone (either fixed or mobile), 13% - a washing-machine, 26% - a car and 28% - a computer.

On the basis of EU-SILC it is estimated that during 12 months (covering the second half of 2004 and the first half of 2005) about 16% of Poles at the age of 16 years and over cancelled at least one visit to a GP or specialist doctor, although either a medical examination or treatment was needed, while 17% cancelled a visit to a dentist (orthodontist). The visits were usually cancelled because of the lack of money (42% of patients resigning from a visit to a GP/specialist and 53% - to a dentist). The second important reason for cancelling visits to a GP or specialist was lack of time (18%), a long waiting-list was in the third place (15%); as regards the dentist services more frequent than lack of time (11%) and a long queue (9%) was a fear of a doctor and painful treatment (14%).

As is indicated by the household budget surveys the expenditure on health care makes a significant item in the family budget. In 2005 an average Polish household allocated every twenty zloty (5%) to this purpose. The expenditure on food is the highest financial burden to the Polish households. In 2005 the amounts spent on food and non-alcoholic beverages made up over 28% of the total expenditure of households, in urban areas – about 26% and in rural areas – about 34%. Another important group of households' expenditures covers housing and utilities. In 2005 this type of households' expenditure amounted to ca 19% of the total monthly expenditure and the predominant items were the regular payments (such as rent, fuel, electricity, heating and gas) amounting to over 16%. The dwelling-related expenditure amounted to 20% of the total expenditure of the urban population and 18% of the total expenditure of rural households, of which regular dwelling-related payments made up 17% and 14%, respectively.

Generally speaking, the highest economic status is typical of the households whose main source of income is self-employment outside farming. The risk accumulation in various areas of life is noted in the group of households living on non-earned sources, mainly social benefits (they are mostly households of the unemployed and receiving disability pensions). The survey results indicate that the situation of rural households (including farmers) is relatively worse as compared with those from large cities, however, between 2004 and 2005 slight improvement could be noted in the situation of farmers' families as compared with other socioeconomic groups.

SPIS TREŚCI

	Str.
Przedmowa	3
Streszczenie w języku angielskim	5
Rozdział 1. Ogólna charakterystyka wybranych elementów warunków życia.....	13
Rozdział 2. Dochody gospodarstw domowych.....	19
Rozdział 3. Podstawowe wskaźniki spójności społecznej w zakresie rozkładu dochodów i ubóstwa.....	28
Rozdział 4. Trudności w zaspokajaniu podstawowych potrzeb gospodarstw domowych.....	39
Rozdział 5. Poziom i struktura wydatków gospodarstw domowych w 2005 r.	52
Rozdział 6. Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2005 r. na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.....	69
Aneks metodologiczny Uwagi metodologiczne dotyczące badania warunków życia ludności - EU-SILC.....	81
Tablice uzupełniające.....	99

Contents

	Page
Introduction	3
Summary in English.....	5
Chapter 1. General characteristics of the selected aspects of living conditions	13
Chapter 2. Households' incomes	19
Chapter 3. Basic social cohesion indicators in the area of income distribution and poverty.....	28
Chapter 4. Difficulties with satisfying the basic needs of households	39
Chapter 5. The level and structure of households' expenditure in 2005	52
Chapter 6. Range of economic poverty in Poland in 2005 estimated on the basis of household budget surveys	69
Methodological annex Methodological notes on the living conditions survey - EU-SILC	81
Supplementary tables	99

Spis tablic uzupełniających

Numer tablicy	Tytuł tablicy	Strona
1.	Podstawowe dane demograficzne w latach 2002 – 2005	100
2.	Dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych w latach 2004 – 2005	101
3.	Rozdysponowanie nominalnych dochodów do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych w latach 2004 – 2005.....	101
4.	Spożycie w sektorze gospodarstw domowych i jego relacja do produktu krajowego brutto (ceny bieżące) w latach 2004 – 2005	102
5.	Ogólne spożycie w sektorze gospodarstw domowych (ceny bieżące) w latach 2004 – 2005.....	102
6.	Spożycie indywidualne w sektorze gospodarstw domowych (ceny bieżące) w latach 2004- 2005.....	103
7.	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w latach 2004- 2005	103
8.	Pracownicy pełnozatrudnieni w gospodarce narodowej według wynagrodzenia miesięcznego brutto za październik 2004 r.....	104
9.	Pracownicy pełnozatrudnieni w gospodarce narodowej o przeciętnych miesięcznych wynagrodzeniach brutto umownie niskich i wysokich za październik 2002 i 2004.....	104
10.	Emerytury i renty brutto w latach 2004 – 2005	105
11.	Struktura emerytów i rencistów otrzymujących świadczenia z FUS według wysokości świadczenia w marcu 2004 r.....	106
12.	Struktura emerytów i rencistów otrzymujących świadczenia z FUS według świadczenia w kwietniu 2005 r.....	107
13.	Spożycie niektórych artykułów żywnościowych na mieszkańca w latach 2004 – 2005	108
14.	Przeciętne spożycie na mieszkańca w przeliczeniu na wartość energetyczną i składniki odżywcze w latach 2004 – 2005	108
15.	Przeciętne miesięczne spożycie niektórych artykułów żywnościowych na osobę w gospodarstwach domowych w 2005 r.	109
16.	Dynamika przeciętnego miesięcznego spożycia niektórych artykułów żywnościowych na osobę w gospodarstwach domowych w 2005 r. (2004 = 100)	110

17. Przeciętne dzienne spożycie na osobę w przeliczeniu na wartość energetyczną i odżywczą w gospodarstwach domowych w 2005 r. 111
18. Dynamika przeciętnej wartości energetycznej i odżywczej spożycia w gospodarstwach domowych w 2005 r. (2004 = 100)..... 111
19. Przeciętne miesięczne spożycie w przeliczeniu na osobę dorosłą z uwzględnieniem oryginalnej skali ekwiwalentnej OECD niektórych artykułów żywnościowych w gospodarstwach domowych w 2005 r..... 112
20. Przeciętne dzienne spożycie w przeliczeniu na osobę dorosłą z uwzględnieniem oryginalnej skali ekwiwalentnej OECD w przeliczeniu na wartość energetyczną i odżywczą w gospodarstwach domowych w 2005 r..... 113

Rozdział 1

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH ELEMENTÓW WARUNKÓW ŻYCIA

Rok 2005, był już szóstym z kolei rokiem, w którym odnotowano w Polsce ubytek rzeczywistej ludności, a jednocześnie czwartym, w którym wystąpił ujemny przyrost naturalny. W ciągu sześciu lat, to jest w latach 1999-2005, w wyniku niskiego przyrostu naturalnego oraz ujemnego salda migracji zagranicznych, liczba ludności Polski zmniejszyła się o 120 tys. osób. W 2005 r. ludność Polski liczyła około 38,2 mln osób. Mieszkańcy Polski stanowili w 2005 r. ok. 8,3% ogólnej liczby ludności Unii Europejskiej.

Ludność miejska stanowiła w 2005 r. 61,4% ogółu populacji. Kobiety stanowiły ok. 52% ogółu ludności; na 100 mężczyzn przypadało 107 kobiet. Współczynnik ten zmienia się w zależności od wieku. Wśród osób do 42 roku życia występuje liczebna przewaga mężczyzn - 97 kobiet przypada na 100 mężczyzn; dla wieku powyżej 42 lat współczynnik feminizacji wynosi 123, przy czym w najstarszych rocznikach wieku (65 lat i więcej) na 100 mężczyzn przypadają średnio 164 kobiety.

Obserwowana w latach 90-tych stała poprawa sytuacji w zakresie umieralności w pozytywny sposób wpływa na długość trwania życia Polaków. Przewiduje się, że przy niezmiennych warunkach wymierania populacji – zgodnych z obserwowanymi w 2005 r. – urodzeni w 2005 r. chłopcy osiągną średnio wiek 70,8 roku, dziewczynki – 79,4 roku. W porównaniu z czołówką krajów europejskich wskaźnik przeciętnego trwania życia Polaków jest jednak niższy o 4-5 lat dla kobiet i ok. 6-7 lat dla mężczyzn.

W 2005 r. statystyczny mieszkaniec Polski miał około 37 lat. Mediana wieku kobiet wynosiła prawie 39 lat a mężczyzn prawie 35 lat. Rezultatem przemian demograficznych jest zmniejszanie się liczby dzieci i młodzieży, wzrost odsetka osób w wieku zdolności do pracy oraz wzrost liczby osób w wieku nabywania praw emerytalnych i starszych. W 2005 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 56 osób w wieku nieprodukcyjnym.

Pozytywnym zjawiskiem obserwowanym od kilkunastu lat jest stały wzrost liczby osób legitymujących się wykształceniem ponadpodstawowym, w tym wyższym. W końcu 2004 r. ok. 4,3 mln Polaków miało ukończone studia wyższe. W porównaniu ze średnią unijną Polska odznacza się znacznie niższym od średniej unijnej wskaźnikiem ludzi młodych przedwcześnie opuszczających system szkolny. W 2005 r. 5,5 % Polaków w wieku 18-24 lata z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym (2 poziom według klasyfikacji ISCED), nie kontynuowało dalszej nauki, podczas gdy średnio w Unii Europejskiej – 15,2%.

Lata 2004 - 2005, to w Polsce okres ożywienia gospodarczego, które znalazło odzwierciedlenie m.in. we wzroście wartości Produktu Krajowego Brutto. Realny wzrost PKB w 2004 r. stosunku do roku 2003 wyniósł 5,3% a w 2005 r. w stosunku do 2004 r. - 3,5%. Wśród krajów Unii Europejskiej Polska należy jednak do krajów o relatywnie najniższym poziomie PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Z szacunków Eurostatu wynika, że w 2005 r. poziom PKB na 1 mieszkańca w Polsce stanowił 49,7% PKB przypadającego na przeciętnego mieszkańca 25 krajów członkowskich Unii Europejskiej.

Niekorzystnie na tle krajów Unii Europejskiej przedstawiała się sytuacja na rynku pracy. Na podstawie badania aktywności ekonomicznej ludności oszacowano, że w 2005 r. wskaźnik pracujących w populacji osób w wieku 15-65 lat wyniósł w Polsce 52,8%, podczas gdy średnio w Unii Europejskiej 63,8%. Polska charakteryzowała się natomiast dwukrotnie wyższą od średniej unijnej stopą bezrobocia (17,7% wobec 8,8%). Przy czym zarówno w przypadku bezrobocia szacowanego na podstawie wyników badania siły roboczej, jak również w przypadku bezrobocia rejestrowanego w roku 2005 nastąpił w Polsce spadek stopy bezrobocia w porównaniu z rokiem 2004. Wskaźnik bezrobocia długookresowego (13 miesięcy i dłużej) wynosił w Polsce w 2005 r. 10,2%, podczas gdy średnio w Unii Europejskiej 4,0%, natomiast stopa bezrobocia trwałego (osoby poszukujące pracy co najmniej przez 24 miesiące) – w Polsce 5,3%, a w Unii – 2,3%.

Z szacunków Eurostatu dokonanych na podstawie wyników badania aktywności ekonomicznej ludności wynika, że w 2005 r. wśród populacji osób pracujących w 25 krajach Unii Europejskiej – 4,9% osób pracowało w rolnictwie, 27,5% w przemyśle a 67,6% w usługach. Dla Polski analogiczne wskaźniki wynoszą odpowiednio: 17,4%, 29,2% i 53,4%.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej wynosiło w 2004 r. 2273 zł, natomiast w roku 2005 – 2361 zł. W tym samym czasie przeciętna miesięczna wysokość emerytury i renty z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych kształtowała się na poziomie 1141 zł w 2004 r. i 1171 zł w 2005 r., natomiast przeciętna miesięczna emerytura i renta rolników indywidualnych wynosiła w 2004 r. - 747 zł i 758 zł w 2005 r. Uwzględniając obserwowany w latach 2004 - 2005 wzrost cen towarów i usług konsumpcyjnych (w 2004 r. w stosunku do 2003 r. – o 3,5%, w 2005 r. w stosunku do 2004 r. – o 2,1%) szacuje się, że w roku 2004 przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej wzrosło realnie o 0,7% a w 2005 r. – o 1,8%. W tym samym czasie emerytury i renty z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych wzrosły realnie o 0,6% w 2004 r. i o 0,3% w 2005 r., natomiast świadczenia emerytalno-rentowe rolników indywidualnych były niższe realnie o 1,0% w 2004 r. i o 0,8% w 2005 r.

Zarówno na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych, jak i na podstawie zrealizowanego przez Polskę po raz pierwszy w roku 2005 europejskiego badania warunków życia ludności (EU-SILC) można powiedzieć, że w latach 2004 - 2005 nie odnotowano radykalnych zmian w poziomie życia przeciętnego Polaka. Jednocześnie wyniki analiz prowadzonych w oparciu o te badania potwierdzają istnienie zróżnicowania poziomu życia polskiego społeczeństwa, a niektóre wskaźniki dotyczące np. sytuacji dochodowej mogą świadczyć o utrwalaniu się tych różnic.

Badanie EU-SILC stwarza możliwość porównania sytuacji materialnej ludności w krajach Unii Europejskiej. Zgodnie z uzgodnioną wspólnie i przyjętą przez Eurostat metodologią, za wskaźnik sytuacji dochodowej gospodarstwa domowego, wykorzystywany również do analiz ubóstwa, uznano roczny 'dochód ekwiwalentny do dyspozycji'. W badaniu realizowanym w roku 2005 zbierano informacje o dochodach uzyskanych przez gospodarstwa domowe w całym roku 2004. Z przeprowadzonego przez GUS badania wynika, iż przeciętne polskie gospodarstwo domowe dysponowało w 2004 r. - w przeliczeniu na osobę dorosłą z uwzględnieniem skali zmodyfikowanej OECD⁵ - dochodem wynoszącym ok. 13760 zł, przy czym mediana dochodu wynosiła 11467 zł, co oznacza, że połowa osób żyła w gospodarstwach o dochodach niższych od tej kwoty.

Według kryteriów przyjętych przy obliczaniu wskaźników lejkenowskich szacuje się, że w przypadku Polski w 2004 r. 20% osób o najwyższym poziomie dochodów dysponowało 6,6-krotnie wyższymi dochodami niż 20% osób o najniższych dochodach. Wskaźnik kwintylowego zróżnicowania rozkładu dochodów w naszym kraju osiągnął więc zdecydowanie wyższą wartość od wskaźnika oszacowanego dla 25 krajów Unii Europejskiej (4.9) i należał do jednych z najwyższych w Unii.

O znacznie większym zróżnicowaniu dochodów ludności Polski w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej świadczy również wskaźnik Giniego. W 2004 roku dla Polski osiągnął on wartość 0,36. Ze wstępnych szacunków Eurostatu wynika, że wskaźnik Giniego dla 25 krajów Unii osiągnął natomiast wartość - 0,31.

Według wspólnie uzgodnionej, przyjętej przy obliczaniu wskaźników lejkenowskich z zakresu spójności społecznej definicji, za zagrożone ubóstwem uważa się osoby żyjące w gospodarstwach domowych, których dochód do dyspozycji jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany dochodu w danym kraju. Z szacunków Eurostatu wynika, że w 2004 r. poniżej tak określonej granicy ubóstwa żyło 16% obywateli Unii Europejskiej. Polska należała do krajów o najwyższej stopie ubóstwa relatywnego (21%). Jednocześnie

⁵ Uwzględnienie dochodu ekwiwalentnego, a nie w przeliczeniu na 1 osobę, pozwala na porównanie sytuacji gospodarstw domowych o różnym składzie demograficznym. Przyjęto tak zwaną zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD liczoną w sposób następujący: 1 dla pierwszej osoby dorosłej w gospodarstwie, 0,5 – dla każdego następnego dorosłego członka gospodarstwa, 0,3 – dla każdego dziecka w wieku poniżej 14 lat.

charakteryzowała się relatywnie niskim poziomem granic ubóstwa. Wartość granicy ubóstwa dla gospodarstwa jednoosobowego wynosiła w Polsce 1520 Euro rocznie, a po uwzględnieniu różnic cen w krajach Unii – 2877 PPS.

Z danych Eurostatu wynika, że w Unii Europejskiej relatywnie częściej niż przeciętnie ubóstwem zagrożone są dzieci (osoby w wieku 0-17 lat) oraz osoby starsze (w wieku 65 i więcej lat). Wskaźnik zagrożenia ubóstwem dla obu wymienionych grup osób wynosił średnio w Unii Europejskiej po ok. 19%. W Polsce - w przypadku dzieci - stopa ubóstwa wynosiła 29%, natomiast wśród osób w wieku co najmniej 65 lat wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym wynosił 7% i należał do jednych z najniższych w Unii.

W populacji osób pracujących wskaźnik zagrożenia ubóstwem w 2004 r. dla 25 krajów Unii Europejskiej oszacowano na ok. 8%, przy czym Polska, ze wskaźnikiem wynoszącym 14%, należała do krajów o najwyższej stopie ubóstwa relatywnego.

Od pierwszej połowy lat dziewięćdziesiątych GUS w sposób regularny publikuje dane dotyczące zasięgu ubóstwa ekonomicznego szacowanego przy zastosowaniu różnych granic ubóstwa. Podstawę tych analiz stanowią wyniki badań budżetów gospodarstw domowych. Na ich podstawie szacuje się, że w 2005 r. zmniejszył się nieco odsetek osób żyjących w rodzinach, w których poziom wydatków był niższy od tak zwanej ustawowej granicy ubóstwa (z 19% w 2004 r. do 18% w 2005 r.) oraz relatywnej granicy ubóstwa (z ok. 20% do ok. 18%). Spadek stopy ubóstwa relatywnego oraz ustawowego nastąpił jednak w warunkach niewielkiego realnego obniżenia w 2005 r., w stosunku do roku 2004, wartości tych progów ubóstwa. Zasięg ubóstwa skrajnego, za granicę którego przyjęto poziom minimum egzystencji, oszacowano w latach 2004 i 2005 na ok. 12% osób. Od 2001 r. obserwujemy natomiast stopniowe obniżanie się zasięgu ubóstwa subiektywnego szacowanego metodą lejdejską. Odsetek gospodarstw domowych, których poziom dochodów był niższy od subiektywnych granic ubóstwa, wyniósł w końcu 2005 r. ok. 23% (wobec 27% w końcu 2004 r.).

O poziomie życia rodzin decyduje m.in. możliwość zaspokojenia ich potrzeb konsumpcyjnych. Badanie EU-SILC pozwoliło uzyskać informacje o tym, na ile problemy finansowe, z jakimi boryka się część rodzin w Polsce, powodują ograniczenia w zaspokojeniu potrzeb uznanych w warunkach europejskich za standardowe. Z deklaracji respondentów wynika, że - biorąc pod uwagę aktualną sytuację finansową - ok. 36% rodzin w Polsce nie stać było w 2005 r. na zjedzenie co drugi dzień posiłku, w skład którego wchodziłoby mięso, drób czy ryba (lub wegetariański odpowiednik), a ok. 9% gospodarstw nie mogło sobie pozwolić na kupno nowej, nieco lepszej jakościowo odzieży. Trudności finansowe powodują ograniczanie kontaktów towarzyskich; ok. 36% gospodarstw nie mogło sobie pozwolić na to,

żeby raz w miesiącu zaprosić przyjaciół czy rodzinę nawet na skromny poczęstunek. W jeszcze większym stopniu polskie rodziny muszą oszczędzać na wypoczynku i turystyce. Na opłacenie raz w roku tygodniowego wyjazdu dla całej rodziny nie stać było 70% gospodarstw domowych.

Tradycyjnie za miarę zaspokojenia potrzeb materialnych przyjmuje się także wskaźniki mówiące o poziomie wyposażenia w dobra trwałego użytkowania. Polskie gospodarstwa domowe coraz lepiej wyposażone są w dobra trwałego użytku. Dotyczy to m.in. sprzętu gospodarstwa domowego (kuchenki mikrofalowe, zmywarki), sprzętu rtv (np. odtwarzacz DVD). Zwiększyła się liczba posiadaczy samochodów. Z roku na rok przybywa gospodarstw domowych wyposażonych w komputery, telefony komórkowe oraz posiadających dostęp do Internetu. Przy czym w wielu przypadkach gospodarstwa domowe rezygnują z posiadania danego dobra z innych powodów niż brak środków finansowych. Na przykład 13% gospodarstw domowych w kraju, z innego powodu niż problemy finansowe, nie miało telefonu stacjonarnego, ok. 2% - odbiornika telewizyjnego, ok. 34% - komputera stacjonarnego a 25% - samochodu. W analizach sytuacji materialnej przyjęło się, że o deprywacji potrzeb mówi się wtedy, gdy powodem niezaspokojenia danej potrzeby jest sytuacja finansowa. Z badania EU-SILC 2005 wynika, że z powodu braku pieniędzy na przykład telefonu (ani stacjonarnego ani komórkowego) nie miało 6% gospodarstw domowych, pralki automatycznej -13%, samochodu 26%, a komputera - 28 % rodzin.

Na podstawie wyników badania EU-SILC szacuje się, że w okresie 12 miesięcy (obejmującym drugą połowę 2004 r. oraz pierwszą połowę 2005 r.) około 16% Polaków w wieku 16 lat i więcej zrezygnowało przynajmniej z jednej wizyty (pomimo potrzeby wykonania badań lub leczenia) u lekarza ogólnego lub specjalisty a ok. 17% osób – u lekarza dentystry (ortodonty). Najczęściej rezygnowano z wizyt u lekarzy z powodu braku pieniędzy (42% rezygnujących z wizyt u lekarza ogólnego/specjalisty, 58% rezygnujących z wizyt u dentystry). W przypadku rezygnacji z wizyt u lekarza ogólnego lub specjalisty - na drugim miejscu jako powód rezygnacji wymieniano brak czasu (18%), a następnie długą listę oczekujących (15%); w przypadku wizyt u dentystry - częstszym powodem rezygnacji z wizyty był strach - obawa przed lekarzem, leczeniem (14%) niż brak czasu (11%) i długa kolejka (9%).

Jak wynika z badania budżetów gospodarstw domowych wydatki na ochronę zdrowia stanowią ważną pozycję. Przeciętne gospodarstwo domowe w kraju przeznaczało w 2005 r. na ten cel co dwudziestą złotówkę (5%). W największym stopniu budżet przeciętnego gospodarstwa domowego w Polsce obciążony jest nadal wydatkami na żywność. Kwoty

przeznaczone na żywność i napoje bezalkoholowe stanowiły w 2005 r. ponad 28% ogółu wydatków. W miastach ta grupa potrzeb stanowiła ok. 26% ogólnej sumy wydatków, na wsi – ok. 34%. Drugą, obok żywności, istotną grupą wydatków niezbędnych dla funkcjonowania rodziny są wydatki związane z użytkowaniem mieszkania i nośnikami energii. W 2005 r. stanowiły one ok. 19% ogółu miesięcznych wydatków przeciętnego gospodarstwa domowego, a dominujące wśród nich stałe opłaty mieszkaniowe (tj. odstępne, opał, energia elektryczna i ciepła, gaz) - ponad 16%. Wydatki związane z utrzymaniem mieszkania stanowiły 20% ogółu wydatków mieszkańców miast i 18% ogółu wydatków gospodarstw wiejskich, z czego stałe opłaty mieszkaniowe – odpowiednio 17% i 14% ogółu wydatków.

Ogólnie można powiedzieć, że najwyższym statusem materialnym charakteryzują się w Polsce gospodarstwa utrzymujące się głównie z pracy na rachunek własny poza rolnictwem. Grupę gospodarstw domowych, w której następuje kumulacja zagrożeń w różnych wymiarach życia stanowią gospodarstwa, dla których podstawę utrzymania stanowią niezarobkowe źródła utrzymania, w tym różnego rodzaju świadczenia społeczne (dotyczy to w dużym stopniu gospodarstw z osobami bezrobotnymi) oraz gospodarstwa utrzymujących się z rent z tytułu niezdolności do pracy. Wyniki badań wskazują na relatywnie gorszą w porównaniu z rodzinami miejskimi (głównie w dużych ośrodkach miejskich) sytuację rodzin mieszkających na wsi – w tym rodzin rolników. Przy czym należy odnotować, iż w latach 2004 - 2005 odnotowano relatywną poprawę sytuacji rodzin rolników w stosunku do innych grup społeczno-ekonomicznych.

Rozdział 2

DOCHODY GOSPODARSTW DOMOWYCH

Materialne warunki bytu, a szczególnie sytuacja dochodowa rodziny determinuje wiele innych aspektów warunków życia. Od możliwości finansowych zależy bowiem w dużej mierze nie tylko poziom konsumpcji dóbr i usług, ale również poczucie stabilizacji i bezpieczeństwa w różnych dziedzinach życia. W niniejszym rozdziale zaprezentowane zostały informacje dotyczące sytuacji dochodowej gospodarstw domowych w Polsce w 2004 roku. Podstawę prezentowanych analiz stanowią wyniki europejskiego badania warunków życia ludności - EU-SILC 2005.

Zgodnie ze standardami międzynarodowymi za podstawowy wskaźnik sytuacji dochodowej gospodarstwa domowego przyjęto dochód ekwiwalentny do dyspozycji. Uwzględnienie dochodu ekwiwalentnego, a nie w przeliczeniu na 1 osobę, pozwala na porównanie sytuacji gospodarstw domowych o różnym składzie demograficznym.

Komentarz 1

Dochód do dyspozycji

Dochód do dyspozycji jest to suma dochodów pieniężnych (w przypadku dochodów z pracy najemnej uwzględniających dodatkowo korzyści pieniężne związane z użytkowaniem samochodu służbowego) wszystkich członków gospodarstwa domowego pomniejszona o: zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych, podatki od dochodów z własności, składki na ubezpieczenie społeczne oraz transfery pieniężne przekazane innym gospodarstwom domowym.

Gospodarstwo domowe

Zespół osób spokrewnionych ze sobą lub niespokrewnionych, mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się (gospodarstwo domowe wieloosobowe) lub osoba utrzymująca się samodzielnie, bez względu na to, czy mieszka sama, czy też z innymi osobami (gospodarstwo domowe jednoosobowe). Członkowie rodziny mieszkający wspólnie, ale utrzymujący się oddzielnie, tworzą odrębne gospodarstwa domowe.

Grupy społeczno-ekonomiczne gospodarstw domowych

Tradycyjnie, wyniki badań gospodarstw domowych prowadzonych przez GUS opracowywane są według tak zwanych grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych. Podstawowym kryterium stosowanym przy wyodrębnianiu tych grup jest rodzaj przeważającego źródła utrzymania.

- *Gospodarstwa domowe, których wyłącznym lub przeważającym źródłem utrzymania jest dochód z pracy najemnej wykonywanej w Polsce lub za granicą zaliczono do **gospodarstw pracowników**.*

- *Gospodarstwa domowe, których wyłącznym lub przeważającym źródłem utrzymania jest dochód z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie zaliczono do **gospodarstw rolników**.*
- *Gospodarstwa domowe, których wyłącznym lub przeważającym źródłem utrzymania jest dochód z pracy na własny rachunek poza gospodarstwem indywidualnym w rolnictwie zaliczono do **gospodarstw pracujących na własny rachunek**.*
- *Gospodarstwa domowe, których wyłącznym lub przeważającym źródłem utrzymania jest dochód ze świadczeń emerytalnych zaliczono do **gospodarstw emerytów**.*
- *Gospodarstwa domowe, których wyłącznym lub przeważającym źródłem utrzymania jest dochód ze świadczeń rentowych zaliczono do **gospodarstw rencistów**.*
- *Gospodarstwa domowe, których wyłącznym lub przeważającym źródłem utrzymania jest dochód ze źródeł niezarobkowych innych niż emerytury i renty (np. zasiłki dla bezrobotnych, regularne transfery od osób spoza gospodarstwa domowego, dochody z wynajmu nieruchomości, dochody kapitałowe, itp.) zaliczono do **gospodarstw utrzymujących się z niezarobkowych źródeł**.*

Tabl. 2.1. Struktura gospodarstw domowych według grup społeczno-ekonomicznych na podstawie wyników badania EU – SILC 2005

Grupy społeczno-ekonomiczne	Gospodarstwa domowe	Osoby w gospodarstwach domowych
	w %	
Gospodarstwa domowe ogółem.....	100,0	100,0
<i>w tym:</i>		
<i>pracowników.....</i>	<i>46,4</i>	<i>55,1</i>
<i>rolników.....</i>	<i>2,8</i>	<i>4,0</i>
<i>pracujących na własny rachunek.....</i>	<i>4,5</i>	<i>5,1</i>
<i>emerytów.....</i>	<i>27,9</i>	<i>20,1</i>
<i>rencistów.....</i>	<i>11,3</i>	<i>8,8</i>
<i>utrzymujących się z nie zarobkowych źródeł...</i>	<i>6,9</i>	<i>6,8</i>
<i>nie ustalono grupy.....</i>	<i>0,2</i>	<i>0,2</i>

Poziom dochodów

Na podstawie wyników europejskiego badania warunków życia ludności szacuje się, że w 2004 r. przeciętne gospodarstwo domowe w Polsce dysponowało w przeliczeniu na osobę dorosłą z uwzględnieniem tak zwanej oryginalnej skali ekwiwalentności OECD dochodem wynoszącym 11429 zł, przy czym mediana dochodu wynosiła 9471 zł, co oznacza, że połowa osób żyła w gospodarstwach domowych o dochodach niższych od tej kwoty.

Podobnie jak inne badania uwzględniające problematykę dochodów, również wyniki EU-SILC wskazują na istotne zróżnicowanie poziomu dochodów polskich rodzin. Najwyższą pozycję pod względem wysokości dochodu do dyspozycji w układzie podstawowych grup społeczno-ekonomicznych zajmowały gospodarstwa pracujących na rachunek własny

(132% średniej krajowej), najniższą – gospodarstwa utrzymujące się ze źródeł niezarobkowych innych niż emerytury i renty (ok. 50% średniej krajowej).

Tabl. 2.2. **Zróżnicowanie dochodu do dyspozycji^{a)} gospodarstw domowych według grup społeczno-ekonomicznych w 2004 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
		pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów	rencistów	utrzymujących się z niezarobkowych źródeł
w zł							
Średni dochód do dyspozycji.....	11429	12787	6877	15040	11104	7974	5738
Mediana dochodu do dyspozycji.....	9471	10287	6132	10654	10294	7198	4101
ogółem = 100							
Średni dochód do dyspozycji.....	100	112	60	132	97	70	50
Mediana dochodu do dyspozycji.....	100	109	65	113	109	76	43

a) Roczny dochód do dyspozycji w przeliczeniu na jedną osobę dorosłą wg skali ekwiwalentności oryginalnej OECD.

Czynnikiem tradycyjnie silnie wpływającym na zróżnicowanie poziomu dochodów jest typ gospodarstwa domowego. Najwyższym poziomem dochodu ekwiwalentnego do dyspozycji charakteryzowały się małżeństwa bezdzietne (140% średniej krajowej), a następnie małżeństwa z 1 dzieckiem na utrzymaniu oraz gospodarstwa jednoosobowe (118% i 114% średniej krajowej). Rodziny wielodzietne z co najmniej 4 dzieci na utrzymaniu będące w najgorszej sytuacji dochodowej, dysponowały dochodami o połowę mniejszymi od przeciętnego gospodarstwa domowego w kraju. Dochody rodziców samotnie wychowujących dzieci były niższe od dochodu przeciętnego małżeństwa z 2 dzieci, ale wyższe od dochodów małżeństw z 3 dzieci na utrzymaniu.

Tabl. 2.3. **Zróżnicowanie dochodu do dyspozycji^{a)} gospodarstw domowych według rodzin biologicznych w 2004 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	Gospodarstwa jednoosobowe	Małżeństwo					Matka lub ojciec z dziećmi na utrzymaniu
			bez dzieci	z dziećmi na utrzymaniu				
				1	2	3	4 i więcej	
w zł								
Średni dochód.....	11429	13075	15967	13470	10770	7611	5937	9363
Mediana dochodu	9471	10800	12938	11009	8796	6302	4643	6940
ogółem = 100								
Średni dochód.....	100	114	140	118	94	67	52	82
Mediana dochodu	100	114	137	116	93	67	49	73

a) Roczny dochód do dyspozycji w przeliczeniu na jedną osobę dorosłą wg skali ekwiwalentności oryginalnej OECD.

Z porównania poziomu dochodów gospodarstw domowych ze względu na miejsce zamieszkania wynika, że przeciętne gospodarstwo mieszkające na wsi miało w 2004 r. ekwiwalentny dochód do dyspozycji niższy o jedną trzecią od dochodu przeciętnego gospodarstwa mieszkającego w mieście. Najwyższymi dochodami charakteryzowali się mieszkańcy dużych aglomeracji miejskich. Średni dochód w miastach liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców był o 45% wyższy od średniej krajowej i o ok. 86% przewyższał przeciętny dochód do dyspozycji mieszkańców wsi.

Tabl. 2.4. **Zróźnicowanie dochodu do dyspozycji^{a)} gospodarstw domowych według miejsca zamieszkania w 2004 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta						Wieś
		Razem	o liczbie mieszkańców w tysiącach					
			500 i więcej	200-500	100-200	20-100	poniżej 20	
w zł								
Średni dochód.....	11429	13011	16589	13415	12856	12061	10942	8932
Mediana dochodu	9471	10877	13020	11258	10943	10400	9644	7615
ogółem = 100								
Średni dochód.....	100	114	145	117	112	106	96	78
Mediana dochodu	100	115	137	119	116	110	102	80

a) Roczny dochód do dyspozycji w przeliczeniu na jedną osobę dorosłą wg skali ekwiwalentności oryginalnej OECD.

Komentarz 2

Skale ekwiwalentności

W analizach dotyczących sytuacji dochodowej i poziomu wydatków gospodarstw domowych w miejsce przeliczeń na jedną osobę, stosuje się obecnie tak zwane skale ekwiwalentności. Skale ekwiwalentności to parametry pozwalające porównywać ze sobą sytuację gospodarstw domowych różniących się wielkością i strukturą demograficzną. Odzwierciedlają one bowiem wpływ, jaki na koszty utrzymania gospodarstwa domowego ma jego skład demograficzny. W analizach z zakresu dochodów i spożycia prowadzonych przez GUS stosowane są aktualnie dwie skale – skala oryginalna OECD zwana również oxfordzką oraz tak zwana skala zmodyfikowana OECD. Skala oryginalna OECD stosowana jest przede wszystkim na potrzeby analiz krajowych a skala zmodyfikowana, zgodnie z wymogami Eurostatu, na potrzeby analiz porównawczych w obrębie krajów Unii Europejskiej.

Zmodyfikowana skala ekwiwalentności OECD obliczona jest w sposób następujący: 1 dla pierwszej osoby dorosłej w gospodarstwie, 0,5 – dla każdego następnego dorosłego członka gospodarstwa, 0,3 – dla każdego dziecka w wieku poniżej 14 lat. Oznacza to, że przykładowe 3-osobowe gospodarstwo domowe złożone z 2 osób dorosłych i jednego dziecka liczy sobie 1,8 jednostek ekwiwalentnych (1+ 0,5+0,3). Jeżeli to gospodarstwo dysponowało na przykład dochodem 6000

złotych, to dochód w przeliczeniu na osobę wyniesie- 2000 zł (6000:3) natomiast dochód na jednostkę ekwiwalentną – ok. 3333 zł (6000:1,8). Obowiązuje przy tym zasada, iż każda osoba w gospodarstwie ma przypisaną taką samą wartość dochodu.

Skala oryginalna różni się jedynie tym, iż drugiej i każdej następnej osobie dorosłej w gospodarstwie domowym przypisuje się wartość 0,7, natomiast każdemu dziecku – 0,5. W związku z tym, przykładowe 3-osobowe gospodarstwo domowe złożone z 2 osób dorosłych i jednego dziecka liczy 2,2 jednostek ekwiwalentnych (1+0,7+0,5) i w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną dysponuje dochodem wynoszącym ok. 2727 zł (6000:2,2). Przyjęcie dla potrzeb analiz krajowych skali oryginalnej a nie zmodyfikowanej wynika ze znacznie niższego poziomu życia i odmiennej struktury wydatków w naszym kraju, przede wszystkim w porównaniu z tzw. starymi krajami UE.

Tabl. 2.5. *Wpływ stosowania określonych skal ekwiwalentności na wartość statystyk dotyczących dochodów*

Gospodarstwa domowe	Średni roczny dochód do dyspozycji			Mediana dochodu do dyspozycji		
	na osobę	skala oryginalna OECD	skala zmodyfikowana OECD	na osobę	skala oryginalna OECD	skala zmodyfikowana OECD
	w zł					
Ogółem	9016	11429	13761	7310	9471	11467
pracowników.....	9822	12787	15648	7636	10287	12828
rolników.....	5061	6877	8738	4400	6132	7805
pracujących na własny rachunek.....	11568	15040	18348	8031	10654	13256
emerytów.....	9454	11104	12697	8805	10294	11764
rencistów.....	6710	7974	9215	5869	7198	8334
utrzymujących się z niezarobkowych źródeł.....	4522	5738	6908	3000	4101	5058
	dochody gospodarstw do dyspozycji ogółem = 100					
Ogółem	100	100	100	100	100	100
pracowników.....	109	112	114	105	109	112
rolników.....	56	60	64	60	65	68
pracujących na własny rachunek.....	128	132	133	110	113	116
emerytów.....	105	97	92	121	109	103
rencistów.....	74	70	67	80	76	73
utrzymujących się z niezarobkowych źródeł.....	50	50	50	41	43	44

Zarówno w przypadku poziomu dochodu przeciętnego, jak i środkowego (mediana) zastosowanie przeliczeń na jednostkę ekwiwalentną a nie na osobę fizyczną powoduje zmiany w relacjach między poszczególnymi grupami gospodarstw domowych. Jest to szczególnie widoczne w przypadku gospodarstw domowych emerytów, a więc gospodarstw relatywnie małych, złożonych głównie z osób dorosłych. Np. poziom przeciętnego dochodu do dyspozycji w tej grupie gospodarstw wyniósł w przeliczeniu na osobę 105% średniej krajowej, natomiast po uwzględnieniu skal ekwiwalentności: oryginalnej OECD - 97%, a zmodyfikowanej OECD - 92% średniej krajowej.

Nierówności dochodowe

Chociaż przeciętny dochód w gospodarstwie domowym przyjmowany jest za jedną z podstawowych miar określających zamożność i osiągnięty poziom życia, to informacja ta nie jest wystarczająca aby określić stopień zróżnicowania społeczeństwa pod względem uzyskiwanych dochodów. Stąd też w publikacji zaprezentowano wartości różnych wskaźników mówiących o nierównościach dochodowych.

Tabl. 2.6. **Nierówności dochodowe gospodarstw domowych w 2004 r.**

Miara nierówności	Dochód roczny do dyspozycji w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną	Dochód roczny do dyspozycji w przeliczeniu na osobę
<i><u>Decyle - najwyższy dochód w grupie decylowej</u></i>		
D1	3765	2712
D2	5448	3990
D3	6735	5041
D4	8097	6158
D5	9471	7310
D6	10940	8645
D7	12759	10220
D8	15534	12393
D9	20525	16500
<i><u>Wskaźnik zróżnicowania decylowego</u></i>		
D9/D1 * 100 (w%)	545,2	608,4
<i><u>Wskaźnik wahanía decylowego</u></i>		
(D9-D1)/M * 100 (w%)	177,0	188,6
<i><u>Wskaźnik dyspersji:</u></i>		
D1/M * 100 (w%)	40,0	37,1
D9/M * 100 (w%)	216,7	225,7
<i><u>Wskaźnik Giniego</u></i>		
	0,36	0,38

Przyjęte oznaczenia:

D1 – najwyższy poziom dochodów w pierwszej grupie decylowej

D9 – najwyższy poziom dochodów w dziewiątej grupie decylowej

M – mediana (dochód środkowy), najwyższy poziom dochodów w piątej grupie decylowej

Z rozkładu osób według rosnącego poziomu dochodu do dyspozycji (w przeliczeniu na osobę dorosłą w gospodarstwie domowym z uwzględnieniem oryginalnej skali ekwiwalentności OECD) wynika, że w 2004 r. 90% osób dysponowało dochodem nie wyższym niż 20525 zł, natomiast dochody 10% osób o najniższych dochodach nie przekraczały kwoty 3765 zł. Jeżeli porównamy najwyższą wartość dochodu ekwiwalentnego w pierwszej grupie decylowej z wartością mediany, czyli dochodu środkowego, to okaże się, że w 2004 r. stanowił on około 40% mediany. Natomiast najwyższy poziom dochodów w dziewiątej grupie decylowej był ok. 2,2 raza wyższy od dochodu środkowego.

W analizach zróżnicowania dochodów wykorzystywane są również różne miary koncentracji, które informują o rozkładzie ogólnej sumy dochodów całej analizowanej populacji pomiędzy poszczególne jednostki. Do najczęściej stosowanych mierników koncentracji należy wskaźnik Giniego. Wskaźnik Giniego przybiera teoretycznie wartość od 0 do 1. Im większa jest wartość tego wskaźnika, tym większy jest stopień koncentracji, a tym samym większe nierówności dochodowe. Z badania warunków życia ludności wynika, iż w 2004 r. wskaźnik Giniego mówiący o koncentracji dochodów ekwiwalentnych osób wyniósł ok. 0,36.

Komentarz 3

Miary nierówności dochodowych

Wskaźnik zróżnicowania decylowego $D9/D1$ określa relację między najwyższym (granicznym) dochodem w dziewiątej grupie decylowej, a najwyższym (granicznym) dochodem w pierwszej grupie decylowej. Grupy decylowe tworzymy dzieląc badaną zbiorowość (w naszym przypadku osoby w gospodarstwach domowych) uporządkowaną według rosnącego poziomu dochodów na 10 równych części. Wraz ze wzrostem rozpiętości dochodów rośnie również (od 100% do plus nieskończoności) wartość wskaźnika.

Wskaźniki dyspersji:

$D1/M$ – wskaźnik dyspersji oparty na pierwszym decylnu przybiera wartość od 0 do 100%. Wraz ze wzrostem zróżnicowania dochodów wartość wskaźnika maleje,

$D9/M$ – wskaźnik dyspersji oparty na dziewiątym decylnu przybiera wartość od 100% do plus nieskończoności, a jego wartość jest tym większa im bardziej zróżnicowane są dochody,

$D1$ – najwyższy poziom dochodów w pierwszej grupie decylowej,

$D9$ – najwyższy poziom dochodów w dziewiątej grupie decylowej,

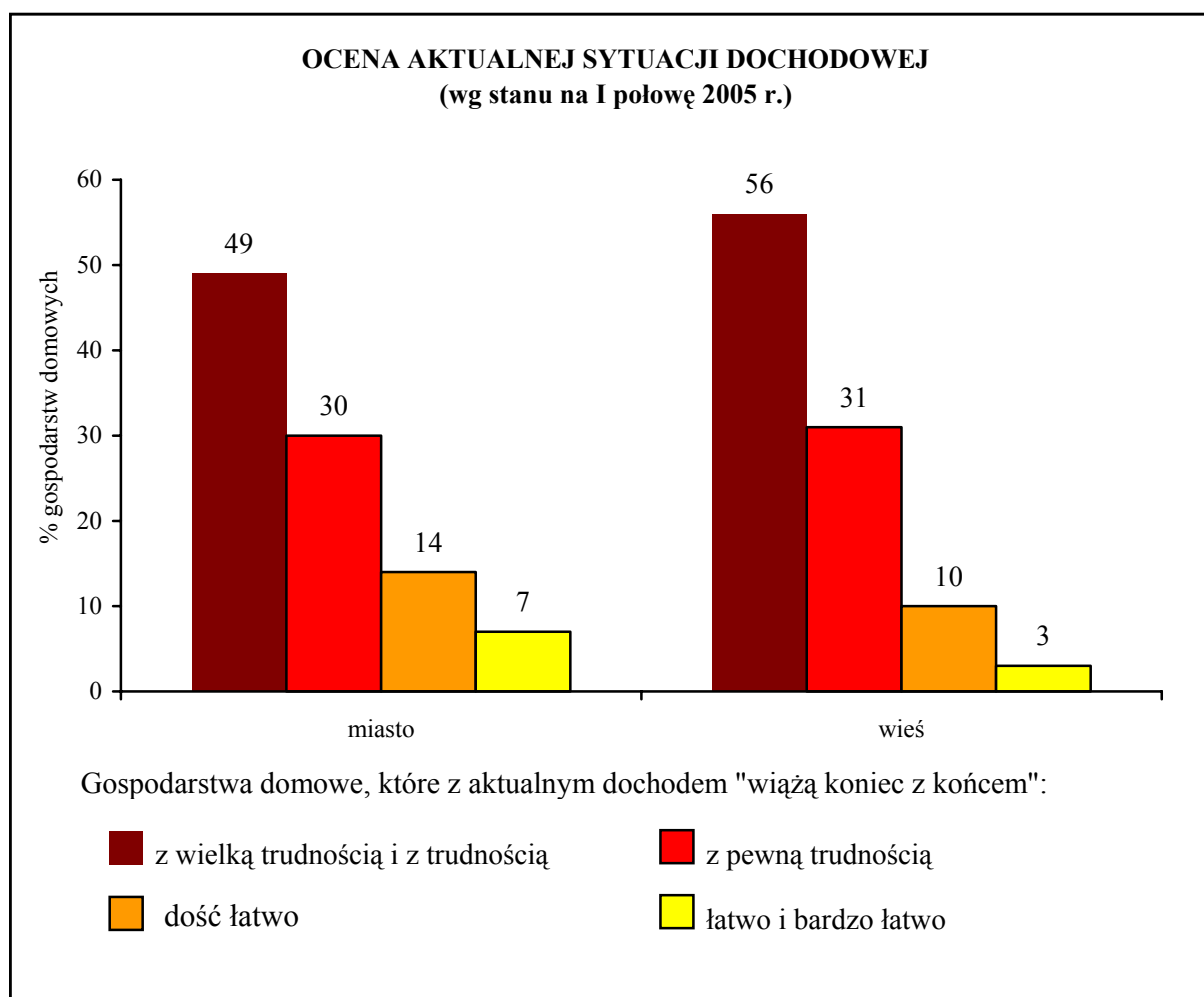
M – mediana (dochód środkowy), najwyższy poziom dochodów w piątej grupie decylowej.

Wskaźnik Giniego – wskaźnik koncentracji dochodów; przybiera wartość między 0 a 1 (lub jeśli przemnożymy przez 100, między 0 a 100%). Wskaźnik ten osiągnąłby wartość zero (rozkład jednorodny), gdyby wszystkie analizowane jednostki (osoby/gospodarstwa domowe) miały ten sam dochód, natomiast wartość 1, gdyby wszystkie jednostki poza jedną miały dochód zerowy. Im więc większa jest wartość wskaźnika, tym większy jest stopień koncentracji, a tym samym większe nierówności.

Subiektywne oceny sytuacji dochodowej

Wykorzystując wyniki badania EU-SILC można przyjrzeć się również temu, jak gospodarstwa domowe oceniały możliwości gospodarowania swoimi dochodami. W połowie 2005 r. ponad połowa gospodarstw domowych (ok. 52%) twierdziła, że „z wielką trudnością lub z trudnością wiązała koniec z końcem”. „Dość łatwo, łatwo lub bardzo łatwo

koniec z końcem wiązało” w tym czasie ok. 19% gospodarstw domowych. Przy czym z przeprowadzonego badania wynika, że z bieżących dochodów (po odliczeniu swoich wydatków) na oszczędzanie mogło sobie pozwolić ok. 13% gospodarstw domowych. Korzystniej swoją sytuację dochodową oceniały gospodarstwa mieszkające w miastach niż na wsi.

Subiektywne oceny dotyczące możliwości gospodarowania swoim dochodem potwierdzają relatywnie najlepszą (wśród rozpatrywanych grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych) sytuację gospodarstw pracujących na rachunek własny, jak również wskazują na problemy, jakie w „wiązaniu końca z końcem” mają nie tylko gospodarstwa charakteryzujące się relatywnie najniższymi dochodami do dyspozycji, czyli gospodarstwa utrzymujące się ze źródeł niezarobkowych, rencistów oraz rolników, ale także gospodarstwa emerytów. Ponad połowa gospodarstw emerytów deklarowała, iż z wielką trudnością lub z trudnością, wiąże koniec z końcem, a dwie trzecie gospodarstw stwierdziło, że z własnych środków nie mogłoby pokryć nieoczekiwanego wydatku w wysokości 500 zł.

Tabl. 2.7. Subiektywne oceny sytuacji finansowej gospodarstw domowych według grup społeczno – ekonomicznych w I połowie 2005 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
		pracow- ników	rolników	pracują- cych na własny rachunek	emerytów	rencistów	nieza- robkowe
		w %*					
Gospodarstwa domowe deklarujące brak możliwości pokrycia z własnych środków nieoczekiwanego wydatku w wysokości 500 zł.....	64	56	51	34	68	84	83
Gospodarstwa domowe, które z aktualnym dochodem „wiążą koniec z końcem”:							
z wielką trudnością.....	26	19	20	12	26	44	50
z trudnością.....	26	25	29	17	29	29	21
z pewną trudnością.....	31	34	37	35	31	21	18
dość łatwo.....	13	15	11	21	11	5	8
łatwo.....	5	6	3	12	3	2	3
bardzo łatwo.....	1	2	0	4	0	0	0

* Dane w tablicy mogą się nie sumować na 100% ze względu na przyjęte zaokrąglenia.

PODSTAWOWE WSKAŹNIKI SPÓJNOŚCI SPOŁECZNEJ W ZAKRESIE ROZKŁADU DOCHODÓW I UBÓSTWA

Ograniczanie zjawiska ubóstwa i spójność społeczna to strategiczne cele polityki społecznej Unii Europejskiej realizowanej wspólnie z krajami członkowskimi. Dla stworzenia i prowadzenia skutecznej kompleksowej polityki w tym zakresie niezbędny jest spójny system informacji, stąd też zarówno w zaleceniach, jak i działaniach Komisji Europejskiej położony został duży nacisk na stałe doskonalenie statystycznych źródeł informacji na temat ubóstwa i społecznego wykluczenia. Dotyczy to również przyjęcia zestawu wspólnie uzgodnionych wskaźników, które pozwoliłyby w sposób możliwie precyzyjny diagnozować oraz porównywać sytuację w państwach członkowskich Unii, a także monitorować postępy w realizacji przyjętych przez Wspólnotę celów w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i walki z ubóstwem.

W niniejszym rozdziale skoncentrowano się na prezentacji wskaźników dotyczących rozkładu dochodów oraz ubóstwa. Podstawę do obliczenia tych wskaźników stanowiły wyniki europejskiego badania warunków życia ludności EU-SILC 2005. W pierwszej części rozdziału zaprezentowano dane dla Polski, w drugiej części omówiono natomiast sytuację Polski w tym zakresie na tle Unii Europejskiej.

EU-SILC 2005 – podstawowe wskaźniki spójności społecznej dla Polski w zakresie rozkładu dochodów i ubóstwa⁶

Zgodnie z uzgodnioną wspólnie i przyjętą przez Eurostat metodologią, za wskaźnik sytuacji dochodowej gospodarstwa domowego, wykorzystywany również do analiz ubóstwa, uznano roczny ‘dochód ekwiwalentny do dyspozycji’. W badaniu realizowanym w roku 2005 zbierano informacje o dochodach uzyskanych przez gospodarstwa domowe w całym roku 2004.

Rozkład dochodów

Z przeprowadzonego badania wynika, iż przeciętne gospodarstwo domowe w kraju dysponowało w 2004 r. - w przeliczeniu na osobę dorosłą z uwzględnieniem skali

⁶ Szacowane na podstawie EU-SILC dane za rok 2004 nie są wprost porównywalne z publikowanymi przez GUS i Eurostat dla lat wcześniejszych wskaźnikami, obliczonymi dla Polski na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych. Ogólnie można stwierdzić, że wyniki badania EU-SILC wskazują na większe zróżnicowanie sytuacji dochodowej i większy zasięg ubóstwa relatywnego w Polsce, a rozbieżności między wskaźnikami szacowanymi na podstawie obu badań wynikają przede wszystkim z różnic metodologicznych.

zmodyfikowanej OECD⁷ - dochodem wynoszącym ok. 13760 zł, przy czym mediana dochodu wynosiła 11467 zł, co oznacza, że połowa osób żyła w gospodarstwach o dochodach niższych od tej kwoty.

Według kryteriów przyjętych przez Eurostat, szacuje się, że w przypadku Polski w 2004 r. 20% osób o najwyższym poziomie dochodów dysponowało 6,6 - krotnie wyższymi dochodami niż 20% osób o najniższych dochodach.

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem

Według wspólnie uzgodnionej, przyjętej przez Eurostat definicji, za zagrożone ubóstwem uważa się osoby żyjące w gospodarstwach domowych, których dochód do dyspozycji jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany dochodu w danym kraju. Na podstawie badania EU-SILC oszacowano, iż w 2004 r. wartość granicy ubóstwa wyniosła 6880 zł (w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną według skali zmodyfikowanej OECD), a dochody poniżej tej granicy miało w Polsce ok. 21% osób.

Aby przeanalizować wpływ, jaki na oceny dotyczące zasięgu ubóstwa ma wybór określonych progów ubóstwa, obliczane są również wskaźniki zagrożenia ubóstwem przy przyjęciu trzech dodatkowych granic: 40%, 50% i 70% mediany dochodów.

Obniżenie granicy ubóstwa do 50% mediany dochodów powoduje spadek stopy ubóstwa do ok. 15%, natomiast do 40% mediany – do 9%. Jeżeli natomiast granica ubóstwa zostanie ustalona na poziomie 70% mediany dochodów – to wskaźnik zagrożenia ubóstwem wzrośnie do 28%.

Głębokość ubóstwa

W 2005 r. głębokość ubóstwa (tj. różnica między granicą ubóstwa przyjętą na poziomie 60% mediany dochodów a medianą dochodów osób żyjących poniżej granicy ubóstwa) oszacowano na 30%.

Redystrybucyjny efekt transferów społecznych

W analizach rozkładu dochodów i zasięgu ubóstwa istotne jest zwrócenie uwagi na rolę, jaką odgrywają w dochodach gospodarstw domowych oraz w procesie zapobiegania bądź łagodzenia zjawiska ubóstwa transfery społeczne.

⁷ Uwzględnienie dochodu ekwiwalentnego, a nie w przeliczeniu na 1 osobę, pozwala na porównanie sytuacji gospodarstw domowych o różnym składzie demograficznym. Przyjęto tak zwaną zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD liczoną w sposób następujący: 1 dla pierwszej osoby dorosłej w gospodarstwie, 0,5 – dla każdego następnego dorosłego członka gospodarstwa, 0,3 – dla każdego dziecka w wieku poniżej 14 lat. Oznacza to, że przykładowe 3-osobowe gospodarstwo domowe złożone z 2 osób dorosłych i jednego dziecka liczy sobie 1,8 jednostek ekwiwalentnych (1+0,5+0,3). Jeżeli gospodarstwo to dysponowało na przykład dochodem 6000 złotych, to dochód w przeliczeniu na osobę wyniesie - 2000 zł (6000:3) natomiast dochód na jednostkę ekwiwalentną – ok. 3333 zł (6000:1,8). Obowiązuje przy tym zasada, iż każda osoba w gospodarstwie ma przypisaną taką samą wartość dochodu.

Tabl. 3.1. **Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w 2004 r.**

Wskaźniki zagrożenia ubóstwem	w % osób
Po uwzględnieniu w dochodach gospodarstw transferów społecznych....	21
Bez uwzględnienia w dochodach gospodarstw domowych:	
a) ogółu transferów społecznych (łącznie z emeryturami).....	51
b) transferów społecznych innych niż emerytury.....	30

Jeżeli od dochodów gospodarstw domowych odjęte zostaną wszystkie świadczenia społeczne z wyjątkiem emerytur, to wskaźnik zagrożenia ubóstwem (przy przyjęciu progu ubóstwa na poziomie 60% mediany dochodów do dyspozycji) wzrośnie z 21 do 30%.

Zróżnicowanie wskaźników zagrożenia ubóstwem

Ubóstwo w różnym stopniu dotyka poszczególne grupy ludności i zależy od wielu czynników zarówno demograficznych jak i społeczno-ekonomicznych. Ilustruje to tablica 3.2.

Tabl. 3.2. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w 2004 r. ^{a)}

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem R - Razem M - mężczyźni K - kobiety	Wartość w 2004 r. (% osób)	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem R - Razem M - mężczyźni K - kobiety	Wartość w 2004 r. (% osób)
Ogółem	21	Według typu gospodarstwa domowego ^{b)}	
M	21	Bez dzieci na utrzymaniu	13
K	20	1- osobowe	
Według wieku i płci		R	16
16 lat i więcej		M	25
R	19	K	12
M	20	1-osobowe <65 lat	26
K	18	1-osobowe ≥65	7
16-64		2 dorosłych bez dzieci	14
R	21	(oboje <65)	
M	22	2 dorosłych bez dzieci (min. jedno ≥65)	6
K	20	Pozostałe bez dzieci	14
16-24		Łącznie dziećmi	25
R	26	Samotni rodzice (min. 1 dziecko)	40
M	25	2 dorosłych z 1 dzieckiem	17
K	27	2 dorosłych z 2 dzieci	23
25-49		2 dorosłych z 3 i więcej dzieci	45
R	21	Pozostałe z dziećmi	23
M	22	Bez uwzględniania wszystkich transferów społecznych	
K	21	Ogółem	
50-64		R	51
R	16	M	49
M	19	K	52
K	14	W wieku 0-15	
65 lat i więcej		R	45
R	7	16-64	
M	5	R	45
K	9	M	45
Według rodzaju aktywności ekonomicznej ^{b)}		K	45
Pracujący		65 lat i więcej	
R	14	R	88
M	15	M	88
K	12	K	88
Niepracujący		Bez uwzględniania w dochodach transferów społecznych innych niż emerytury	
R	22	Ogółem	
M	23	R	30
K	21	M	31
Bezrobotni		K	29
R	46	W wieku 0-15	
M	48	R	39
K	43	16-64	
Emeryci i renciści		R	31
R	11	M	32
M	11	K	30
K	10	65 lat i więcej	
Pozostali nieaktywni zawodowo		R	11
R	26	M	8
M	25	K	13
K	27		

a) Wskaźniki lejkenowskie za rok 2004 zostały obliczone na podstawie Europejskiego Badania Warunków Życia Ludności EU-SILC 2005. Podano wskaźniki zatwierdzone i opublikowane na stronie Eurostatu.

b) Wskaźniki obliczone przez Eurostat dla roku 2004 z uwzględnieniem nowej definicji dziecka na utrzymaniu: dziecko na utrzymaniu to osoba < 18 lat (dla poprzednich lat dziecko na utrzymaniu to osoba < 16 lat).

Komentarz 4**‘Wskaźniki lejkenowskie’**

W grudniu 2001 r. na szczycie w Laeken (Laeken European Council) przyjęto zestaw 18 wskaźników statystycznych dotyczących ubóstwa i wykluczenia społecznego, służących diagnozowaniu i porównywaniu sytuacji w państwach członkowskich Unii Europejskiej (UE) oraz monitorowaniu postępów w realizacji przyjętych przez UE celów w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i walki z ubóstwem. Obejmują one cztery ważne wymiary związane z wykluczeniem społecznym: ubóstwo monetarne, kwestie dotyczące zatrudnienia, zdrowia oraz edukacji. Na obowiązującej liście wspólnie uzgodnionych wskaźników społecznego wykluczenia i ubóstwa dominują wskaźniki ubóstwa względnego zdefiniowane w relacji do rozkładu dochodów w każdym kraju. Relatywne podejście do pomiaru ubóstwa uznano w warunkach Unii Europejskiej jako bardziej adekwatne od podejścia absolutnego przynajmniej z dwu podstawowych powodów. Po pierwsze – kluczowym wyzwaniem stawianym przez UE jest stworzenie możliwości korzystania przez wszystkich jej mieszkańców z przeciętnie wysokiego poziomu dobrobytu w krajach Unii. Po drugie – to, co jest postrzegane jako minimalny akceptowalny standard życia zależy w dużej mierze od poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego, który jest zróżnicowany w zależności od kraju.

Definicje lejkenowskich wskaźników integracji społecznej w zakresie dochodów i ubóstwa

‘Dochód’ należy rozumieć jako dochód ekwiwalentny. Jest to dochód do dyspozycji gospodarstwa domowego podzielony przez liczbę jednostek ekwiwalentnych w gospodarstwie domowym według tak zwanej zmodyfikowanej skali OECD. W skali zmodyfikowanej OECD pierwszej osobie dorosłej w gospodarstwie przypisuje się wartość 1, każdej następnej – wartość 0,5, a każdemu dziecku (osoba poniżej 14 roku życia) – wartość – 0,3. Każdy członek gospodarstwa domowego ma taki sam dochód ekwiwalentny.

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych

Procent osób, których dochód ekwiwalentny do dyspozycji (po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych) jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany ekwiwalentnych dochodów do dyspozycji w danym kraju.

Nierówność rozkładu dochodów (wskaźnik zróżnicowania kwintylowego)

Stosunek sumy dochodów uzyskanych przez 20% osób o najwyższym poziomie dochodów (najwyższy kwintyl) do sumy dochodów uzyskanych przez 20% osób o najniższym poziomie dochodów (najniższy kwintyl). Rozkład dochodów obliczany jest w oparciu o dochody ekwiwalentne.

<i>Głębokość ubóstwa (w odniesieniu do mediany)</i>	<i>Różnica między medianą dochodów osób ubogich a granicą ubóstwa, wyrażona jako procent granicy ubóstwa.</i>
<i>Dyspersja (rozproszenie) wokół granicy ubóstwa</i>	<i>Procent osób o dochodach poniżej 40%, 50% i 70% mediany ekwiwalentnych dochodów w danym kraju</i>
<i>Wskaźnik zagrożenia ubóstwem bez uwzględnienia w dochodach transferów społecznych</i>	<i>Procent osób, których:</i> <i>a) dochód ekwiwalentny do dyspozycji bez uwzględnienia w nim całości transferów społecznych jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany ekwiwalentnych dochodów do dyspozycji w danym kraju</i> <i>b) dochód ekwiwalentny do dyspozycji bez uwzględnienia w nim transferów społecznych innych niż emerytury, jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany ekwiwalentnych dochodów do dyspozycji w danym kraju</i>
<i>Wskaźnik Giniego</i>	<i>Miara nierówności rozkładu dochodów; przybiera wartość między 0 a 1 (lub jeśli przemnożymy przez 100, między 0 a 100%). Wskaźnik ten osiągnąłby wartość 0 (rozkład jednorodny), gdyby wszystkie osoby miały ten sam dochód, natomiast wartość 1, gdyby wszystkie osoby poza jedną miały dochód zerowy. Im więc większa jest wartość wskaźnika, tym większy jest stopień koncentracji, a tym samym większe nierówności.</i>

Regionalne zróżnicowanie dochodów i wskaźników zagrożenia ubóstwem

Przyjęta w badaniu EU-SILC 2005 wielkość próby stworzyła możliwość obliczenia podstawowych wskaźników z zakresu sytuacji dochodowej również w ujęciu regionalnym - według województw. Z badania tego wynika, że średni roczny dochód do dyspozycji w przeliczeniu na jedną osobę dorosłą według zmodyfikowanej skali OECD wynosił w 2004 r. od ok. 11 tys. zł w województwie świętokrzyskim do ok. 17 tys. zł w województwie mazowieckim, przy czym województwo mazowieckie charakteryzowało się jednocześnie relatywnie najwyższym poziomem zróżnicowania dochodów mierzonym wskaźnikiem

zróznicowania kwintylnowego. W województwie mazowieckim 20% osób będących w najlepszej sytuacji dochodowej dysponowało prawie dziewięciokrotnie wyższą sumą dochodów od 20% osób o najniższych dochodach. W większości województw różnice między dochodami osób z pierwszej i ostatniej grupy kwintylnowej były znacznie niższe (5-6 krotne).

Tabl. 3.3. Wybrane wskaźniki sytuacji dochodowej gospodarstw domowych według województw

Województwa	Średni dochód do dyspozycji	Polska ogółem=100	Mediana dochodu do dyspozycji	Polska ogółem=100	Wskaźnik zróznicowania kwintylnowego dochodu
Polska	13761	100	11467	100	6,6
Województwa:					
Dolnośląskie	14406	105	12000	105	7,3
Kujawsko-pomorskie	11791	85	10313	90	6,0
Lubelskie	12140	88	9994	87	6,6
Lubuskie	12788	93	11000	96	5,5
Łódzkie	13039	95	11457	100	6,1
Małopolskie	13062	95	11143	97	5,5
Mazowieckie	16945	123	12360	108	8,8
Opolskie	14094	102	12272	107	5,9
Podkarpackie	11864	86	10060	88	5,7
Podlaskie	12271	89	10770	94	5,2
Pomorskie	13989	102	11443	100	8,0
Śląskie	15032	109	13068	114	5,9
Świętokrzyskie	10941	80	10174	89	5,6
Warmińsko-mazurskie ..	12215	89	10765	94	5,5
Wielkopolskie	13281	97	11521	100	5,3
Zachodniopomorskie	13175	96	11504	100	6,5

Potwierdzeniem znacznych rozpiętości regionalnych w sytuacji dochodowej polskich gospodarstw domowych są oceny dotyczące zagrożenia ubóstwem relatywnym. Stopa ubóstwa relatywnego w poszczególnych województwach wahała się w 2004 r. od 14% w województwie śląskim do 28% w województwie świętokrzyskim. Niższe od średniej krajowej wskaźniki ubóstwa odnotowano oprócz województwa śląskiego, w województwach: mazowieckim, małopolskim, opolskim i wielkopolskim.

Tabl. 3.4. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem oraz wskaźniki zróżnicowania PKB

Województwa	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem (w % osób)	Wskaźnik zróżnicowania PKB na 1 mieszkańca (PPS) ^{a)}
Kraje Unii Europejskiej	16^{b)}	100^{c)}
Polska	21	50,7
Województwa:		
Dolnośląskie	21	51,7
Kujawsko-pomorskie	24	45,4
Lubelskie	27	35,2
Lubuskie	21	45,4
Łódzkie	21	46,7
Małopolskie	19	43,4
Mazowieckie	18	76,8
Opolskie	19	43,6
Podkarpackie	23	35,4
Podlaskie	21	37,9
Pomorskie	24	49,6
Śląskie	14	57,0
Świętokrzyskie	28	39,3
Warmińsko-mazurskie	22	39,4
Wielkopolskie	19	54,5
Zachodniopomorskie	23	47,2

a) Z uwzględnieniem parytetu siły nabywczej (PPS); na podstawie danych Eurostatu (wg stanu z dnia 19 lutego 2007 r.).

b) Dla 25 krajów Unii Europejskiej; na podstawie danych Eurostatu.

c) Dla 27 krajów Unii Europejskiej.

Przyjęcie przez kraje Unii Europejskiej wspólnej metodologii badania EU-SILC oraz zasad obliczania najważniejszych wskaźników pozwala porównać poziom zagrożenia ubóstwem relatywnym w poszczególnych województwach z poziomem zagrożenia ubóstwem w krajach Unii Europejskiej. Na podstawie badania EU-SILC szacuje się, że w 2004 r. we wszystkich województwach, z wyjątkiem województwa śląskiego wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym był wyższy niż obliczony przez Eurostat wskaźnik zagrożenia ubóstwem dla 25 krajów Unii Europejskiej.

Chociaż poziom PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca nie stanowi miary dochodu dostępnego prywatnym gospodarstwom domowym, ale traktowany jest jako syntetyczny miernik poziomu rozwoju ekonomicznego, to na podstawie przedstawionych powyżej danych ogólnie można powiedzieć, że województwa odznaczające się relatywnie najniższym poziomem rozwoju ekonomicznego charakteryzują się jednocześnie relatywnie niższym poziomem dochodów ludności oraz wyższymi wskaźnikami zagrożenia ubóstwem.

Polska na tle krajów Unii Europejskiej - podstawowe wskaźniki spójności społecznej

Według wspólnie uzgodnionej, przyjętej przy obliczaniu wskaźników lejkenowskich definicji, za zagrożone ubóstwem uważa się osoby żyjące w gospodarstwach domowych, których dochód do dyspozycji jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany dochodu w danym kraju. Z dostępnych szacunków Eurostatu wynika, że w 2004 r. poniżej tak określonej granicy ubóstwa żyło 16% obywateli Unii Europejskiej. W zależności od kraju wskaźnik zagrożenia ubóstwem wahał się od 9% do 21%. Polska wraz z Litwą należała do krajów o najwyższej stopie ubóstwa. Jednocześnie zarówno Polska jak i Litwa zaliczały się do grona krajów charakteryzujących się relatywnie niskim poziomem granic ubóstwa. Wartość granicy ubóstwa dla gospodarstwa jednoosobowego wynosiła w Polsce 1520 Euro rocznie, a po uwzględnieniu różnic cen w krajach Unii – 2877 PPS. Najniższy poziom granic ubóstwa odnotowano w Rumunii (1291 PPS) i Bułgarii (2033 PPS) a najwyższy w Luksemburgu (16375 PPS) i Wielkiej Brytanii (10652 PPS).

Według kryteriów przyjętych przy obliczaniu wskaźników lejkenowskich, szacuje się, że w przypadku Polski w 2004 r. 20% osób o najwyższym poziomie dochodów dysponowało 6,6-krotnie wyższymi dochodami niż 20% osób o najniższych dochodach. Wskaźnik kwintylowego zróżnicowania rozkładu dochodów w naszym kraju osiągnął więc zdecydowanie wyższą wartość od wskaźnika oszacowanego dla 25 krajów Unii Europejskiej (4,9) i należał do jednych z najwyższych w Unii. Największe różnice między dochodami uzyskanymi przez osoby z najwyższej i najniższej grupy kwintylowej odnotowano w przypadku Portugalii (8,2), Litwy (6,9) i Łotwy (6,7) a najniższe – w Szwecji, Danii, Finlandii (3,3-3,6).

O znacznie większym zróżnicowaniu dochodów ludności Polski w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej świadczy również wskaźnik Giniego. W 2004 roku, dla Polski osiągnął on wartość 0,36, czyli tyle samo co w przypadku Litwy i Łotwy, ale mniej niż w przypadku Portugalii (0,41). Najniższą wartość wskaźnika Giniego odnotowano w Szwecji i Danii (0,23 – 0,24). Ze wstępnych szacunków Eurostatu wynika, że wskaźnik Giniego dla 25 krajów Unii osiągnął natomiast wartość - 0,31.

Z danych Eurostatu wynika, że w Unii Europejskiej relatywnie częściej niż przeciętnie ubóstwem zagrożone są dzieci (osoby w wieku do 17 lat) oraz osoby starsze (w wieku 65 i więcej lat). Wskaźnik zagrożenia ubóstwem dla obu wymienionych grup osób wynosił po ok. 19%. W przypadku dzieci stopa ubóstwa wahała się od 9% w Szwecji i 10% w Finlandii do 29 % w Polsce. Wśród osób w wieku co najmniej 65 lat wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym wynosił od 5% w Czechach i Holandii do 33% w Irlandii. W Polsce, wśród osób starszych dochody poniżej granicy ubóstwa miało 7% osób.

W populacji osób pracujących wskaźnik zagrożenia ubóstwem w 2004 r. dla 25 krajów Unii Europejskiej oszacowano na ok. 8%, przy czym Polska, ze wskaźnikiem wynoszącym 14%, należała do krajów o najwyższej stopie ubóstwa.

Komentarz 5

Wybrane wskaźniki dotyczące sytuacji społeczno-ekonomicznej

Z danych Eurostatu wynika, że w 2004 r. poziom PKB na 1 mieszkańca wyniósł w Polsce 10908 PPS, co stanowiło 50,7% PKB przeliczonego na 1 mieszkańca 27 krajów członkowskich Unii Europejskiej, a 48,7% PKB w 25 Krajach Unii. Polska należy do grupy krajów o relatywnie najniższym poziomie PKB na 1 mieszkańca w Unii Europejskiej. Niższy poziom PKB na 1 mieszkańca w 2004 r. miały jedynie Rumunia, Bułgaria i Łotwa. Na bardzo zbliżonym poziomie co w Polsce, kształtował się poziom PKB na Litwie (51,1% średniej dla UE27 a 49% dla UE25). W 2005 r. wobec szybszego tempa wzrostu gospodarczego w Polsce niż przeciętnie w Unii Europejskiej, poziom PKB na 1 mieszkańca w Polsce stanowił 49,7% PKB dla 25 krajów Unii.

Tabl. 3.5. Wybrane wskaźniki dotyczące sytuacji społeczno-ekonomicznej w 2005 r.

Wskaźniki	Unia Europejska (UE 25)	Polska
Liczba ludności w tys.	461298	38 174
w %	100	8,3
	w %	
Struktura ludności według wieku poniżej 20 lat.....	23,5	24,8
20-59	55,7	58,4
60-79	16,9	14,6
80 lat i więcej	4,0	2,5
Przeciętne dalsze trwanie życia	w latach	
mężczyźni	75,8	70,8
kobiety	81,9	79,4
	w %	
Młodzież niekontynuująca nauki	15,2	5,5
Wskaźnik kształcenia ustawicznego dorosłych (dotyczy osób w wieku 25-64 lata)	10,2	4,9
Wskaźnik pracujących		
w wieku 15-64 lata	63,8	52,8
55-64 lata	42,5	27,2
Pracujący (w % ogółu pracujących)		
rolnictwie	4,9	17,4
przemysłu	27,5	29,2
usługach	67,6	53,4
Wskaźnik bezrobocia		
ogółem	8,8	17,7
mężczyźni	7,9	16,6
kobiety	9,9	19,1
dla osób w wieku 15-24 lata	18,6	36,9
Stopa bezrobocia długookresowego	3,9	10,2
Udział długookresowo bezrobotnych wśród ogółu bezrobotnych	45,0	57,7
Stopa bezrobocia trwałego	2,3	5,3
Wskaźnik spójności regionalnej - Zróżnicowanie regionalne wskaźnika pracujących	10,9	5,6

Definicje niepieniężnych lejkenskich wskaźników integracji społecznej⁸:	
<i>Gospodarstwa domowe bez osób pracujących (persons living in jobless households)</i>	<i>Udział osób w wieku 0-65 lat (dodatkowo – w wieku 0-60 lat) będących członkami gospodarstw domowych bez osób pracujących w ogólnej liczbie członków gospodarstw domowych. Przy wyliczaniu wskaźnika nie uwzględnia się tych gospodarstw domowych, w których wszyscy członkowie to: osoby w wieku 18 lat lub w wieku 18-24 lata, bierni zawodowo i jednocześnie uczący się lub osoby w wieku 65 lat i więcej nie pracujące (tj. bezrobotne lub bierne zawodowo).</i>
<i>Stopa bezrobocia długookresowego (long term unemployment rate).</i>	<i>Udział osób bezrobotnych poszukujących pracy 13 miesięcy lub dłużej wśród ludności aktywnej zawodowo w wieku 15-64 lata.</i>
<i>Udział długookresowo bezrobotnych wśród ogółu bezrobotnych (long term unemployment share).</i>	<i>Udział osób bezrobotnych poszukujących pracy 13 miesięcy lub dłużej wśród ogółu bezrobotnych.</i>
<i>Stopa bezrobocia trwałego (very long term unemployment rate).</i>	<i>Udział osób poszukujących pracy co najmniej przez 24 miesiące wśród ludności aktywnej zawodowo w wieku 15-64 lata.</i>
<i>Wskaźnik spójności regionalnej - Zróznicowanie regionalnego wskaźnika pracujących (regional cohesion).</i>	<i>Współczynnik zmienności wskaźnika pracujących (dla osób w wieku 15-64 lata) pomiędzy regionami danego kraju (NTS2) – w przypadku Polski między województwami. Wskaźnik równałby się 0 jeśli wskaźniki pracujących we wszystkich regionach byłyby takie same.</i>
<i>Młodzież niekontynuująca nauki (early school leavers not in education or training)</i>	<i>Udział osób w wieku 18-24 lata z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym (2 poziom według klasyfikacji ISCED), które nie kontynuują nauki, nie dokończają się wśród ludności ogółem w tej samej grupie wieku.</i>

⁸ Szerzej w: Poverty and social exclusion in the EU after Laeken – part 2, Statistics in focus, THEME 3 – 9/2003, Eurostat 2003.

Rozdział 4

TRUDNOŚCI W ZASPAKAJANIU PODSTAWOWYCH POTRZEB GOSPODARSTW DOMOWYCH

O poziomie życia rodzin decyduje m.in. możliwość zaspokojenia ich potrzeb konsumpcyjnych. Badanie EU-SILC pozwoliło uzyskać informacje o tym, na ile problemy finansowe z jakimi boryka się część rodzin w Polsce powodują ograniczenia w zaspokojeniu potrzeb w warunkach europejskich uznanych za standardowe. Aby przekonać się jak często deprivacja potrzeb łączy się z trudną bieżącą sytuacją dochodową przeanalizowano m.in. poziom zaspokojenia podstawowych potrzeb przez rodziny zagrożone ubóstwem. Przyjęto wspólnie uzgodnioną przez kraje Unii Europejskiej i stosowaną przez Eurostat definicję ubóstwa. Przypomnijmy, iż zgodnie z tą definicją za zagrożone ubóstwem uznaje się gospodarstwa domowe i wszystkich członków tego gospodarstwa domowego, których dochód do dyspozycji jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany dochodu w danym kraju.

Z deklaracji respondentów wynika, że - biorąc pod uwagę aktualną sytuację finansową - ok. 36% rodzin w Polsce nie stać było w 2005 r. na zjedzenie co drugi dzień posiłku, w skład którego wchodziłoby mięso, drób czy ryba (lub wegetariański odpowiednik), a ok. 9% gospodarstw nie mogło sobie pozwolić na kupno nowej, nieco lepszej jakościowo odzieży.

Trudności finansowe powodują ograniczanie kontaktów towarzyskich; ok. 36% gospodarstw nie mogło sobie pozwolić na to, żeby raz w miesiącu zaprosić przyjaciół czy rodzinę nawet na skromny poczęstunek. W jeszcze większym stopniu polskie rodziny muszą oszczędzać na wypoczynku i turystyce. Na opłacenie raz w roku tygodniowego wyjazdu dla całej rodziny nie stać było 70% gospodarstw domowych.

Największe trudności w realizacji wymienionych potrzeb deklarowały rodziny utrzymujących się ze źródeł niezarobkowych oraz gospodarstwa rencistów, mieszkańców wsi i małych miasteczek. Najmniej swoje potrzeby musiały ograniczać gospodarstwa pracujących na rachunek własny oraz gospodarstwa pracowników, a biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania, mieszkańcy dużych ośrodków miejskich.

Tabl. 4.1. Trudności gospodarstw domowych w zaspokajaniu potrzeb w 2005 r.

Wyszczególnienie	Rodzaje potrzeb:					
	ogrzewanie mieszkania odpowiednio do potrzeb	tygodniowy wypoczynek rodziny raz w roku	wymiana zużytych mebli	kupowanie odzieży lepszej jakości	jedzenie mięsa, drobiu lub ryb co drugi dzień	zapraszanie przyjaciół lub rodziny na lampkę wina, posiłek raz w miesiącu
% gospodarstw domowych deklarujących brak możliwości realizacji danej potrzeby						
Ogółem	36	70	82	59	36	36
Miasta razem	33	64	79	56	32	35
o liczbie mieszkańców:						
500 tys. i więcej	25	51	73	50	23	28
200 – 500 tys	35	61	78	53	29	32
100 – 200 tys	35	65	79	57	35	38
20 – 100 tys	36	69	82	57	36	37
poniżej 20 tys.....	36	72	81	61	37	39
Wieś	40	82	87	65	45	40
Grupy społeczno – ekonomiczne:						
Pracowników.....	29	60	75	48	28	27
Rolników.....	25	74	83	54	25	27
Pracujących na własny rachunek.....	20	41	56	32	15	17
Emerytów	40	79	89	70	41	44
Rencistów.....	52	89	93	80	57	56
Utrzymujących się z niezarobkowych źródeł.	53	83	91	72	57	56

Ogólnie można powiedzieć, że grupy gospodarstw o relatywnie niższych dochodach charakteryzowały się jednocześnie najwyższymi subiektywnymi wskaźnikami braku możliwości zaspokojenia potrzeb materialnych. Odstępstwem od tej zasady są relatywnie wysokie wskaźniki dotyczące braku możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb wśród gospodarstw domowych emerytów, które w polskich warunkach odznaczają się względnie dobrą sytuacją dochodową. Można to tłumaczyć zarówno wewnętrznym zróżnicowaniem dochodów w tej grupie gospodarstw ale również tym, że o poczuciu deprivacji subiektywnej decyduje cały zespół złożonych czynników, na przykład pogorszenie się własnej sytuacji w stosunku do przeszłości czy zły stan zdrowia. O tym, że bieżąca sytuacja dochodowa jest bardzo istotnym lecz nie jedynym czynnikiem decydującym o opiniach dotyczących możliwości zaspokajania potrzeb świadczą także dane zawarte w tabelicy poniżej.

Co dwudzieste gospodarstwo uznane według kryterium dochodowego za ubogie nie zadeklarowało żadnych trudności dotyczących możliwości zaspokojenia wszystkich wymienionych potrzeb. Jednocześnie 13% gospodarstw o dochodach wyższych od granicy ubóstwa stwierdziło, że nie może sobie pozwolić na realizację żadnej z tych potrzeb. W przypadku gospodarstw zagrożonych ubóstwem takiej możliwości nie widziało 37% gospodarstw domowych.

Tabl. 4.2. **Trudności gospodarstw domowych w zaspokajaniu potrzeb w 2005 r. według zagrożenia ubóstwem**

Wyszczególnienie	Gospodarstwa ogółem	Gospodarstwa zagrożone ubóstwem	Gospodarstwa nie zagrożone ubóstwem
	w %		
Brak możliwości realizacji potrzeb:			
ogrzewanie mieszkania odpowiednio do potrzeb.....	36	54	32
tygodniowy wypoczynek rodziny raz w roku	70	88	66
wymiana zużytych mebli	82	92	79
kupowanie odzieży lepszej jakości	59	76	55
jedzenie mięsa drobiu lub ryb co drugi dzień.....	36	60	31
zapraszanie przyjaciół lub rodziny nawet na skromny posiłek raz w miesiącu	36	58	32
Rozkład gospodarstw domowych według liczby deklarowanych trudności w zaspokajaniu potrzeb ^{a)}			
brak możliwości zaspokojenia przynajmniej jednej potrzeby	86	95	84
brak możliwości zaspokojenia jednej potrzeby.....	11	5	12
brak możliwości zaspokojenia dwóch potrzeb.....	14	10	15
brak możliwości zaspokojenia trzech potrzeb.....	15	12	16
brak możliwości zaspokojenia czterech potrzeb.....	15	14	15
brak możliwości zaspokojenia pięciu potrzeb.....	14	18	13
brak możliwości zaspokojenia sześciu potrzeb.....	18	37	13

a) Dotyczy wyłącznie wymienionych wyżej potrzeb.

Warunki mieszkaniowe

Subiektywne oceny respondentów wzięto także pod uwagę przy ocenie warunków mieszkaniowych. Oceniając zajmowane przez siebie mieszkanie ok. 24% gospodarstw stwierdziło, że jest ono zdecydowanie za małe. Opinię taką częściej wyrażały rodziny zagrożone ubóstwem dochodowym (31%) niż gospodarstwa uznane za „nieubogie” (22%). Wyraźne różnice między gospodarstwami „ubogimi” i „nie ubogimi” odnotowano również w ocenach stanu technicznego. Na konieczność remontu kapitalnego zajmowanego mieszkania ze względu m. in. na przeciekający dach, zawilgocone lub butwiejące ściany, podłogi wskazywało ok. 43% gospodarstw domowych, w tym 58% gospodarstw zagrożonych ubóstwem i ok. 39% gospodarstw spoza sfery ubóstwa. To, czy gospodarstwo domowe było zagrożone ubóstwem dochodowym czy nie, nie miało natomiast większego znaczenia w przypadku ocen dotyczących najbliższego otoczenia, w którym znajdowało się mieszkanie.

Tabl. 4.3. Wybrane wskaźniki warunków mieszkaniowych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa ogółem	Gospodarstwa zagrożone ubóstwem	Gospodarstwa nie zagrożone ubóstwem
	w %		
Standard techniczny mieszkań			
Brak w mieszkaniu:			
łazienki z wanną lub / i z prysznicem	11	22	8
ustępu spłukiwanego woda bieżąca	9	20	7
zimnej wody bieżącej.....	3	8	2
cieplej wody bieżącej.....	10	23	8
Rozkład gospodarstw domowych wg liczby brakujących instalacji:			
gospodarstwa posiadają wszystkie wymienione instalacje ..	86	73	89
brak jednej instalacji	4	6	3
brak dwóch instalacji.....	3	5	2
brak trzech instalacji	4	9	3
brak czterech instalacji.....	3	7	2
Subiektywne oceny warunków mieszkaniowych			
Użytkowane mieszkanie:			
wymaga remontu ze względu na: przeciekający dach, zawilgocone ściany, podłogi, fundamenty, butwiejące okna lub podłogi).....	43	58	39
jest zbyt ciemne.....	11	17	10
jest położone w hałaśliwym otoczeniu (ruch uliczny, zakłady przemysłowe lub hałaśliwi sąsiedzi).....	22	21	22
jest położone w szczególnie uciążliwym otoczeniu ze względu na zanieczyszczenia środowiska (np. pył, dym lub inne zanieczyszczenia).....	14	13	15
jest położone w rejonie szczególnie zagrożonym przestępczością, przemocą, wandalizmem, w pobliżu melin	12	12	12
jest zbyt małe	24	31	22
Rozkład gospodarstw domowych według liczby deklarowanych ocen warunków mieszkaniowych^a			
zadeklarowano przynajmniej jedną negatywną ocenę.....	35	26	37
zadeklarowano jedną negatywną ocenę	31	32	30
zadeklarowano dwie negatywne oceny	18	21	18
zadeklarowano trzy negatywne oceny.....	10	13	9
zadeklarowano cztery negatywne oceny	4	5	4
zadeklarowano pięć negatywnych ocen	2	2	2
zadeklarowano sześć negatywnych ocen	0	1	0

a) Dotyczy wyłącznie uwzględnionych wyżej subiektywnych ocen.

Miarą komfortu mieszkania jest jego wyposażenie w instalacje i urządzenia techniczne. Mimo obserwowanej systematycznej poprawy w tym zakresie nadal 3% gospodarstw domowych w kraju pozbawionych było w 2005 r. bieżącej wody a 11% gospodarstw nie miało w swoim mieszkaniu łazienki z wanną lub prysznicem. Obiektywne wskaźniki dotyczące standardu technicznego mieszkań wskazują na wyraźnie gorszą sytuację rodzin

zagrożonych ubóstwem. Bieżącej wody (cieplej i zimnej), ustępu spłukiwanego, oraz łazienki jednocześnie nie miało w swoim mieszkaniu 3% gospodarstw domowych – w tym 7% gospodarstw o dochodach poniżej przyjętej granicy ubóstwa, 2% gospodarstw o dochodach powyżej granicy ubóstwa.

Tabl. 4.4. Wybrane dane o sytuacji mieszkaniowej gospodarstw domowych w 2005 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe						utrzymujących się z niezarobkowych źródeł innych niż renta i emerytura
		pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów	rencistów		
w %								
Rodzaj budynku w którym znajduje się mieszkanie	100	100	100	100	100	100	100	
Dom jednorodzinny wolnostojący	39	34	95	46	41	42	31	
Dom jednorodzinny w zabudowie szeregowej.....	5	5	3	8	4	5	5	
Budynek z 10 i więcej lokatorami mieszkalnymi	12	12	1	10	11	14	17	
Budynek z mniej niż 10 lokalami mieszkalnymi	44	50	1	36	43	39	47	
Inny	0	0	0	0	1	0	0	
Mieszkanie wyposażone w:								
Wodociąg	97	99	93	98	95	96	96	
Ustęp spłukiwany bieżącą wodą.....	91	95	82	96	87	84	85	
Łazienka z wanną i /lub z prysznicem.....	89	95	84	95	85	82	82	
Ciepła woda bieżąca (z sieci lub ogrzewana lokalnie)	90	95	83	96	86	83	82	
z sieci	29	36	5	30	25	20	28	
ogrzewana lokalnie	62	61	80	69	62	64	56	
Gaz (z sieci lub z butli)	93	94	95	91	91	90	91	
gaz z sieci.....	57	61	10	63	57	51	55	
gaz z butli.....	36	34	85	29	35	40	37	
Klimatyzacja	1	1	1	3	1	2	2	
Centralne ogrzewanie z sieci	41	46	1	35	40	35	39	
Centralne ogrzewanie lokalne	33	34	68	43	29	30	25	
Piecze na opał	20	13	29	11	25	29	28	
Piecze elektryczne, gazowe...	6	7	2	11	5	6	7	
Inne.....	0	0	0	1	0	0	1	

Tabl. 4.4. Wybrane dane o sytuacji mieszkaniowej gospodarstw domowych w 2005 r. (dok.)

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
		pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów	rencistów	utrzymujących się z niezarobkowych źródeł innych niż renta i emerytura
		w %					
Tytuł prawny do mieszkania							
Własność obciążona pożyczką lub kredytem hipotecznym	3	5	2	7	2	2	2
Własność nieobciążona pożyczką lub kredytem hipotecznym	51	45	95	57	57	57	38
Spółdzielcze prawo do zamieszkania (własnościowe).....	16	18	0	15	18	13	10
Spółdzielcze prawo do zamieszkania (lokatorskie) ..	9	11	1	6	8	10	11
Najem lub podnajem, opłata odstępnego według cen rynkowych.....	4	5	0	4	2	3	11
Najem lub podnajem, opłata odstępnego poniżej cen rynkowych	2	2	0	1	1	1	4
Najem lub podnajem bez odstępnego	12	13	0	9	9	12	20
Inne.....	3	2	1	1	4	2	4
Cechy badanych mieszkań							
Wymagają remontu ze względu na niski stan techniczny budynków.....	43	38	57	30	43	54	53
Są zbyt ciemne	11	10	10	8	11	14	16
Są zbyt małe	24	30	21	19	15	19	29
Są zbyt duże	4	3	5	3	6	7	4
Są położone w hałaśliwym otoczeniu	22	22	9	21	22	24	25
Są położone w zagrożonym, zanieczyszczonym środowisku	14	14	4	16	15	15	16
Są położone w rejonie szczególnie zagrożonym przestępczością, wandalizmem	12	12	1	13	11	12	14
Są położone w rejonie o szczególnie złej infrastrukturze.....	11	10	31	10	12	12	10
Są położone w rejonie szczególnie złych zaletach	11	12	5	16	11	9	11
Posiadają balkon (taras), ogródek.....	72	75	83	80	69	68	64

Wyposażenie w dobra trwałego użytkowania

Tradycyjnie za miarę zaspokojenia potrzeb materialnych przyjmuje się także wskaźniki mówiące o poziomie wyposażenia w dobra trwałego użytkowania. Przeprowadzone badanie potwierdza, że polskie gospodarstwa domowe coraz lepiej wyposażone są w przedmioty trwałego użytku. Dotyczy to m.in. sprzętu gospodarstwa domowego (kuchenki mikrofalowe, zmywarki), sprzętu rtv (np. odtwarzacz DVD). Zwiększyła się liczba posiadaczy samochodów. Z roku na rok przybywa gospodarstw domowych wyposażonych w komputery, telefony komórkowe oraz posiadających dostęp do Internetu. Przy czym w wielu przypadkach gospodarstwa domowe rezygnują z posiadania danego dobra z innych powodów niż brak środków finansowych. Na przykład 13% gospodarstw domowych w kraju, z innego powodu niż problemy finansowe, nie miało telefonu stacjonarnego, ok. 2% - odbiornika telewizyjnego, ok. 34% - komputera stacjonarnego a 25% (mniej więcej połowa nieposiadających) - samochodu. Inne niż brak pieniędzy powody nieposiadania dóbr trwałego użytku relatywnie najczęściej deklarowały gospodarstwa emerytów oraz rencistów.

W analizach sytuacji materialnej gospodarstw domowych przyjęło się, że o deprivacji potrzeb mówi się wtedy, gdy powodem niezaspokojenia danej potrzeby, w tym również nie posiadania różnych dóbr jest zła sytuacja finansowa gospodarstwa. Z badania EU-SILC 2005 wynika, że z powodu braku pieniędzy na przykład telefonu (ani stacjonarnego ani komórkowego) nie miało 6% gospodarstw domowych, pralki automatycznej - 13%, a komputera - 28 %, rodzin. Ze względów finansowych z posiadania samochodu zrezygnowało 26% gospodarstw.

Tabl. 4.5. **Gospodarstwa domowe nieposiadające wybranych dóbr trwałego użytku z powodu braku środków finansowych**

Wyszczególnienie	Ogółem	Gospodarstwa zagrożone ubóstwem	Gospodarstwa nie zagrożone ubóstwem
Dobra trwałego użytku:			
Telefon stacjonarny lub komórkowy	6	15	4
Odbiornik telewizyjny	3	6	2
Odtwarzacz DVD.....	39	55	35
Komputer stacjonarny lub przenośny	28	45	25
Podłączenie do Internetu.....	34	50	31
Kuchenka mikrofalowa.....	31	46	28
Zmywarka do naczyń.....	40	50	38
Chłodziarka.....	3	6	2
Pralka automatyczna.....	13	24	10
Samochód osobowy	26	38	23

Tabl. 4.5. **Gospodarstwa domowe nieposiadające wybranych dóbr trwałego użytku z powodu braku środków finansowych (dok).**

Wyszczególnienie	Ogółem	Gospodarstwa zagrożone ubóstwem	Gospodarstwa nie zagrożone ubóstwem
Rozkład gospodarstw domowych według liczby brakujących dóbr trwałego użytkowania ^{a)}			
Brak przynajmniej jednego z dóbr.....	65	79	62
Brak jednego z dóbr.....	14	10	15
Brak dwóch dóbr.....	12	11	12
Brak trzech dóbr.....	11	11	11
Brak czterech dóbr.....	9	11	8
Brak pięciu dóbr.....	8	12	7
Brak sześciu dóbr.....	6	11	5
Brak siedmiu dóbr.....	3	7	2
Brak ośmiu dóbr.....	1	3	1
Brak dziewięciu dóbr.....	1	2	0
Brak dziesięciu dóbr.....	0	1	0

a) Dotyczy wyłącznie wymienionych w tabeli dóbr.

Tabl. 4.6. **Wyposażenie gospodarstw domowych w przedmioty trwałego użytkowania w 2005 r. według grup społeczno - ekonomicznych**

Posiadanie przedmiotów trwałego użytkowania	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
		pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	razem	emerytów	utrzymujących się z niezarobkowych źródeł innych niż renta i emerytura
		w %*					
Telefon stacjonarny							
Tak.....	76	78	79	86	77	71	56
Nie, z powodu braku środków finansowych...	11	9	11	5	10	16	25
Nie, z innego powodu.....	13	13	10	9	12	14	19
Telefon komórkowy							
Tak.....	63	85	69	90	32	38	63
Nie, z powodu braku środków finansowych...	16	9	15	6	24	27	24
Nie, z innego powodu.....	21	6	16	3	45	35	13
Odbiornik telewizyjny							
Tak.....	96	97	96	96	4	93	92
Nie, z powodu braku środków finansowych...	3	1	3	2	3	5	6
Nie, z innego powodu.....	2	1	1	1	3	2	3
Zestaw kina domowego							
Tak.....	10	16	5	24	3	3	7
Nie, z powodu braku środków finansowych...	45	49	58	34	36	49	55
Nie, z innego powodu.....	45	36	38	42	61	48	38

Tabl. 4.6. Wyposażenie gospodarstw domowych w przedmioty trwałego użytkowania w 2005 r. według grup społeczno - ekonomicznych (dok.)

Posiadanie przedmiotów trwałego użytkowania	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
		pracow- ników	rolni- ków	pracują- cych na własny rachu- nek	razem	emery- tów	utrzymują- cych się z niezarobko- wych źródeł innych niż renta i emerytura
w %*							
Odtwarzacz DVD							
Tak.....	24	36	17	46	8	9	17
Nie, z powodu braku środków finansowych...	39	39	51	25	34	45	50
Nie, z innego powodu.....	38	25	32	28	60	46	33
Komputer stacjonarny							
Tak.....	38	57	26	69	12	16	33
Nie, z powodu braku środków finansowych...	28	27	39	14	26	36	39
Nie, z innego powodu.....	34	17	26	17	62	49	28
Komputer przenośny							
Tak.....	5	7	1	16	1	1	5
Nie, z powodu braku środków finansowych...	40	47	46	33	28	38	48
Nie, z innego powodu.....	55	46	53	51	71	61	47
Drukarka							
Tak.....	28	41	24	62	8	10	22
Nie, z powodu braku środków finansowych...	33	35	42	17	27	36	44
Nie, z innego powodu.....	40	24	34	21	65	54	34
Podłączenie do Internetu							
Tak.....	23	35	10	55	7	8	18
Nie, z powodu braku środków finansowych...	34	38	45	19	26	36	46
Nie, z innego powodu.....	43	28	45	26	67	56	38
Kuchenka mikrofalowa							
Tak.....	31	42	33	54	16	19	23
Nie, z powodu braku środków finansowych...	31	30	38	17	31	38	43
Nie, z innego powodu.....	38	29	29	29	53	44	34
Zmywarka do naczyń							
Tak.....	7	8	5	24	3	3	6
Nie, z powodu braku środków finansowych...	40	44	42	30	34	41	49
Nie, z innego powodu.....	53	48	53	46	63	57	46
Chłodziarka							
Tak.....	96	97	95	97	94	94	93
Nie, z powodu braku środków finansowych...	3	2	3	1	3	4	4
Nie, z innego powodu.....	2	1	2	2	3	2	3
Pralka automatyczna							
Tak.....	79	89	69	93	69	64	69
Nie, z powodu braku środków finansowych...	13	7	21	4	16	23	21
Nie, z innego powodu.....	8	4	10	3	15	13	10
Samochód osobowy							
Tak.....	49	63	81	84	31	25	31
Nie, z powodu braku środków finansowych...	26	25	11	9	25	34	41
Nie, z innego powodu.....	25	12	8	7	44	41	28

*Dane w tablicy mogą się nie sumować na 100% ze względu na przyjęte zaokrąglenia.

Tabl. 4.7. Wyposażenie gospodarstw domowych w przedmioty trwałego użytkowania w 2005 r. według miejsca zamieszkania

Posiadanie przedmiotów trwałego użytkowania	Ogółem	Miasta	Wieś
	w %*		
Telefon stacjonarny			
Tak.....	76	80	68
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	11	9	15
Nie, z innego powodu.....	13	11	17
Telefon komórkowy			
Tak.....	63	66	58
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	16	15	18
Nie, z innego powodu.....	21	20	24
Odbiornik telewizyjny			
Tak.....	96	96	94
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	3	2	4
Nie, z innego powodu.....	2	2	2
Zestaw kina domowego			
Tak.....	10	11	7
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	45	43	49
Nie, z innego powodu.....	45	45	43
Odtwarzacz DVD			
Tak.....	24	27	18
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	39	36	44
Nie, z innego powodu.....	38	37	39
Komputer stacjonarny			
Tak.....	38	42	29
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	28	25	35
Nie, z innego powodu.....	34	33	36
Komputer przenośny			
Tak.....	5	6	2
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	40	39	42
Nie, z innego powodu.....	55	55	56
Drukarka			
Tak.....	28	31	20
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	33	30	39
Nie, z innego powodu.....	40	39	42
Podłączenie do Internetu			
Tak.....	23	29	11
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	34	31	41
Nie, z innego powodu.....	43	40	48
Kuchenka mikrofalowa			
Tak.....	31	33	28
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	31	29	36
Nie, z innego powodu.....	38	38	36

Tabl. 4.7. **Wyposażenie gospodarstw domowych w przedmioty trwałego użytkowania w 2005 r. według miejsca zamieszkania (dok.)**

Posiadanie przedmiotów trwałego użytkowania	Ogółem	Miasta	Wieś
	w %*		
Zmywarka do naczyń			
Tak.....	7	7	5
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	40	40	42
Nie, z innego powodu.....	53	53	53
Chłodziarka			
Tak.....	96	96	95
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	3	2	3
Nie, z innego powodu.....	2	2	2
Pralka automatyczna			
Tak.....	79	85	66
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	13	9	21
Nie, z innego powodu.....	8	6	14
Samochód osobowy			
Tak.....	49	46	55
Nie, z powodu braku środków finansowych.....	26	28	22
Nie, z innego powodu.....	25	26	23

*Dane w tablicy mogą się nie sumować na 100% ze względu na przyjęte zaokrąglenia.

Korzystanie z opieki lekarskiej

W europejskim badaniu warunków życia ludności znajdują się także pytania dotyczące możliwości korzystania przez respondentów z podstawowej opieki lekarskiej. Odpowiedzi na te pytania udzielały osoby, które miały ukończone 16 lat, a podawane przez respondentów opinie dotyczyły okresu 12 miesięcy poprzedzających realizację badania, to znaczy drugiej połowy 2004 r. i pierwszej połowy 2005 r. Na podstawie wyników badania EU-SILC szacuje się, że w okresie tym około 16 % populacji osób w wieku 16 lat i więcej zrezygnowało przynajmniej z jednej wizyty (pomimo potrzeby wykonania badań lub leczenia) u lekarza ogólnego lub specjalisty, a ok. 17% osób – u lekarza dentysty (ortodonty). Najczęściej zrezygnowano z wizyt u lekarzy z powodu braku pieniędzy (42% rezygnujących z wizyt u lekarza ogólnego/specjalisty, 58% rezygnujących z wizyt u dentysty). W przypadku rezygnacji z wizyt u lekarza ogólnego lub specjalisty - na drugim miejscu jako powód rezygnacji wymieniano brak czasu (18%), a następnie długą listę oczekujących (15%). W przypadku wizyt u dentysty - częstszym powodem rezygnacji z wizyty był strach, obawa przed lekarzem, leczeniem (14%) niż brak czasu (11%) i długa kolejka (9%).

Tabl. 4.8. **Przyczyny rezygnacji z wizyt u lekarzy (w ciągu ostatnich 12 miesięcy)**

Wyszczególnienie	Lekarz ogólny lub specjalista			Lekarz dentysta (ortodonta)		
	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś
	w % osób (w wieku 16 lat i więcej) rezygnujących z wizyty*					
Brak pieniędzy	42	38	51	58	58	58
Długa lista oczekujących	15	18	8	9	10	9
Brak czasu	18	21	13	11	12	9
Zbyt duża odległość/brak środka transportu	3	1	5	1	1	1
Obawa przed lekarzem, badaniem, leczeniem	5	5	7	14	13	15
Wolałem(am) poczekać i zobaczyć czy może moje problemy zdrowotne minąć bez konieczności wizyty	11	11	12	3	3	3
Nie znam żadnego dobrego lekarza	2	2	1	1	1	1
Inne powody	5	5	4	4	4	3

*Dane w tablicy mogą się nie sumować na 100% ze względu na przyjęte zaokrąglenia.

Powody rezygnacji z niezbędnych wizyt u lekarzy zależą m.in. od wieku. Na brak pieniędzy relatywnie najczęściej wskazują osoby po ukończeniu 45 roku życia. Z powodu braku czasu z wizyt lekarskich najczęściej rezygnują ludzie młodzi, a dla osób najstarszych - po 75 roku życia bardzo poważnym problemem jest dotarcie do lekarza (zbyt duża odległość/brak środka transportu).

Tabl. 4.9. **Przyczyny rezygnacji z wizyt u lekarzy (w ciągu ostatnich 12 miesięcy)**

Wyszczególnienie	Wiek osób w latach					
	ogółem	16-29	30-44	45-59	60-75	powyżej 75
Osoby rezygnujące z wizyt u lekarza ogólnego lub specjalisty (%)	16	10	19	20	18	15
Przyczyny rezygnacji z wizyt u lekarza	w % osób rezygnujących z wizyty*					
brak pieniędzy	42	37	35	47	53	40
długa lista oczekujących	15	15	13	15	18	14
brak czasu	18	28	28	15	2	1
zbyt duża odległość/brak środka transportu	3	1	1	1	4	18
obawa przed lekarzem, badaniem, leczeniem	5	4	5	6	5	9
wolałem(am) poczekać i zobaczyć czy może moje problemy zdrowotne minąć bez konieczności wizyty	11	11	12	10	11	12
nie znam żadnego dobrego lekarza	2	1	1	2	2	1
inne powody	5	4	5	4	4	5

*Dane w tablicy mogą się nie sumować na 100% ze względu na przyjęte zaokrąglenia.

Nie jest zaskoczeniem fakt, że brak pieniędzy jako przyczyna rezygnacji z usług lekarskich relatywnie częściej deklarowały osoby zagrożone ubóstwem (62% rezygnujących z wizyt u lekarza ogólnego lub specjalisty oraz ok. 70% rezygnujących z wizyt stomatologicznych). W populacji osób o dochodach wyższych od przyjętej granicy ubóstwa – brak pieniędzy stanowił ok. 37% ogółu przyczyn rezygnacji z wizyt u lekarza specjalisty lub lekarza ogólnego oraz ok. 54% przyczyn rezygnacji u dentysty.

Komentarz 6

Tabl 4.10. *Samoocena stanu zdrowia osób w wieku 16 lat i więcej w 2005 r.*^{a)}

Wyszczególnienie	Ogółem	Samoocena stanu zdrowia				
		bardzo dobra	dobra	taka sobie, ani zła ani dobra	zła	bardzo zła
Ogółem	100	16	39	27	15	4
<i>Mężczyźni</i>	100	18	41	25	14	3
<i>Kobiety</i>	100	13	38	29	16	4
<i>Grupy wieku</i>						
16 – 29	100	39	50	8	2	1
30 – 44	100	15	56	22	6	1
45 – 59	100	4	34	40	19	4
60 – 74	100	1	12	44	34	9
75 lat i więcej	100	0	7	33	44	16
<i>Według miejsca zamieszkania:</i>						
<i>Miasto</i>	100	16	40	27	14	4
<i>powyżej 500 tys</i>	100	18	38	27	13	4
<i>200 - 500 tys</i>	100	18	39	27	13	4
<i>100 – 200 tys</i>	100	15	41	27	14	3
<i>20 – 100 tys</i>	100	15	40	27	15	3
<i>poniżej 20 tys</i>	100	15	40	26	15	4
<i>Wieś</i>	100	15	38	27	17	4

a) Według opinii respondentów w maju - czerwcu 2005 r.

W 2005 r. ponad połowa Polaków (55%) w wieku 16 lat i więcej określiła swój ogólny stan zdrowia jako dobry lub bardzo dobry. Ponad jedna czwarta (27%) – określiła go jako taki sobie, a prawie jedna piąta (19%) jako zły lub bardzo zły. Stan zdrowia jest na ogół związany z wiekiem. Odsetek osób zadowolonych ze stanu swego zdrowia (stan bardzo dobry lub dobry) wśród osób poniżej 30 roku życia wynosił 89%, podczas gdy wśród osób między 60 a 74 rokiem życia - 13%, a wśród osób w wieku powyżej 75 lat – 7%. W populacji osób zagrożonych ubóstwem dochodowym według kryterium lejkowskiego ok. 58% osób oceniło swój ogólny stan zdrowia jako dobry lub bardzo dobry, natomiast 17% jako zły lub bardzo zły. Wśród osób o dochodach wyższych od przyjętej granicy ubóstwa dobrze lub bardzo dobrze swoje zdrowie oceniali ok. 54%, a źle i bardzo źle - ok. 19%.

POZIOM I STRUKTURA WYDATKÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH W 2005 R.

W niniejszym rozdziale zaprezentowano podstawowe informacje dotyczące poziomu, struktury i zróżnicowania wydatków gospodarstw domowych w 2005 r. Podstawę prezentowanych wskaźników i analiz stanowią wyniki badania budżetów gospodarstw domowych. Analogicznie jak w przypadku dochodów, analizowane są przede wszystkim wydatki ekwiwalentne, a nie jak do tej pory – wydatki przeliczone na osobę. W prezentowanych poniżej obliczeniach stosowano tzw. oryginalną skalę ekwiwalentności OECD.

Komentarz 7

*Pod pojęciem **wydatki** należy rozumieć wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz pozostałe wydatki. Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne, przeznaczane są na zaspokojenie potrzeb gospodarstwa domowego. Obejmują towary i usługi zakupione za gotówkę, na kredyt, otrzymane bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego, tzn. wartość towarów i usług pobranych na potrzeby gospodarstwa domowego z prowadzonej na własny rachunek działalności rolniczej, bądź pozarolniczej działalności gospodarczej. Na pozostałe wydatki składają się m.in.: kwoty przekazywane innym gospodarstwom domowym i instytucjom niekomercyjnym, koszty zakwaterowania młodzieży i studentów uczących się poza domem, niektóre podatki oraz pozostałe rodzaje wydatków nie przeznaczonych bezpośrednio na cele konsumpcyjne.*

Wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe

Analizując dane o wydatkach na żywność i napoje bezalkoholowe należy pamiętać, że zgodnie z obowiązującą w badaniach budżetów gospodarstw domowych klasyfikacją wydatków nie obejmują one wartości artykułów spożytych w zakładach gastronomicznych oraz w zamkniętych placówkach żywienia zbiorowego. Wydatki na ten cel uwzględnione są w grupie wydatków „Restauracje i hotele”.

Podstawowym źródłem informacji dotyczącym wydatków jest prowadzone przez GUS reprezentacyjne badanie budżetów gospodarstw domowych. Metodologia i wyniki tego badania prezentowane są w wydawanej co roku publikacji „Budżety gospodarstw domowych”. Dane za 2005 r. zaprezentowane zostały w publikacji wydanej przez GUS w 2006 r. Podobnie jak w latach poprzednich wyniki dotyczące poziomu wydatków, dochodów oraz spożycia ilościowego żywności prezentowane w tej publikacji są przeliczone w sposób tradycyjny – na osobę.

Z badań budżetów gospodarstw domowych wynika, że poziom przeciętnych miesięcznych nominalnych wydatków w gospodarstwach domowych ogółem w 2005 r. wyniósł około 690 zł w przeliczeniu na osobę i był realnie niższy niż w roku poprzednim o 1,7%.

Tabl. 5.1. *Dynamika przeciętnych miesięcznych wydatków gospodarstw domowych na 1 osobę według grup społeczno-ekonomicznych w 2005 r.*

Gospodarstwa domowe	Wydatki gospodarstwa domowego	
	2004=100	
	nominalne	realne
Ogółem	100,4	98,3
w tym:		
pracowników	101,1	99,1
rolników.....	104,9	102,8
pracujących na własny rachunek	102,5	100,6
emerytów	98,3	96,1
rencistów	98,9	96,6

Spadek wydatków realnych odnotowano głównie w gospodarstwach emerytów i rencistów, natomiast wzrost realnego poziomu wydatków dotyczył przede wszystkim gospodarstw rolników.

Zróżnicowanie poziomu wydatków

Z badań budżetów gospodarstw domowych wynika, iż w 2005 r. przeciętne gospodarstwo domowe w kraju wydawało miesięcznie - w przeliczeniu na osobę dorosłą z uwzględnieniem skali oryginalnej OECD - ok. 873 zł. Średni miesięczny poziom wydatków ekwiwalentnych wynosił w mieście – ok. 970 zł, natomiast na wsi – 716 zł. Najwięcej na swoje utrzymanie wydawali mieszkańcy dużych ośrodków miejskich (ok. 1244 zł).

Tabl. 5.2. **Zróżnicowanie miesięcznych wydatków gospodarstw domowych według miejsca zamieszkania w 2005 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta						Wieś
		Razem	o liczbie mieszkańców w tysiącach					
			500 i więcej	200-500	100-200	20-100	poniżej 20	
w zł								
Wydatki gospodarstwa domowego.....	873	970	1244	1006	925	895	830	716
w tym:								
żywność i napoje bezalkoholowe.....	248	251	270	257	245	244	243	242
towary nieżywnościowe i usługi	557	643	886	669	603	579	520	418
w tym:								
usługi	211	264	402	285	246	226	189	125
ogółem = 100								
Wydatki gospodarstwa domowego.....	100	111	142	115	106	103	95	82
w tym:								
żywność i napoje bezalkoholowe.....	100	101	109	104	99	98	98	98
towary nieżywnościowe i usługi	100	115	159	120	108	104	93	75
w tym:								
usługi	100	125	191	135	117	107	90	59

W układzie podstawowych grup społeczno-ekonomicznych, podobnie jak w przypadku dochodów, najwyższym poziomem wydatków charakteryzowały się gospodarstwa pracujących na rachunek własny (1142 zł), najniższym - gospodarstwa, których podstawę utrzymania stanowiły renty (709 zł) oraz gospodarstwa utrzymujące się ze źródeł niezarobkowych innych niż świadczenia emerytalno-rentowe (616 zł).

Tabl. 5.3. **Zróżnicowanie miesięcznych wydatków gospodarstw domowych według grup społeczno-ekonomicznych w 2005 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
		pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów		
					razem	emerytów	rencistów
w zł							
Wydatki gospodarstwa domowego	873	893	724	1142	870	945	709
w tym:							
żywność i napoje bezalkoholowe.....	248	238	263	272	267	281	239
towary nieżywnościowe i usługi	557	589	402	785	525	577	415
w tym:							
usługi	211	231	109	307	186	201	152
ogółem = 100							
Wydatki gospodarstwa domowego	100	102	83	131	100	108	81
w tym:							
żywność i napoje bezalkoholowe.....	100	96	106	110	108	113	96
towary nieżywnościowe i usługi	100	106	72	141	94	104	75
w tym:							
usługi	100	109	52	145	88	95	72

Obserwuje się istotne różnice w poziomie wydatków między różnymi typami gospodarstw domowych. Najwyższym poziomem wydatków odznaczały się małżeństwa bezdzietne oraz gospodarstwa jednoosobowe. Przeciętnie w miesiącu na swoje potrzeby przeznaczają one 1194 zł (w przeliczeniu na osobę dorosłą wg skali ekwiwalentności OECD), czyli prawie dwukrotnie tyle, co małżeństwa z trójką dzieci na utrzymaniu (648 zł) i ponad dwukrotnie tyle, co małżeństwa z przynajmniej 4 dzieci na utrzymaniu (501 zł) charakteryzujące się najniższymi wydatkami. Dla porównania rodzice samotnie wychowujący dzieci wydawali 813 zł, czyli niewiele mniej od przeciętnej rodziny z dwójką dzieci (852 zł).

Tabl. 5.4. **Zróżnicowanie miesięcznych wydatków gospodarstw domowych według rodzin biologicznych w 2005 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	Małżeństwo					Matka lub ojciec z dziećmi na utrzyma- niu
		bez dzieci	z dziećmi na utrzymaniu				
			1	2	3	4 i więcej	
w zł							
Wydatki gospodarstwa domowego	873	1194	1031	852	648	501	813
w tym:							
żywność i napoje bezalkoholowe.....	248	313	261	235	211	192	228
towary nieżywnościowe i usługi	557	755	697	568	402	287	544
w tym:							
usługi	211	270	272	221	151	103	247
ogółem = 100							
Wydatki gospodarstwa domowego	100	137	118	98	74	57	93
w tym:							
żywność i napoje bezalkoholowe.....	100	126	105	95	85	77	92
towary nieżywnościowe i usługi	100	136	125	102	72	52	98
w tym:							
usługi	100	128	129	105	72	49	117

Z przedstawionych powyżej danych wyraźnie wynika, że różnice w poziomie wydatków dotyczą przede wszystkim wydatków na usługi. Są one najbardziej widoczne w przypadku porównania wydatków gospodarstw mieszkających w dużych ośrodkach miejskich oraz gospodarstw mieszkających na wsi. Mieszkańcy miast powyżej 500 tys. wydają na usługi ponad trzykrotnie więcej od mieszkańców wsi (402 zł wobec 125 zł).

Relatywnie najmniejsze dysproporcje, co jest zrozumiałe ze względu na podstawowy charakter tych potrzeb, dotyczą wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe. W układzie: według grup społeczno-ekonomicznych różnice między grupą osób wydającą na ten cel najwięcej (emerytami) a najmniej (utrzymujący się z niezarobkowych źródeł) wynosiły w 2005 r. ok. 40%, według miejsca zamieszkania – ok. 12% (najwięcej wydawano w miastach nie mniejszych niż 500 tys. mieszkańców, najmniej na wsi i w małych miasteczkach), a według typu biologicznego gospodarstwa - ok. 63% (najwyższe wydatki odnotowano wśród małżeństw bezdzietnych a najniższe – wśród rodzin wielodzietnych z przynajmniej 4 dziećmi na utrzymaniu).

Zróźnicowanie poziomu wydatków na najważniejsze grupy potrzeb według podstawowych grup społeczno ekonomicznych ilustruje poniższa tablica. Interpretując zawarte w niej informacje należy pamiętać, że poziom i kierunki wydatkowania są wynikiem oddziaływania dużej liczby czynników zarówno o charakterze ekonomicznym jak i społeczno-demograficznym.

Tabl. 5.5. **Zróźnicowanie przeciętnych miesięcznych wydatków gospodarstw domowych (w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną) na podstawowe grupy potrzeb w 2005 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe				
		pracow- -ników	rolników	pracują- cych na własny rachunek	emerytów	rencistów
Wydatki gospodarstwa domowego ..	100	102	83	131	108	81
żywność i napoje bezalkoholowe	100	96	106	110	113	96
odzież i obuwie	100	116	86	170	70	52
użytkowanie mieszkania i nośniki energii	100	97	71	112	125	97
wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego	100	108	91	135	100	70
zdrowie.....	100	76	62	92	188	125
transport	100	120	91	162	71	42
łączość.....	100	105	72	160	99	77
rekreacja i kultura	100	113	52	181	89	55
edukacja	100	137	57	176	31	28
restauracje i hotele	100	116	31	192	55	54
inne towary i usługi.....	100	108	68	137	102	69

Komentarz 8

Wpływ zastosowania skal ekwiwalentności na poziom i zróźnicowanie wydatków gospodarstw domowych

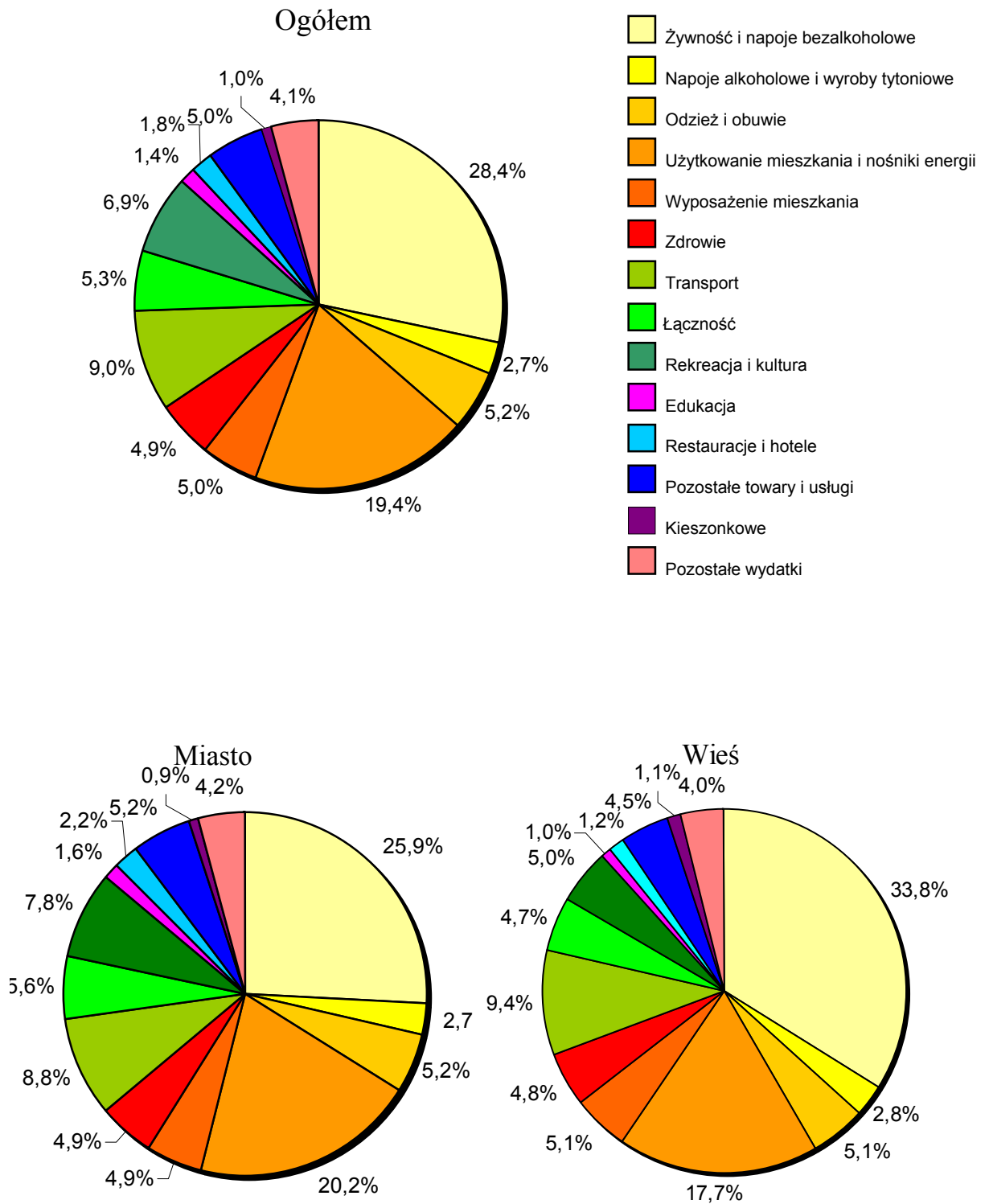
Zastosowanie skal ekwiwalentności, a więc uwzględnienie wielkości gospodarstwa i w pewnym stopniu wieku jego członków powoduje, iż w porównaniu z analizami opartymi o przeliczenia na 1 osobę, zmienia się nieco obraz zróźnicowania poziomu wydatków gospodarstw domowych pogrupowanych według różnych cech, w tym także według grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych. Ilustruje to poniższa tablica.

Tabl. 5.6. Porównanie poziomu wydatków gospodarstw domowych w przeliczeniu na 1 osobę oraz na jednostkę ekwiwalentną

Wyszczególnienie a – na jednostkę ekwiwalentną b – na osobę	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe						
		pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów			
					razem	emerytów	rencistów	
w zł								
Wydatki gospodarstwa domowego	a	873	893	724	1142	870	945	709
	b	690	684	534	870	746	812	605
w tym:								
żywność i napoje bezalkoholowe.....	a	248	238	263	272	267	281	239
	b	194	180	193	205	227	240	201
towary nieżywnościowe i usługi.....	a	557	589	402	785	525	577	415
	b	441	452	297	598	452	498	355
w tym:								
usługi.....	a	211	231	109	307	186	201	152
	b	168	179	81	234	160	174	131
ogółem = 100								
Wydatki gospodarstwa domowego	a	100	102	83	131	100	108	81
	b	100	99	77	126	108	118	88
w tym:								
żywność i napoje bezalkoholowe.....	a	100	96	106	110	108	113	96
	b	100	93	99	106	117	124	104
towary nieżywnościowe i usługi.....	a	100	106	72	141	94	104	75
	b	100	102	67	136	102	113	80
w tym:								
usługi.....	a	100	109	52	145	88	95	72
	b	100	107	48	139	95	104	78
poziom wydatków na osobę = 100								
Wydatki gospodarstwa domowego		127	131	136	131	117	116	117
w tym:								
żywność i napoje bezalkoholowe.....		128	132	136	133	118	117	119
towary nieżywnościowe i usługi.....		126	130	135	131	116	116	117
w tym:								
usługi.....		126	129	135	131	116	116	116

Ogólnie można powiedzieć, że zastosowanie skali ekwiwalentności OECD (oryginalnej) 'osłabia pozycję' gospodarstw emerytów, natomiast 'wzmacnia pozycję' gospodarstw pracujących na rachunek własny jako grup gospodarstw domowych o relatywnie najwyższym poziomie wydatków.

STRUKTURA WYDATKÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH W 2005 R.

Źródło: Badanie budżetów gospodarstw domowych, GUS, 2005

Struktura wydatków gospodarstw domowych

Budżet przeciętnego gospodarstwa domowego w Polsce w największym stopniu obciążony jest wydatkami na żywność. Kwoty przeznaczone na żywność i napoje bezalkoholowe stanowiły w 2005 r. ponad 28% ogółu wydatków. W miastach ta grupa potrzeb stanowiła ok. 26% ogólnej sumy wydatków (od 22% w największych ośrodkach miejskich do ponad 29% w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców), na wsi – ok. 34%.

Wśród grup społeczno-ekonomicznych największym udziałem wydatków na żywność (łącznie z napojami bezalkoholowymi) charakteryzowały się gospodarstwa rolników oraz rencistów (odpowiednio ok. 36% i ok. 34%), najmniejszym – gospodarstwa pracujących na rachunek własny (ok. 24%).

Relatywnie w największym stopniu wydatkami na żywność (łącznie z napojami bezalkoholowymi) obciążone były rodziny wielodzietne. Wśród rodzin z 4 i większą liczbą dzieci na utrzymaniu na ten cel przeznaczano ponad 38% ogólnej kwoty wydatków.

Drugą obok żywności istotną grupą wydatków niezbędnych dla funkcjonowania rodziny są wydatki związane z użytkowaniem mieszkania i nośnikami energii. W 2005 r. stanowiły one ok. 19% ogółu miesięcznych wydatków przeciętnego gospodarstwa domowego, a dominujące wśród nich stałe opłaty mieszkaniowe (tj. odstępne, opał, energia elektryczna i ciepła oraz gaz) - 16%. Wydatki związane z utrzymaniem mieszkania stanowiły 20% ogółu wydatków mieszkańców miast i 18% ogółu wydatków gospodarstw wiejskich, z czego stałe opłaty mieszkaniowe – odpowiednio 17% i 14% ogółu wydatków. Największy udział wydatków ponoszonych w związku z użytkowaniem mieszkania, w tym z dokonywaniem stałych opłat mieszkaniowych, odnotowano u emerytów i rencistów (odpowiednio 22% i 23% ogółu wydatków, w tym stałe opłaty mieszkaniowe – 19% i 21%). Najniższy udział wydatków związanych z użytkowaniem mieszkania odnotowano wśród gospodarstw rolników oraz pracujących na rachunek własny - po 17% (w tym stałe opłaty mieszkaniowe w grupie rolnicy – 12%, a pracujący na rachunek własny – 14%).

Do grupy potrzeb podstawowych zalicza się również wydatki na odzież i obuwie. Na ten cel przeciętna polska rodzina zarówno w miastach, jak i na wsi przeznaczała co dwudziestą (5%) wydaną przez siebie złotówkę. Relatywnie najwięcej przeznaczały na zakup odzieży i obuwia rodziny pracujących na własny rachunek (7%), najmniej – emerytów i rencistów (3%). Gospodarstwa emerytów i rencistów charakteryzowały się z kolei najwyższym, wśród analizowanych grup społeczno-ekonomicznych udziałem wydatków na zdrowie (9% i 8%), w tym leki (6%). Przeciętne gospodarstwo domowe w kraju przeznaczało na ochronę zdrowia co dwudziestą złotówkę (5%). Około 9% wydatków przeciętnego gospodarstwa w kraju

(od 11% w największych aglomeracjach miejskich do 8% i 9% w małych miasteczkach i na wsi) stanowiły wydatki na transport. Relatywnie najwięcej na ten cel wydawano w gospodarstwach pracujących na własny rachunek oraz w gospodarstwach pracowników (11%), relatywnie najmniej – w rodzinach rencistów (5%).

Wydatki na łączność stanowiły 5% ogólnej sumy wydatków statystycznego gospodarstwa domowego w kraju. Nieco większy – 7% - był udział wydatków związanych z rekreacją i kulturą. Największą część swego budżetu przeznaczały na ten cel rodziny pracujących na rachunek własny – 10%, najmniej – rencistów 5%. Wyższym udziałem wydatków na kulturę i rekreację charakteryzują się rodziny z dziećmi na utrzymaniu niż rodziny bezdzietne, co jest spowodowane po części włączeniem do tej kategorii wydatkowej, wydatków na artykuły przeznaczone do celów edukacyjnych, w tym na podręczniki szkolne. Na usługi edukacyjne, sklasyfikowane jako odrębna grupa wydatków, przeciętna polska rodzina przeznaczała w 2005 r. co setną wydaną przez siebie złotówkę, w tym rodziny z dziećmi na utrzymaniu – co pięćdziesiątą.

Komentarz 9

Różnice w strukturze wydatków gospodarstw domowych między 2005 a 2004 rokiem w zakresie większości grup towarów i usług konsumpcyjnych nie przekroczyły ok. 0,3 pkt. procentowego, z wyjątkiem wzrostu udziału wydatków na nośniki energii i łączność odpowiednio: o 0,8 pkt. procentowego i o 0,6 pkt. procentowego.

W większym stopniu zarysowały się różnice w udziale wydatków na kluczowe, z punktu widzenia warunków życia, grupy potrzeb w odniesieniu do poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych.

We wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych wzrósł udział wydatków na nośniki energii w wydatkach ogółem, zwłaszcza w gospodarstwach rolników i rencistów (o 1,2 pkt. procentowego), a nieco mniej - pozostałych grupach społeczno-ekonomicznych (poniżej 1 pkt. procentowego). Większy był także udział wydatków na łączność, głównie w gospodarstwach pracujących na własny rachunek (o 1,2 pkt. procentowego) oraz gospodarstwach pracowników i rolników (o 0,6 pkt. procentowego).

Największe zmiany wystąpiły w strukturze wydatków gospodarstw domowych rolników. Udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe obniżył się o 1,4 pkt. procentowego (do 36,1%), a także na transport - o 1,4% pkt. procentowego (do 10%), wzrost natomiast udział wydatków na użytkowanie mieszkania i nośniki energii - o 2,6 pkt. procentowego (do 16,6%).

Relatywnie duże zmiany odnotowano również w przypadku wydatków na transport i łączność w gospodarstwach domowych pracujących na własny rachunek (odpowiednio spadek o 2,3 pkt. procentowego - do 11,2% i wzrost o 1,2 pkt. procentowego - do 6,4%).

Jednym z czynników wpływających na zmiany w strukturze wydatków gospodarstwa domowego jest

różne tempo wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych.

W 2005 r. wzrost cen towarów i usług konsumpcyjnych był niższy niż przed rokiem (2,1%, wobec 3,5%). Największy wpływ na poziom wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych miał w 2005 r. wzrost cen towarów i usług związanych z mieszkaniem oraz cen żywności i napojów bezalkoholowych, który podwyższył wskaźnik ogółem odpowiednio o 0,84 pkt i 0,56 pkt. Podwyżki cen związanych z transportem podniosły wskaźnik ogółem o 0,43 pkt, natomiast spadek cen odzieży i obuwia – obniżył go o 0,28 pkt.

Znaczny średnioroczny wzrost cen (o 4,9%) odnotowano w zakresie transportu. Podrożały przede wszystkim paliwa do prywatnych środków transportu (o 10,8%) a zwłaszcza benzyny silnikowe (o 12,5%). Podniesiono również ceny usług transportowych (o 3,5%).

Zanotowano wzrost cen towarów i usług w 2005 r. w stosunku do roku poprzedniego związanych z mieszkaniem o 3,3%. Znacznie podrożały nośniki energii (o 3,8%).

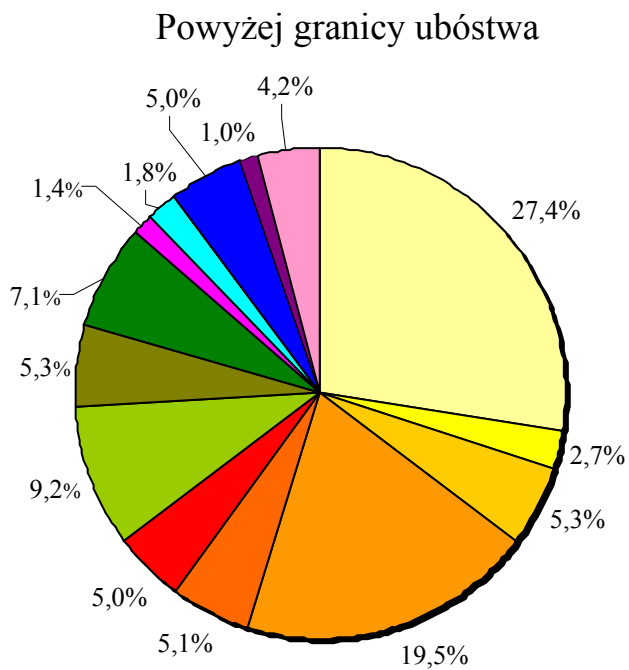
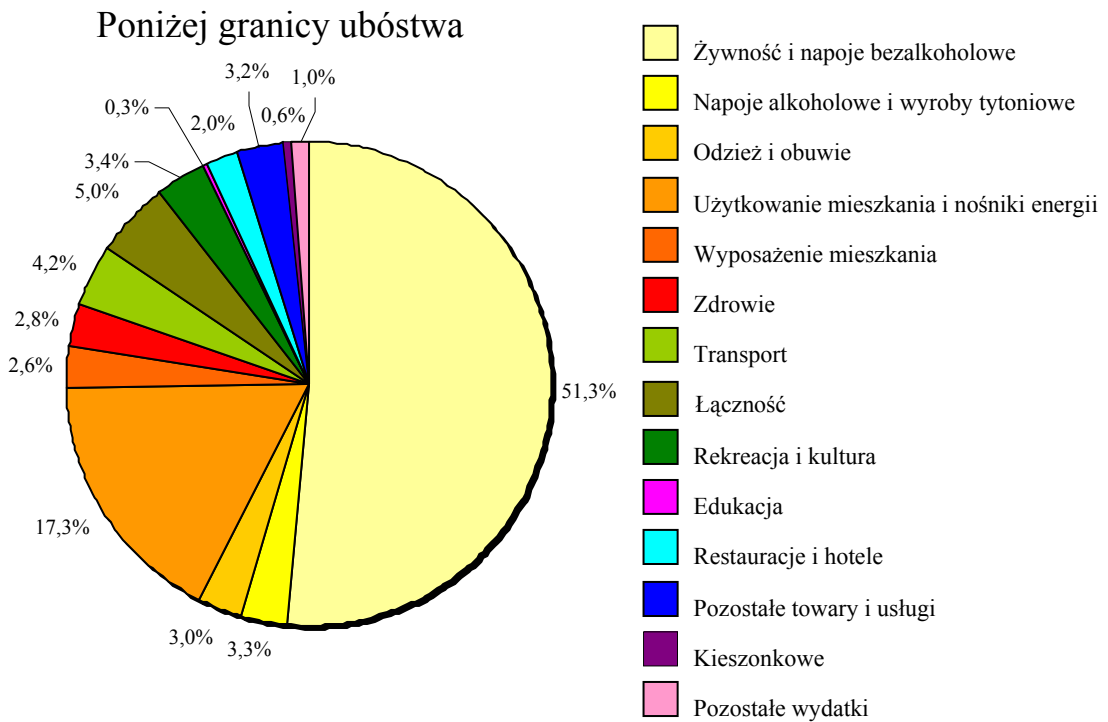
Zanotowano również wzrost cen towarów i usług w 2005 r. w stosunku do roku poprzedniego związanych kolejno z edukacją o 3,2%, ze zdrowiem o 2,6%, opłatami za żywność i napoje bezalkoholowe o 2,1% oraz rekreacją i kulturą o 0,6%.

Wydatki rodzin zagrożonych skrajnym ubóstwem

Struktura wydatków zależy w bardzo dużym stopniu od wielkości budżetu jakim dysponujemy. Jest to bardzo wyraźnie widoczne, jeżeli porówna się ze sobą wydatki gospodarstw domowych żyjących w rodzinach zagrożonych ubóstwem skrajnym, a więc wydających na swoje potrzeby mniej niż szacowane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS) minimum egzystencji, z pozostałymi gospodarstwami domowymi. W 2005 r. przeciętny poziom wydatków w przeliczeniu na jedną osobę dorosłą z uwzględnieniem skali oxfordzkiej (oryginalnej OECD) w rodzinach zagrożonych ubóstwem skrajnym wyniósł przeciętnie w miesiącu 300 zł, z czego ok. 51% stanowiły wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe, a kolejne 17% - wydatki związane z użytkowaniem mieszkania (łącznie z opłatami za nośniki energii). W sumie na wszystkie pozostałe potrzeby wydawano przeciętnie w miesiącu w przeliczeniu na osobę dorosłą ok. 94 zł.

Dla porównania w rodzinach żyjących powyżej minimum egzystencji przeciętny poziom wydatków w przeliczeniu na osobę dorosłą wyniósł w 2005 r. ok. 953 zł, z czego na żywność i napoje bezalkoholowe wydawano ok. 27% tej kwoty, a na opłaty związane z użytkowaniem mieszkania - ok. 20%. Na pozostałe potrzeby rodziny żyjące powyżej granicy ubóstwa skrajnego przeznaczały więc w przeliczeniu na osobę dorosłą miesięcznie ok. 506 zł, czyli ponad pięciokrotnie więcej od rodzin zagrożonych skrajnym ubóstwem.

STRUKTURA WYDATKÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH ŻYJĄCYCH
PONIŻEJ I POWYŻEJ MINIMUM EGZYSTENCJI W 2005 R.

Źródło: Badanie budżetów gospodarstw domowych, GUS, 2005

Tabl. 5.7. Przeciętne miesięczne wydatki gospodarstw domowych w zł według grup społeczno-ekonomicznych w 2005 r.^{a)}

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
		pracownik ów	rolników	pracują- cych na własny rachunek	emerytów i rencistów		
					razem	emerytów	rencistów
Wydatki gospodarstwa domowego	873	893	724	1142	870	945	709
Towary i usługi konsumpcyjne	837	863	690	1098	821	888	678
w tym:							
żywność i napoje bezalkoholowe	248	238	263	272	267	281	239
napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe	24	25	19	30	22	23	19
towary nieżywnościowe i usługi	557	589	402	785	525	577	415
odzież i obuwie	45	52	39	77	29	32	24
użytkowanie mieszkania i nośniki energii	169	164	120	189	196	211	163
w tym stałe opłaty mieszkaniowe ^{b)}	140	133	83	154	169	180	145
wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego	43	47	40	59	39	43	31
zdrowie	42	32	26	39	71	80	53
w tym:							
leki	27	18	16	19	54	60	41
usługi medyczne ^{c)}	12	12	9	17	13	15	9
transport	79	95	72	127	48	56	33
łączość	46	49	33	74	43	46	36
rekreacja i kultura	60	68	31	109	47	53	33
w tym artykuły przeznaczone do celów edukacyjnych	6	7	7	8	2	2	3
edukacja	12	16	7	21	4	4	3
restauracje i hotele	16	19	5	31	9	9	9
inne towary i usługi	43	47	30	59	40	44	30
w tym higiena osobista	23	26	13	35	18	20	15
kieszonkowe	9	11	7	11	7	7	5
Wydatki pozostałe	36	31	34	44	49	57	31
w tym dary przekazane innym gospodarstwom domowym	29	24	28	34	41	49	24

a) Poziom miesięcznych wydatków w przeliczeniu na osobę dorosłą z uwzględnieniem oryginalnej skali ekwiwalentności OECD.

b) Najem mieszkania lub domu, zaopatrywanie w wodę, nośniki energii.

c) Poza szpitalnymi i sanatoryjnymi.

Tabl. 5.8. **Struktura przeciętnych miesięcznych wydatków gospodarstw domowych według grup społeczno-ekonomicznych w 2005 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
		pracow- ników	rolników	pracują- cych na własny rachunek	emerytów i rencistów		
					razem	emerytów	rencistów
Wydatki gospodarstwa domowego w zł.....	873	893	724	1142	870	945	709
	w %						
Towary i usługi konsumpcyjne.....	95,9	96,6	95,4	96,2	94,4	93,9	95,6
w tym:							
żywność i napoje bezalkoholowe.....	28,4	26,7	36,3	23,8	30,7	29,7	33,7
napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe.....	2,7	2,8	2,6	2,7	2,5	2,4	2,7
towary nieżywnościowe i usługi.....	63,8	65,9	55,6	68,8	60,4	61,1	58,4
odzież i obuwie.....	5,2	5,9	5,4	6,7	3,3	3,3	3,3
użytkowanie mieszkania i nośniki energii.....	19,4	18,3	16,5	16,6	22,5	22,3	23,0
w tym stałe opłaty mieszkaniowe ^{a)}	16,0	14,8	11,5	13,5	19,5	19,1	20,5
wypożyczenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego....	5,0	5,3	5,5	5,1	4,5	4,6	4,3
zdrowie.....	4,9	3,6	3,7	3,4	8,2	8,5	7,5
w tym:							
leki.....	3,1	2,0	2,2	1,6	6,2	6,3	5,8
usługi medyczne ^{b)}	1,3	1,3	1,2	1,5	1,5	1,6	1,2
transport.....	9,0	10,6	9,9	11,2	5,6	5,9	4,7
łączość.....	5,3	5,4	4,6	6,5	4,9	4,8	5,0
rekreacja i kultura.....	6,9	7,6	4,3	9,5	5,4	5,6	4,7
w tym artykuły przeznaczone do celów edukacyjnych.....	0,6	0,8	0,9	0,7	0,3	0,2	0,4
edukacja.....	1,4	1,8	1,0	1,9	0,4	0,4	0,5
restauracje i hotele.....	1,8	2,1	0,7	2,7	1,0	0,9	1,2
inne towary i usługi.....	5,0	5,2	4,1	5,2	4,6	4,7	4,2
w tym higiena osobista.....	2,7	3,0	1,9	3,1	2,1	2,1	2,1
kieszonkowe.....	1,0	1,2	0,9	1,0	0,7	0,7	0,8
Wydatki pozostałe.....	4,1	3,4	4,6	3,8	5,6	6,1	4,4
w tym dary przekazane innym gospodarstwom domowym.....	3,3	2,7	3,9	2,9	4,7	5,2	3,4

a) Najem mieszkania lub domu, zaopatrywanie w wodę, nośniki energii.

b) Poza szpitalnymi i sanatoryjnymi.

Tabl. 5.9. **Przeciętne miesięczne wydatki gospodarstw domowych w zł według miejsca zamieszkania w 2005 r.** ^{a)}

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta						Wieś
		Razem	o liczbie mieszkańców w tysiącach					
			500 i więcej	200-500	100-200	20-100	poniżej 20	
Wydatki gospodarstwa domowego	873	970	1244	1006	925	895	830	716
Towary i usługi konsumpcyjne.....	837	930	1198	964	885	856	795	688
w tym:								
żywność i napoje bezalkoholowe.....	248	251	270	257	245	244	243	242
napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe.....	24	26	34	28	27	24	22	20
towary nieżywnościowe i usługi.....	557	643	886	669	603	579	520	418
odzież i obuwie.....	45	51	63	55	45	47	45	36
użytkowanie mieszkania i nośniki energii.....	169	196	235	203	194	186	170	127
w tym stałe opłaty mieszkaniowe ^{b)}	140	166	200	173	167	158	138	99
wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego....	43	48	63	51	43	44	39	37
zdrowie.....	42	48	65	49	43	43	39	34
w tym:								
leki.....	27	30	38	31	29	28	26	23
usługi medyczne ^{c)}	12	13	21	14	10	12	10	9
transport.....	79	86	136	84	85	71	64	67
łącznie.....	46	54	74	57	50	48	44	34
rekreacja i kultura.....	60	75	124	81	64	62	52	36
w tym artykuły przeznaczone do celów edukacyjnych.....	6	6	6	5	5	5	6	6
edukacja.....	12	15	25	16	14	13	11	7
restauracje i hotele.....	16	21	34	19	19	18	15	8
inne towary i usługi.....	43	50	67	53	46	46	41	32
w tym higiena osobista.....	23	28	38	31	26	25	22	16
kieszonkowe.....	9	9	8	10	10	9	9	8
Wydatki pozostałe.....	36	40	46	42	40	39	36	28
w tym dary przekazane innym gospodarstwom domowym.....	29	32	34	33	32	32	30	23

a) Poziom miesięcznych wydatków w przeliczeniu na osobę dorosłą z uwzględnieniem oryginalnej skali ekwiwalentności OECD.

b) Najem mieszkania lub domu, zaopatrywanie w wodę, nośniki energii.

c) Poza szpitalnymi i sanatoryjnymi.

Tabl. 5.10. Struktura przeciętnych miesięcznych wydatków gospodarstw domowych według miejsca zamieszkania w 2005 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta						Wieś
		Razem	o liczbie mieszkańców w tysiącach					
			500 i więcej	200-500	100-200	20-100	poniżej 20	
Wydatki gospodarstwa domowego w zł.....	873	970	1244	1006	925	895	830	716
	w %							
Towary i usługi konsumpcyjne.....	95,9	95,8	96,3	95,8	95,6	95,6	95,7	96,0
w tym:								
żywność i napoje bezalkoholowe.....	28,4	25,9	21,7	25,6	26,5	27,3	29,2	33,8
napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe.....	2,7	2,7	2,7	2,7	2,9	2,6	2,6	2,8
towary nieżywnościowe i usługi.....	63,8	66,3	71,2	66,5	65,2	64,6	62,7	58,3
odzież i obuwie.....	5,2	5,2	5,0	5,5	4,9	5,2	5,4	5,1
użytkowanie mieszkania i nośniki energii.....	19,4	20,2	18,9	20,1	21,0	20,8	20,4	17,7
w tym stałe opłaty mieszkaniowe ^{a)}	16,0	17,1	16,1	17,2	18,1	17,7	16,6	13,8
wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego.....	5,0	4,9	5,1	5,1	4,6	4,9	4,7	5,1
zdrowie.....	4,9	4,9	5,3	4,9	4,6	4,8	4,7	4,8
w tym:								
leki.....	3,1	3,1	3,0	3,1	3,1	3,2	3,1	3,2
usługi medyczne ^{b)}	1,3	1,4	1,7	1,4	1,1	1,3	1,2	1,3
transport.....	9,0	8,8	10,9	8,3	9,2	7,9	7,7	9,4
łącznie.....	5,3	5,6	5,9	5,7	5,4	5,4	5,4	4,7
rekreacja i kultura.....	6,9	7,8	10,0	8,1	6,9	6,9	6,3	5,0
w tym artykuły przeznaczone do celów edukacyjnych.....	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8
edukacja.....	1,4	1,6	2,0	1,6	1,5	1,4	1,3	1,0
restauracje i hotele.....	1,8	2,2	2,7	1,9	2,1	2,0	1,8	1,2
inne towary i usługi.....	5,0	5,2	5,4	5,3	5,0	5,1	4,9	4,5
w tym higiena osobista.....	2,7	2,9	3,1	3,1	2,8	2,8	2,7	2,2
kieszonkowe.....	1,0	0,9	0,6	1,0	1,1	1,0	1,1	1,1
Wydatki pozostałe.....	4,1	4,2	3,7	4,2	4,4	4,4	4,3	4,0
w tym dary przekazane innym gospodarstwom domowym.....	3,3	3,3	2,8	3,3	3,4	3,6	3,6	3,3

a) Najem mieszkania lub domu, zaopatrzenie w wodę, nośniki energii.

b) Poza szpitalnymi i sanatoryjnymi.

Tabl. 5.11. **Przeciętne miesięczne wydatki gospodarstw domowych w zł według rodzin biologicznych w 2005 r.^{a)}**

Wyszczególnienie	Ogółem	Małżeństwo					Matka lub ojciec z dziećmi na utrzymaniu
		bez dzieci	z dziećmi na utrzymaniu				
			1	2	3	4 i więcej	
Wydatki gospodarstwa domowego	873	1194	1031	852	648	501	813
Towary i usługi konsumpcyjne.....	837	1106	992	831	634	494	794
w tym:							
żywność i napoje bezalkoholowe.....	248	313	261	235	211	192	228
napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe.....	24	35	27	21	16	12	17
towary nieżywnościowe i usługi.....	557	755	697	568	402	287	544
odzież i obuwie.....	45	47	62	53	40	31	48
użytkowanie mieszkania i nośniki energii.....	169	241	186	149	117	79	169
w tym stałe opłaty mieszkaniowe ^{b)}	140	199	149	122	93	66	148
wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego.....	43	63	55	42	33	24	39
zdrowie.....	42	85	37	28	19	15	28
w tym:							
leki.....	27	58	20	15	10	8	14
usługi medyczne ^{c)}	12	20	14	11	7	6	10
transport.....	79	107	117	94	58	43	52
łącznie.....	46	59	59	47	33	22	49
rekreacja i kultura.....	60	74	81	73	51	35	72
w tym artykuły przeznaczone do celów edukacyjnych.....	6	0	6	10	10	10	12
edukacja.....	12	4	20	20	10	8	17
restauracje i hotele.....	16	17	22	19	12	10	28
inne towary i usługi.....	43	59	59	44	29	20	42
w tym higiena osobista.....	23	28	34	25	16	12	27
kieszonkowe.....	9	2	7	7	5	3	6
Wydatki pozostałe.....	36	88	39	22	14	7	18
w tym dary przekazane innym gospodarstwom domowym.....	29	77	31	15	10	5	11

a) Poziom miesięcznych wydatków w przeliczeniu na osobę dorosłą z uwzględnieniem oryginalnej skali ekwiwalentności OECD.

b) Najem mieszkania lub domu, zaopatrywanie w wodę, nośniki energii.

c) Poza szpitalnymi i sanatoryjnymi.

Tabl. 5.12. **Struktura przeciętnych miesięcznych wydatków gospodarstw domowych według rodzin biologicznych w 2005 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	Małżeństwo					Matka lub ojciec z dziećmi na utrzymaniu
		bez dzieci	z dziećmi na utrzymaniu				
			1	2	3	4 i więcej	
Wydatki gospodarstwa domowego w zł.....	873	1194	1031	852	648	501	813
	w %						
Towary i usługi konsumpcyjne.....	95,9	92,6	96,2	97,4	97,9	98,6	97,8
w tym:							
żywność i napoje bezalkoholowe.....	28,4	26,2	25,3	27,6	32,5	38,3	28,0
napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe.....	2,7	3,0	2,7	2,5	2,5	2,4	2,1
towary nieżywnościowe i usługi.....	63,8	63,3	67,6	66,6	62,1	57,2	66,9
odzież i obuwie.....	5,2	4,0	6,0	6,2	6,1	6,1	5,9
użytkowanie mieszkania i nośniki energii.....	19,4	20,2	18,0	17,4	18,1	15,8	20,8
w tym stałe opłaty mieszkaniowe ^{a)}	16,0	16,7	14,5	14,3	14,4	13,1	18,2
wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego.....	5,0	5,3	5,3	5,0	5,1	4,8	4,8
zdrowie.....	4,9	7,1	3,6	3,3	3,0	3,1	3,5
w tym:							
leki.....	3,1	4,9	1,9	1,7	1,6	1,6	1,8
usługi medyczne ^{b)}	1,3	1,6	1,4	1,3	1,1	1,1	1,2
transport.....	9,0	9,0	11,3	11,0	8,9	8,5	6,4
łącznie.....	5,3	4,9	5,7	5,5	5,1	4,4	6,0
rekreacja i kultura.....	6,9	6,2	7,9	8,6	7,9	6,9	8,8
w tym artykuły przeznaczone do celów edukacyjnych.....	0,6	0,0	0,6	1,2	1,6	2,0	1,4
edukacja.....	1,4	0,3	2,0	2,3	1,5	1,6	2,1
restauracje i hotele.....	1,8	1,4	2,1	2,2	1,9	2,0	3,5
inne towary i usługi.....	5,0	4,9	5,7	5,1	4,5	4,0	5,2
w tym higiena osobista.....	2,7	2,3	3,3	2,9	2,5	2,5	3,3
kieszonkowe.....	1,0	0,2	0,7	0,8	0,8	0,6	0,7
Wydatki pozostałe.....	4,1	7,4	3,8	2,6	2,1	1,4	2,2
w tym dary przekazane innym gospodarstwom domowym.....	3,3	6,4	3,0	1,8	1,6	0,9	1,4

a) Najem mieszkania lub domu, zaopatrzenie w wodę, nośniki energii.

b) Poza szpitalnymi i sanatoryjnymi.

Rozdział 6

ZASIĘG UBÓSTWA EKONOMICZNEGO W POLSCE W 2005 R. NA PODSTAWIE BADAŃ BUDŻETÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH

Od pierwszej połowy lat dziewięćdziesiątych GUS w sposób regularny publikuje dane dotyczące zasięgu ubóstwa ekonomicznego szacowanego przy zastosowaniu różnych granic ubóstwa. Podstawę tych analiz stanowią wyniki badań budżetów gospodarstw domowych. W niniejszym rozdziale zaprezentowano informacje dotyczące rozmiarów ubóstwa w Polsce w 2005 r.

Zasięg ubóstwa

Umocnienie w latach 2004-2005 pozytywnych tendencji wzrostowych zaobserwowanych w wielu dziedzinach polskiej gospodarki nie znalazło wyraźnego, bezpośredniego przełożenia na warunki życia przeciętnego Polaka. Nie odnotowano również istotnych zmian zasięgu ubóstwa ekonomicznego szacowanego w oparciu o tzw. kryteria obiektywne. Z badań budżetów gospodarstw domowych wynika, że w 2005 r. zmniejszył się nieco odsetek osób żyjących w rodzinach, w których poziom wydatków był niższy od tak zwanej ustawowej granicy ubóstwa (z 19% w 2004 r. do 18% w 2005 r.) oraz relatywnej granicy ubóstwa (z ok. 20% do ok. 18%). Spadek stopy ubóstwa relatywnego oraz ustawowego nastąpił jednak w warunkach niewielkiego realnego obniżenia w 2005 r., w stosunku do roku 2004, wartości tych progów ubóstwa. Zasięg ubóstwa skrajnego, za granicę którego przyjęto poziom minimum egzystencji, oszacowano w latach 2004 i 2005 na ok. 12% osób. Od 2001 r. obserwujemy natomiast stopniowe obniżanie się zasięgu ubóstwa subiektywnego szacowanego metodą lejdejską. Odsetek gospodarstw domowych, których poziom dochodów był niższy od subiektywnych granic ubóstwa, wyniósł w końcu 2005 r. ok. 23% (wobec 27% w końcu 2004 r.).

Dla oceny zjawiska ubóstwa istotne jest również określenie jego głębokości, której miarą jest wskaźnik luki dochodowej lub wydatkowej⁹. Z badań budżetów gospodarstw domowych wynika, że w 2005 r. wskaźnik średniej luki wydatkowej dla gospodarstw żyjących w sferze ubóstwa relatywnego wyniósł 22% (w 2004 r. – 23%), natomiast dla gospodarstw o wydatkach niższych od ustawowej granicy ubóstwa - 23% (w 2004 r. - 24%). Poziom wydatków gospodarstw domowych ze sfery ubóstwa skrajnego był w 2005 r. niższy średnio o ok. 21% od minimum egzystencji przyjętego za granicę ubóstwa (analogicznie jak w 2004 r.). W przypadku gospodarstw żyjących w sferze ubóstwa subiektywnego średnia luka dochodowa w 2005 r. wynosiła 26% (w 2004 r. - 27%).

⁹ Wskaźnik ten informuje o ile procent przeciętne dochody (wydatki) gospodarstw uznanych za ubogie są niższe od wartości przyjętej za granicę ubóstwa.

Komentarz 10

Przyjęte metody pomiaru ubóstwa

Podstawowe znaczenie dla analiz ubóstwa ma przyjęcie określonej definicji tego zjawiska oraz dokonanie wyboru metody jego pomiaru. Od przyjęcia tak zwanej operacyjnej definicji ubóstwa oraz zastosowania konkretnych rozwiązań metodologicznych zależą bowiem oceny dotyczące zarówno jego zasięgu jak i głębokości.

Chociaż bezdyskusyjny wydaje się pogląd, że ubóstwo jest zjawiskiem wielowymiarowym, to ze względów praktycznych, przy pomiarze tego zjawiska, zakres pojęcia ubóstwa ogranicza się do wymiaru ekonomicznego. Tradycyjnie za wskaźnik sytuacji materialnej gospodarstwa domowego uznaje się dochód - lub w zastępstwie dochodu - poziom wydatków gospodarstwa domowego. Rozwiązanie takie przyjęto również w tym opracowaniu. W niniejszym rozdziale zaprezentowano szacunki zasięgu ubóstwa w Polsce wykonane na podstawie wyników badań budżetów gospodarstw domowych. Zawarto w nim dane dotyczące zagrożenia ubóstwem przy zastosowaniu kilku wybranych granic ubóstwa.

Na ogół granice ubóstwa dzielimy na tzw. obiektywne oraz subiektywne. Przy ustalaniu obiektywnych granic przyjmuje się założenia o charakterze wartościującym, wywodzące się bądź z koncepcji zapobiegania deprywacji potrzeb bądź z koncepcji sprawiedliwego podziału. W tym pierwszym mamy do czynienia z wyznaczaniem tak zwanego ubóstwa absolutnego, w drugim natomiast - ubóstwo traktujemy jako zjawisko względne (relatywne). Absolutne granice ubóstwa - do których należy m.in. minimum egzystencji - wyznacza się w oparciu o metodę potrzeb podstawowych. Metoda ta polega na ustaleniu w sposób normatywny niezbędnych elementów spożycia i ich pieniężnej wycenie. Przy wyznaczaniu relatywnych granic ubóstwa zakłada się, że ubóstwo jest sytuacją względnego braku środków na utrzymanie. Granice te powinny więc być określone aktualnymi wskaźnikami poziomu życia społeczeństwa. Najczęściej granice relatywne wyznacza się jako pewien procent mediany lub średnich dochodów, ewentualnie wydatków, gospodarstw domowych.

W analizach ubóstwa obiektywnego szacowanego w oparciu o wyniki badania budżetów gospodarstw domowych GUS uwzględnia następujące granice ubóstwa:

- 50% średnich wydatków gospodarstw domowych - jako relatywną granicę ubóstwa,
- kwotę, która zgodnie z obowiązującą ustawą uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia z pomocy społecznej - jako tzw. ustawową granicę ubóstwa,
- poziom minimum egzystencji obliczany przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS) - jako granicę ubóstwa skrajnego.

W ujęciu obiektywnym gospodarstwo domowe (a tym samym wszystkie osoby wchodzące w jego skład) zostało uznane za ubogie, jeżeli poziom jego wydatków (w tym także wartość artykułów otrzymanych nieodpłatnie oraz pobranych z indywidualnego gospodarstwa rolnego/działki bądź z prowadzonej działalności na własny rachunek) był niższy od wartości przyjętej za granicę ubóstwa.

Dla wyeliminowania wpływu, jaki na koszty utrzymania gospodarstw domowych wywiera ich skład społeczno-demograficzny, zarówno przy obliczaniu poziomu spożycia w gospodarstwach domowych,

jak i ustalaniu granic ubóstwa, zastosowano tak zwaną oryginalną skalę ekwiwalentności OECD.

Na podstawie wyników badań budżetów gospodarstw domowych dokonywana jest również ocena zasięgu ubóstwa subiektywnego.

W tak zwanym subiektywnym podejściu do ubóstwa wychodzi się z założenia, że aby uniknąć tworzenia arbitralnych progów ubóstwa można zaufać percepcji samych członków społeczeństwa. Do najbardziej znanych metod pomiaru ubóstwa subiektywnego należy stosowana od wielu lat przez GUS metoda opracowana na Uniwersytecie w Leyden - tak zwana metoda lejdejskiej linii ubóstwa (Leyden Poverty Line-LPL¹⁰). Pomijając opis niezbędnych procedur statystyczno-matematycznych stosowanych w tej metodzie, w uproszczeniu można powiedzieć, że subiektywne granice ubóstwa dla określonego typu gospodarstw domowych odpowiadają w przybliżeniu poziomowi dochodów deklarowanych przez respondentów jako ledwo wystarczające.

Tabl. 6.1. Zasięg ubóstwa w Polsce w latach 1994 – 2005

Granice ubóstwa	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	% osób											
Relatywna.....	13,5	12,8	14,0	15,3	15,8	16,5	17,1	17,0	18,4	20,4	20,3	18,1
Ustawowa.....	-	-	-	13,3	12,1	14,4	13,6	15,0	18,5	18,1	19,2	18,1
Minimum egzystencji.....	6,4	-	4,3	5,4	5,6	6,9	8,1	9,5	11,1	10,9	11,8	12,3
Subiektywna (lejdejska) ^{a)} ...	33,0	30,8	30,5	30,8	30,8	34,8	34,4	32,4	30,4	28,0	27,3	22,5

a) Dane dotyczą IV kwartału. Procent gospodarstw domowych.

Źródło: Szacunek na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych

Zaprezentowane szacunki wykonano na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych. Z założenia badania te nie uwzględniają osób zamieszkałych w gospodarstwach zbiorowych i specjalnych (m.in. w domach studenckich, domach opieki społecznej), a także osób bezdomnych. Na ogół nie biorą w nich również udziału rodziny patologiczne, często żyjące w nędzy – co może wpływać na niedoszacowanie zarówno zasięgu, jak i głębokości ubóstwa.

Czynniki warunkujące ubóstwo

Ubóstwo skrajne

Podstawowym zagadnieniem w analizach ubóstwa jest określenie jego rozmiarów oraz ustalenie grup ludności najbardziej zagrożonych ubóstwem. Informacje te są bowiem niezbędne, żeby przygotować nie tylko programy dotyczące doraźnej pomocy najuboższym ale również aby wypracować koncepcję długotrwałych działań, które zmniejszyłyby ryzyko popadnięcia w ubóstwo, a dla osób, które go doświadczają – ułatwiłyby wyjście z kręgu biedy. Wyniki dotychczas prowadzonych w Polsce badań nad ubóstwem różnią się przede wszystkim

¹⁰ Upowszechniona w Polsce przez J. Podgórskiego. Patrz m.in.: Podgórski J. (1997), Subiektywne linie ubóstwa, w: Polska bieda II, IPiSS, Warszawa

ustaleniami co do rozmiarów tego zjawiska. Przyjęcie odmiennych rozwiązań metodologicznych, w tym różnych granic ubóstwa wpływa, co jest oczywiste, na zmianę szacunku liczby ludności ubogiej, ale nie powoduje w zasadzie zmian, jeśli chodzi o identyfikację grup ludności najbardziej narażonych na ubóstwo. Przyjęcie za granicę ubóstwa poziomu minimum egzystencji pozwala ocenić rozmiar ubóstwa skrajnego w Polsce oraz wskazać na te grupy ludności, które znajdują się w najtrudniejszej sytuacji materialnej i powinny być przedmiotem szczególnego zainteresowania polityki społecznej oraz adresatem pomocy. W koszyku minimum egzystencji szacowanym przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS) uwzględnione są bowiem wyłącznie wydatki związane z zaspokojeniem najniezbędniejszych potrzeb egzystencjalnych. Dotyczy to przede wszystkim wydatków wystarczających na skromne wyżywienie oraz utrzymanie bardzo małego mieszkania. W koszyku tym nie uwzględnia się natomiast żadnych potrzeb związanych z wykonywaniem pracy zawodowej, komunikacją, kulturą i wypoczynkiem – nawet korzystania z telewizji. Analiza wyników za 2005 r. potwierdza wnioski z lat poprzednich dotyczące zróżnicowania zasięgu ubóstwa skrajnego w Polsce.

Czynnikiem decydującym o statusie społecznym, w tym o sytuacji materialnej jednostki i jej rodziny, jest miejsce zajmowane na rynku pracy. Ubóstwem zagrożone są przede wszystkim osoby i rodziny osób bezrobotnych. W 2005 r. wśród gospodarstw domowych, w skład których wchodziła przynajmniej jedna osoba bezrobotna, stopa ubóstwa skrajnego wynosiła ok. 27%, podczas gdy wśród gospodarstw, w których nie było osób bezrobotnych – ok. 9%.

Zasięg ubóstwa jest wyraźnie zróżnicowany w zależności od grupy społeczno-ekonomicznej, a więc w zależności od przeważającego źródła dochodów. W najtrudniejszej sytuacji były rodziny, których podstawę utrzymania stanowiły świadczenia społeczne (stopa ubóstwa skrajnego - 34%). Bardziej niż przeciętnie narażeni na ubóstwo są członkowie gospodarstw rolników oraz gospodarstw, których podstawę utrzymania stanowiły renty (po ok. 18% osób w sferze ubóstwa skrajnego). Pauperyzacji sprzyja również wykonywanie niskopłatnej pracy. Dotyczy to głównie osób o niskim poziomie wykształcenia, pracujących na stanowiskach robotniczych. W rodzinach, których główny strumień dochodów pochodził z pracy najemnej na stanowisku robotniczym stopa ubóstwa skrajnego kształtowała się na poziomie ok. 17% (wobec ok. 3% wśród gospodarstw utrzymujących się głównie z pracy najemnej na stanowiskach nierobotniczych).

Tabl. 6.2. **Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych w latach 2004 - 2005**

Wyszczególnienie	Odsetek ubóstwa w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej					
	minimum egzystencji		relatywnej granicy ubóstwa		ustawowej granicy ubóstwa ^{a)}	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
	w %					
Ogółem	11,8	12,3	20,3	18,1	19,2	18,1
Pracowników ^{b)}	10,2	11,2	18,7	16,9	18,2	17,3
Rolników ^{b)}	19,0	18,1	31,1	26,4	30,9	28,2
Pracujących na własny rachunek.....	8,9	6,3	13,6	10,2	13,2	10,6
Emerytów i rencistów.....	9,5	9,9	17,1	15	14,7	13,2
Emerytów.....	5,6	6,3	10,9	10,1	8,9	8,5
Rencistów.....	16,8	17,5	28,5	25,6	25,4	23,1
Utrzymujących się z innych niezarobkowych źródeł.....	30,6	29,9	43	38,5	41,5	40,1

a) Od 2004, ze względu na zmianę zasad przyznawania świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej, w przypadku szacowania stopy ubóstwa wg ustawowej granicy ubóstwa nie stosuje się skal ekwiwalentności.

b) W 2004 r wprowadzono zmiany w klasyfikacji gospodarstw domowych według grup społeczno-ekonomicznych. Zrezygnowano z grupy pracowników użytkujących gospodarstwo rolne. Osoby z tej grupy zostały zaklasyfikowane do grupy pracowników lub rolników

Niskie wykształcenie stało się trwałym korelatem ubóstwa, niezależnie od tego, jaką miarę biedy zastosujemy. Posiadanie wyższego wykształcenia przez głowę gospodarstwa domowego, odsuwa zagrożenie ubóstwem skrajnym (stopa ubóstwa skrajnego - 1%). Wśród gospodarstw domowych, których głowa miała wykształcenie średnie odsetek osób żyjących poniżej minimum egzystencji wyniósł w 2005 r. ok. 6%, wykształcenie zasadnicze zawodowe - ok. 17%, natomiast wykształcenie co najwyżej podstawowe - ok. 22%.

Tabl. 6.3. **Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według poziomu wykształcenia głowy gospodarstwa domowego w latach 2004 - 2005**

Poziom wykształcenia głowy gospodarstwa domowego	Odsetek osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej					
	minimum egzystencji		relatywnej granicy ubóstwa		ustawowej granicy ubóstwa	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
	w %					
Ogółem	11,8	12,3	20,3	18,1	19,2	18,1
Wyższe.....	0,9	1,1	2,3	2,0	2,3	2,0
Średnie.....	5,3	6,0	11,0	9,6	9,8	9,7
Zasadnicze zawodowe.....	16,5	16,8	27,8	25,0	27,1	25,5
Podstawowe i bez wykształcenia.....	20,5	22,2	32,6	30,7	30,3	29,6

Wyższym od przeciętnego odsetkiem ubogich odznaczały się gospodarstwa ludzi młodych. Gospodarstwa ludzi młodych w większym stopniu dotknięte są bezrobociem, tworzą je często rodziny będące w fazie rozwojowej, wychowujące dzieci, z czym wiąże się niekorzystna relacja osób posiadających własne źródło dochodów do osób będących na utrzymaniu.

Tabl. 6.4. **Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według wieku głowy gospodarstwa domowego w latach 2004 - 2005**

Wiek głowy gospodarstwa domowego	Odsetek osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej					
	minimum egzystencji		relatywnej granicy ubóstwa		ustawowej granicy ubóstwa	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
	w %					
Ogółem	11,8	12,3	20,3	18,1	19,2	18,1
34 lata i mniej	12,5	13,4	21,8	19,5	22,2	21,1
35-44 lata	14,7	15,3	24,6	22,2	25,1	24,2
45-54	12,5	13,1	21,0	19,2	18,7	17,8
55-64	9,3	7,9	15,5	12,3	13,2	10,6
65 lat i więcej	6,9	7,8	13,4	12,4	11,1	10,7

Źródło: Szacunek na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że podobnie jak w latach poprzednich, również w 2005 r. ubóstwo dotyka najczęściej dzieci i młodzież. W 2005 r. wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym wśród dzieci do lat 14 wynosił ok. 19%, a wśród osób w wieku 15-19 lat – podobnie - bo ok. 18,5%. W konsekwencji dzieci i młodzież do lat 19 stanowiły 40% populacji osób żyjących w gospodarstwach domowych o wydatkach niższych od minimum egzystencji. Grupę najbardziej zagrożoną ubóstwem stanowią rodziny wielodzietne – szczególnie te, w których jest czworo lub więcej dzieci na utrzymaniu. W 2005 r. poniżej minimum egzystencji żyło ok. 44% osób w rodzinach małżeństw z 4 i więcej dzieci na utrzymaniu i ok. 22% osób – w rodzinach małżeństw z 3 dzieci na utrzymaniu. Stopa ubóstwa wśród samotnych matek i ojców (15 %) była wyraźnie wyższa niż wśród małżeństw z 2 dzieci, ale niższa od stopy ubóstwa w rodzinach z 3 dzieci na utrzymaniu.

Tabl. 6.5. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według liczby osób i typu rodziny biologicznej^{a)} w latach 2004 – 2005

Typ gospodarstwa	Odsetek osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej					
	minimum egzystencji		relatywnej granicy ubóstwa		ustawowej granicy ubóstwa	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
	w %					
Ogółem	11,8	12,3	20,3	18,1	19,2	18,1
1 osobowe	3,3	3,1	6,1	4,9	6,5	5,9
kobiety	2,0	2,0	4,4	3,5	4,7	4,1
mężczyźni	6,8	5,9	10,6	8,6	11,3	10,5
2 osobowe	4,0	3,8	7,7	6,1	4,1	3,5
3 osobowe	6,4	6,4	12,4	10,5	9,4	8,1
4 osobowe	9,7	10,7	19,0	17,4	17,4	16,9
5 osobowe	19,4	19,1	32,2	28,2	32,3	30,3
6 osobowe i więcej.....	31,0	32,8	45,9	42,9	49,4	47,4
Małżeństwa:						
bez dzieci na utrzymaniu	2,8	2,7	5,6	4,4	2,8	2,5
z 1 dzieckiem	6,4	5,5	12,3	9,0	9,6	7,3
z 2 dzieci	9,7	10,4	18,5	17,2	18,1	17,8
z 3 dzieci	21,4	22,0	35,6	31,4	37,6	35,8
z 4 dzieci i więcej na utrzymaniu	40,1	43,5	55,9	54,5	62,4	63,1
matka lub ojciec z dziećmi na utrzymaniu	15,2	14,5	20,5	20,5	22,0	20,7
Pozostałe rodziny i gospodarstwa domowe.....	12,2	12,9	21,0	19,1	19,4	18,3

a) Za rodzinę biologiczną uważa się: małżeństwo, małżeństwo z dziećmi na utrzymaniu (rodzina biologiczna pełna) oraz jedno z rodziców (matka lub ojciec) z dziećmi na utrzymaniu.

Źródło: Szacunek na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.

Czynnikiem zwiększającym ryzyko zagrożenia ubóstwem jest obecność w gospodarstwie domowym osoby niepełnosprawnej. Wyraźnie wyższy od przeciętnego jest wskaźnik zagrożenia ubóstwem w rodzinach z niepełnosprawnymi dziećmi. W 2005 r. wskaźnik zagrożenia ubóstwem w rodzinach z przynajmniej jednym niepełnosprawnym dzieckiem do lat 16 posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności wynosił ok. 18 %.

Tabl. 6.6. **Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w gospodarstwach domowych z osobami niepełnosprawnymi prawnie w latach 2004-2005**

Gospodarstwa domowe	Odsetek osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej					
	minimum egzystencji		relatywnej granicy ubóstwa		ustawowej granicy ubóstwa	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
	w %					
Ogółem.....	11,8	12,3	20,3	18,1	19,2	18,1
Z co najmniej 1 osobą niepełnosprawną.....	13,7	14,0	23,7	21,2	21,7	20,5
w tym:						
z niepełnosprawną głową gospodarstwa domowego	16,5	15,9	26,8	23,2	24,2	21,5
przynajmniej z 1 dzieckiem do lat 16 posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności...	19,0	17,8	31,7	30,7	35,9	35,6
Bez osób niepełnosprawnych	11,2	11,6	19,0	17,0	18,3	17,2

Źródło: Szacunek na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.

Występujące w Polsce różnice w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego między miastem a wsią oraz między poszczególnymi regionami, znajdują swe odzwierciedlenie w danych dotyczących zasięgu ubóstwa. Relatywnie najczęściej w ubóstwie żyją rodziny na wsi oraz w małych miasteczkach. Najrzadziej ubóstwem dotknięci są mieszkańcy dużych aglomeracji miejskich. W 2005 r. w skrajnym ubóstwie w miastach żyło ok. 8% osób, w tym w dużych ośrodkach miejskich liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców – ok. 5%, natomiast w miastach do 20 tys. mieszkańców – ok. 13%. Na wsi poniżej granicy ubóstwa przyjętej na poziomie minimum egzystencji żyło ok. 19% osób. Mieszkańcy wsi stanowili w 2005 r. ponad połowę populacji osób zagrożonych ubóstwem skrajnym. Najwyższym odsetkiem ubogich osób na wsi odznaczały się rodziny nie mające własnego gospodarstwa rolnego i utrzymujące się głównie ze świadczeń społecznych innych niż emerytura i renta (44%). Obserwuje się znaczne regionalne rozpiętości w ocenach zasięgu ubóstwa. Stopa ubóstwa skrajnego w poszczególnych województwach wahała się od ok. 8% do ok. 19%.

Tabl. 6.7. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według miejsca zamieszkania w latach 2004-2005

Miejsce zamieszkania	Odsetek osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej					
	minimum egzystencji		relatywnej granicy ubóstwa		ustawowej granicy ubóstwa	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
	w %					
Ogółem	11,8	12,3	20,3	18,1	19,2	18,1
Miasta razem	7,7	8,2	14,0	12,5	12,9	12,3
o liczbie mieszkańców:						
500 tys. i więcej	4,1	4,5	7,6	6,6	6,8	6,7
200-500 tys.	6,5	5,3	12,4	8,7	11,0	8,6
100-200 tys.	8,1	8,7	14,7	13,4	13,4	13,1
20-100 tys.	7,8	9,1	15,0	13,7	13,6	13,6
poniżej 20 tys.	11,5	12,5	19,2	18,8	18,5	17,9
Wieś	18,5	18,7	30,4	27,0	29,3	27,3
Województwa:						
Dolnośląskie	11,9	13,4	21,5	19,1	20,0	18,7
Kujawsko-pomorskie.....	14,1	13,2	23,4	21,9	22,0	21,3
Lubelskie.....	13,1	14,2	21,1	20,7	19,3	20,4
Lubuskie	9,2	8,8	18,2	14,7	17,8	14,6
Łódzkie	11,6	10,0	19,5	14,7	18,4	15,1
Małopolskie	12,3	11,3	20,9	17,4	20,0	17,4
Mazowieckie.....	8,8	9,8	15,8	14,6	14,5	14,8
Opolskie.....	8,7	8,4	14,8	11,6	15,4	12,0
Podkarpackie.....	14,0	14,9	23,7	22,0	22,7	22,6
Podlaskie.....	15,0	13,6	24,6	19,8	23,8	19,4
Pomorskie	13,9	14,9	22,1	20,8	21,3	20,4
Śląskie.....	9,4	9,9	16,7	14,6	15,3	14,2
Świętokrzyskie.....	15,2	16,2	26,5	23,4	25,5	24,0
Warmińsko-mazurskie.....	18,2	18,8	29,5	25,3	27,0	25,1
Wielkopolskie	11,0	13,0	19,6	19,5	19,1	19,9
Zachodniopomorskie	12,6	13,1	20,6	18,9	20,4	19,0

Ubóstwo subiektywne

W końcu 2005 r. procent gospodarstw domowych, których dochody były niższe od wyznaczonych według metody lejdejskiej granic ubóstwa kształtował się na poziomie 22,5%, a więc o ok. 5 punktów procentowych mniej niż w analogicznym okresie 2004 r. Spadek zasięgu ubóstwa subiektywnego wynika prawdopodobnie, przynajmniej częściowo, z faktu niższego w 2005 r. niż w 2004 r. poziomu subiektywnych granic ubóstwa. Spadek wartości progów ubóstwa był nieco wyższy niż zaobserwowane (na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych) w analizowanym okresie zmiany w sytuacji dochodowej gospodarstw domowych.

Dochody poniżej subiektywnej granicy ubóstwa uzyskiwały najczęściej gospodarstwa utrzymujące się z niezarobkowych źródeł (ok. 51%), a także rodziny rencistów (ok. 45%) oraz rolników (36%). Wysokim udziałem gospodarstw o dochodzie niższym od subiektywnych granic ubóstwa odznaczały się gospodarstwa jednoosobowe (40%), rodziny wielodzietne (38% z co najmniej 4 dzieci) i niepełne (42%) oraz gospodarstwa osób o niskim poziomie wykształcenia (ok. 43% wśród gospodarstw z co najwyżej podstawowym wykształceniem głowy gospodarstwa). Relatywnie częściej w sferze ubóstwa subiektywnego znajdowały się rodziny wiejskie (32%) oraz gospodarstwa w niedużych ośrodkach miejskich (26% w miasteczkach poniżej 20 tys. mieszkańców).

Tabl. 6.8. Zasięg i głębokość ubóstwa subiektywnego wśród gospodarstw domowych objętych badaniem budżetów gospodarstw domowych w latach 2004 – 2005 według ważniejszych cech społeczno - ekonomicznych ^{a)}

Wyszczególnienie	Udział gospodarstw domowych poniżej subiektywnej granicy ubóstwa (w%)		Luka dochodowa (w%)	
	2004	2005	2004	2005
Ogółem	27,3	22,5	27,0	26,1
Według grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych				
Pracowników	17,7	13,2	24,0	22,4
Rolników.....	36,8	36,4	46,4	49,2
Pracowników użytkujących gospodarstwo rolne	18,8	15,4	24,3	21,2
Pracujących na własny rachunek.....	11,9	9,0	28,5	29,1
Emerytów.....	24,9	21,2	20,1	20,1
Rencistów	49,8	45,3	26,1	24,7
Utrzymujących się z innych niezarobkowych źródeł..	59,2	51,0	37,3	35,8
Według liczby osób w gospodarstwie domowym				
1 – osobowe	44,2	40,0	26,7	26,9
2 – osobowe	19,5	14,6	27,8	25,9
3 – osobowe	19,0	16,7	27,4	25,9
4 – osobowe	23,1	16,9	26,4	25,2
5 – osobowe	26,1	21,0	25,9	24,4
6 – osobowe i więcej.....	28,6	19,3	28,4	25,7

Tabl. 6.8. **Zasięg i głębokość ubóstwa subiektywnego wśród gospodarstw domowych objętych badaniem budżetów gospodarstw domowych w latach 2004 – 2005 według ważniejszych cech społeczno – ekonomicznych^{a)} (dok.)**

Wyszczególnienie	Udział gospodarstw domowych poniżej subiektywnej granicy ubóstwa (w%)		Luka dochodowa (w%)	
	2004	2005	2004	2005
Według typu biologicznego gospodarstwa domowego				
Małżeństwa:				
bez dzieci na utrzymaniu	13,4	9,7	27,8	23,6
z 1 dzieckiem	19,2	16,3	27,8	26,5
z 2 dziećmi	25,2	18,6	26,6	25,6
z 3 dziećmi	37,5	28,9	27,5	24,5
z 4 i więcej dziećmi	44,7	38,0	30,8	24,9
matka lub ojciec z dziećmi na utrzymaniu	46,2	41,7	29,4	26,7
Według klasy miejscowości zamieszkania				
Miasta razem	22,1	18,1	25,2	25,3
o liczbie mieszkańców				
500 tys. i więcej	16,5	14,1	27,7	26,7
200-500 tys.	18,3	13,8	22,6	24,3
100-200 tys.	26,4	18,7	25,4	29,1
20-100 tys.	22,1	18,4	24,4	22,5
poniżej 20 tys.	29,0	26,2	25,9	26,3
Wieś	37,8	31,5	29,0	27,2
Według wieku głowy gospodarstwa domowego				
poniżej 35 lat	x	19,4	x	26,8
35-44	24,9	18,9	28,4	27,7
45-54	24,9	21,2	31,1	29,1
55-64	28,7	25,5	27,3	28,3
65 lat i więcej	32,6	27,3	21,3	20,9
Według poziomu wykształcenia głowy gospodarstwa domowego				
Wyższe	5,0	3,1	27,8	28,4
Średnie	17,3	14,2	24,2	24,0
Zasadnicze zawodowe	33,5	27,1	27,7	26,5
Podstawowe i bez wykształcenia	47,8	42,5	27,6	26,7

a) Obliczenia dotyczące ubóstwa subiektywnego wykonano w oparciu o założenia przygotowane przez dr J. Podgórskiego z SGH.

Generalnie te grupy gospodarstw domowych, które są najbiedniejsze przy zastosowaniu podejścia obiektywnego, charakteryzują się również najwyższą stopą ubóstwa subiektywnego. Jednocześnie jednak, z prowadzonych w ostatnich latach analiz wynika, że wśród osób samotnie gospodarujących, ludzi starszych, emerytów oraz rodzin niepełnych poczucie zagrożenia biedą jest znacznie częstsze, niż wskazują na to dane dotyczące zasięgu tak zwanego ubóstwa obiektywnego. Szczególnie duże różnice między zasięgiem ubóstwa obiektywnego, a liczbą gospodarstw domowych żyjących w sferze ubóstwa subiektywnego szacowanego według metody lejdejskiej występują w przypadku gospodarstw jednoosobowych. Wynika to przede wszystkim z relatywnie wysokiego w porównaniu z gospodarstwami wieloosobowymi poziomu subiektywnych granic ubóstwa.

Komentarz 11**Poziom granic ubóstwa ekonomicznego w 2005 r.**

Tabl. 6.9. Granice ubóstwa w okresie I-IV kwartał 2005 r.

Wyszczególnienie	Poziom granic ubóstwa	
	gospodarstwa jednoosobowe	gospodarstwa czteroosobowe (2 osoby dorosłe + 2 dzieci do lat 14)
Relatywna (50% przeciętnych ekwiwalentnych wydatków gospodarstw domowych)		
I kwartał.....	403	1088
II kwartał.....	422	1139
III kwartał.....	447	1207
IV kwartał.....	474	1280
Minimum egzystencji		
I kwartał.....	376	1015
II kwartał.....	383	1034
III kwartał.....	387	1045
IV kwartał.....	387	1045
"Ustawowa"		
I - IV kwartał.....	461	1264

Źródło: Na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych oraz danych IPiSS i MPiPS.

Tabl. 6.10. Subiektywne granice ubóstwa w IV kwartale 2004 i 2005 r. (miesięczny dochód w zł na gospodarstwo domowe) według wielkości gospodarstwa

Liczba osób w gospodarstwie domowym	Granice ubóstwa (w złotych na gospodarstwo)	
	2004	2005
1 osoba.....	955	941
2 osoby.....	1227	1185
3 osoby.....	1421	1356
4 osoby.....	1577	1492
5 osób.....	1709	1607
6 osób.....	1825	1707

Aneks metodologiczny

UWAGI METODOLOGICZNE DOTYCZĄCE BADANIA WARUNKÓW ŻYCIA LUDNOŚCI - EU-SILC

Ogólne założenia dotyczące EU-SILC

Zmieniające się uwarunkowania społeczno-gospodarcze, wzrost zapotrzebowania użytkowników na różnego rodzaju informacje dotyczące szeroko rozumianych warunków życia ludności, wymusza konieczność stałej modyfikacji i dostosowywania do potrzeb odbiorców realizowanych badań statystycznych. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej powoduje również, że system polskiej statystyki powinien być zharmonizowany z europejskim systemem badań statystycznych i musi uwzględniać wymagania Unii w tym zakresie. Stara się temu sprostac realizowany aktualnie i planowany do realizacji przez GUS w najbliższych latach system badań gospodarstw domowych. Jednym z najważniejszych badań tego systemu jest europejskie badanie warunków życia ludności (EU-SILC)¹¹.

Celem wprowadzenia EU-SILC w krajach członkowskich jest pozyskanie podstawowego źródła porównywalnych na poziomie Unii danych z zakresu sytuacji dochodowej, ubóstwa i innych aspektów warunków życia ludności. Dotyczy to także uzgodnionych wspólnie i przyjętych przez kraje członkowskie UE wskaźników wykorzystywanych do monitorowania polityki w zakresie spójności społecznej. Ustalono jednocześnie, że w EU-SILC konieczne jest zbieranie informacji niezbędnych do prowadzenia zarówno analiz przekrojowych (cross-sectional), jak i analiz zmian w czasie (longitudinal). Organizacyjne i metodologiczne podstawy badania EU-SILC określone są w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady numer 1177/2003 z 16 czerwca 2003 r. (z modyfikacjami zawartymi w rozporządzeniu nr 553/2005) dotyczącym statystyki dochodów i warunków życia ludności (EU-SILC) oraz korespondującymi z tym aktem prawnym rozporządzeniami Komisji Europejskiej.

Zgodnie z artykułem 4 (1) Rozporządzenia nr 1177/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady, badanie EU-SILC miało być wdrożone roku 2004 we wszystkich Państwach Członkowskich z wyjątkiem Niemiec, Wielkiej Brytanii i Holandii w (kraje te rozpoczęły badanie w 2005 r.). Część państw (Austria, Belgia, Grecja, Dania, Luksemburg) rozpoczęło realizację EU-SILC w roku 2003. Nowi członkowie Unii w myśl Rozporządzenia Parlamentu i Rady nr 1553/2005 wdrożyli EU-SILC w 2005 r. (z wyjątkiem Estonii, która rozpoczęła realizację badania w 2004 r.).

¹¹ EU-SILC – Community Statistics on Income and Living Conditions - Statystyka Dochodów i Warunków Życia Krajów Unii Europejskiej.

Jednostkami badania w EU-SILC są prywatne gospodarstwa domowe oraz osoby w wieku 16 lat i więcej wchodzące w skład tych gospodarstw. Wielkość próby w każdym z krajów powinna zapewnić reprezentatywność wyników na poziomie narodowym zarówno w przypadku danych przekrojowych, jak i panelowych, przy czym okres obserwacji dla próby panelowej powinien wynosić przynajmniej 4 lata.

EU-SILC jest badaniem zharmonizowanym na poziomie danych wynikowych w zakresie zmiennych obowiązkowych, stąd też przestrzegając zasad zawartych w rozporządzeniach unijnych regulujących poszczególne aspekty badania, każdy z krajów ma możliwość decydowania o szczegółowych rozwiązaniach organizacyjno-metodologicznych.

Zestaw zmiennych obowiązkowych w EU-SILC obejmuje: podstawowe informacje dotyczące cech demograficznych respondentów, ich uczestnictwa w procesie edukacji, oceny stanu zdrowia, wybrane dane dotyczące deprivacji, dane z zakresu warunków mieszkaniowych, informacje na temat aktywności ekonomicznej, a przede wszystkim szeroki zakres informacji dotyczących poziomu i źródeł dochodów. EU-SILC zakłada również prowadzenie badań modułowych, których tematyka odpowiadać będzie na aktualne zapotrzebowanie organów Unii Europejskiej.

Wdrożenie EU-SILC przez GUS

Polska przystąpiła do realizacji badania EU-SILC w 2005 r. (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 lipca 2004 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2005). Realizacja badania zasadniczego poprzedzona była testem kwestionariusza oraz dwuetapowym badaniem pilotażowym. Badanie to jest współfinansowane ze środków Komisji Europejskiej.

Jednostką badania jest gospodarstwo domowe oraz wszyscy członkowie gospodarstwa, którzy do dnia 31 grudnia w roku poprzedzającym badanie ukończyli 16 lat.

Komentarz 13

Definicja gospodarstwa domowego

Zespół osób spokrewnionych ze sobą lub niespokrewnionych, mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się (gospodarstwo domowe wieloosobowe) lub osoba utrzymująca się samodzielnie, bez względu na to, czy mieszka sama, czy też z innymi osobami (gospodarstwo domowe jednoosobowe). Członkowie rodziny mieszkający wspólnie, ale utrzymujący się oddzielnie, tworzą odrębne gospodarstwa domowe. Wielkość gospodarstwa domowego jest określana liczbą osób wchodzących w jego skład.

Do składu gospodarstwa domowego zalicza się:

- osoby mieszkające razem w gospodarstwie domowym i wspólnie utrzymujące się, przebywające w gospodarstwie domowym przez okres co najmniej sześciu miesięcy (należy wziąć pod uwagę rzeczywisty lub zamierzony okres przebywania w gospodarstwie domowym),
- osoby nieobecne w gospodarstwie domowym z racji pracy zawodowej, jeśli dochody z pracy tych osób przekazywane są rodzinie na utrzymanie,
- osoby nieobecne w gospodarstwie domowym, w wieku do 15 lat włącznie, pobierające naukę poza miejscem zamieszkania, mieszkające w internatach lub w domach prywatnych,
- osoby nieobecne w gospodarstwie domowym w okresie badania, przebywające w zakładach opiekuńczo-wychowawczych, w domach opieki lub szpitalach, jeżeli ich rzeczywisty lub zamierzony okres pobytu poza gospodarstwem domowym jest krótszy niż 6 miesięcy.

Do składu gospodarstwa domowego nie zalicza się:

- osób nieobecnych w gospodarstwie domowym, w wieku powyżej 15 lat, pobierających naukę poza miejscem zamieszkania, mieszkających w internatach, domach akademickich lub w domach prywatnych,
- mężczyzn odbywających zasadniczą służbę wojskową (poborowi odbywający służbę zastępczą w zakładach pracy i mieszkający w domu wchodzi w skład gospodarstwa domowego),
- osób przebywających w zakładzie karnym,
- osób nieobecnych w gospodarstwie domowym w okresie badania, przebywających w zakładach opiekuńczo-wychowawczych, w domach opieki lub w szpitalach, jeżeli ich rzeczywisty lub zamierzony okres pobytu poza gospodarstwem domowym jest dłuższy niż sześć miesięcy,
- osób przebywających w gospodarstwie domowym w okresie badania (gości), obecnych w gospodarstwie domowym lub zamierzających w nim przebywać przez okres krótszy niż sześć miesięcy,
- lokatorów, w tym uczniów i studentów na stancji (z wyjątkiem sytuacji, gdy są oni traktowani przez badane gospodarstwo domowe jako członkowie gospodarstwa),
- osób wynajmujących pokój lub łóżko, na okres pracy w danej miejscowości (dotyczy to np. takich prac jak melioracje, pomiar gruntów, wyręb lasów, budowa),
- osób mieszkających wspólnie z gospodarstwem domowym, zatrudnionych przez to gospodarstwo, np. pomocy domowych, robotników rolnych, uczniów i praktykantów w zawodzie.

Tabl. 1a. Podstawowe informacje o gospodarstwach domowych w 2005 r.

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw domowych							Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym	Przeciętna liczba osób w wieku 16 lat i więcej w gospodarstwie domowym
	razem	1-osobowych	2	3	4	5	6-cio i więcej osobowych		
<i>Dane nieważone</i>									
Gospodarstwa ogółem	16 263	2 965	4 101	3 410	3 184	1 503	1 100	3,02	2,44
Miasta –razem.....	10 103	2 108	2 820	2 262	1 913	687	313	2,74	2,27
Miasta o liczbie mieszkańców:									
500 tys i więcej...	1 680	478	495	353	261	61	32	2,43	2,09
200 - 500 tys.....	1 683	358	490	383	299	112	41	2,68	2,24
100 - 200 tys.....	1 288	271	332	300	273	77	35	2,75	2,24
20 - 100 tys.....	3 304	625	940	773	635	223	108	2,78	2,29
do 20 tys.....	2 148	376	563	453	445	214	97	2,96	2,39
Wieś.....	6 160	857	1 281	1 148	1 271	816	787	3,47	2,72
<i>Dane ważone w %</i>									
Gospodarstwa ogółem	100,0	24,8	23,2	19,9	18,0	8,2	5,9	2,84	2,33
Miasta –razem.....	66,9	18,6	16,5	14,1	11,7	4,2	1,9	2,60	2,18
Miasta o liczbie mieszkańców:									
500 tys i więcej...	14,4	5,0	3,7	2,8	2,1	0,5	0,2	2,31	1,99
200 - 500 tys.....	11,4	3,2	2,9	2,4	1,9	0,7	0,3	2,55	2,16
100 - 200 tys.....	8,2	2,3	1,9	1,8	1,5	0,5	0,2	2,59	2,16
20 - 100 tys.....	20,1	5,0	5,1	4,5	3,6	1,3	0,6	2,66	2,22
do 20 tys.....	12,9	2,9	3,0	2,6	2,6	1,2	0,5	2,85	2,34
Wieś.....	33,1	6,2	6,7	5,8	6,4	4,0	4,0	3,33	2,63

Źródło: Badanie EU-SILC 2005.

Informacje dotyczące sytuacji całego gospodarstwa domowego spisywane są na kwestionariuszu gospodarstwa domowego (EU-SILC-1G), natomiast informacje dotyczące osób w wieku 16 lat i więcej – na kwestionariuszu indywidualnym (EU-SILC-1I). Na etapie opracowywania wyników dokonywane jest łączenie informacji z kwestionariuszy indywidualnych oraz kwestionariusza gospodarstwa domowego.

Realizowane przez GUS europejskie badanie warunków życia jest dobrowolnym badaniem ankietowym prowadzonym techniką bezpośredniego wywiadu z respondentem z zastosowaniem kwestionariuszy papierowych (tzw. metoda PAPI). W przypadku wywiadu indywidualnego dopuszcza się realizację tzw. wywiadu zastępczego przeprowadzonego z inną osobą z gospodarstwa domowego, która może udzielić wiarygodnych informacji o osobie objętej badaniem (dotyczy to osób zaliczonych do składu gospodarstwa domowego, a nieobecnych w miejscu zamieszkania w okresie trwania badania).

Badanie realizowane jest w okresie maj-czerwiec danego roku. Okresem odniesienia dla zmiennych dochodowych jest rok poprzedzający badanie (tj. dla badania EU-SILC 2005 - jest to rok 2004, dla EU-SILC 2006 - rok 2005 itd.). Pytania dotyczące dochodów należą do kategorii pytań drażliwych i niektórzy respondenci odmawiają podania informacji o wysokości uzyskiwanych dochodów. Aby zmniejszyć wpływ braku odpowiedzi na dane dotyczące dochodów, w badaniu EU-SILC stosuje się imputację brakujących danych. W zależności od rodzaju brakujących informacji w badaniu zrealizowanym w 2005 r. stosowano różne metody imputacji: metodę hot-deck, imputację regresyjną z symulowanymi resztami, imputację regresyjną deterministyczną oraz imputację dedukcyjną¹².

Jak już wcześniej wspomniano, zgodnie z obowiązującymi aktami prawnymi dotyczącymi EU-SILC, w badaniu konieczne jest zbieranie informacji niezbędnych do prowadzenia zarówno analiz przekrojowych, jak i analiz zmian w czasie. W związku z tym, europejskie badanie warunków życia realizowane jest przez GUS metodą panelu rotacyjnego w cyklu czteroletnim. Pierwszy czteroletni cykl badania obejmuje lata 2005-2008.

W roku 2005, tj. w pierwszym roku badania, wykorzystana została próba złożona z czterech podprób, przy czym w kolejnych latach, co roku wymieniana będzie $\frac{1}{4}$ próby. Próba wylosowana na rok 2005 liczyła ok. 24 tys. mieszkań (tj. 4 podpróby po 6000 mieszkań). Taka liczebność próby ustalona została na podstawie doświadczeń wynikających z badań budżetów gospodarstw domowych oraz innych badań społecznych w zakresie ich kompletności. Ponadto, uwzględniono wymogi Eurostatu dotyczące efektywnej liczebności próby zarówno w aspekcie przekrojowym, jak i panelowym.

¹² Szczegółowy opis stosowanych metod imputacji zawarty zostanie w raporcie metodologiczno-analitycznym dotyczącym zrealizowanych w latach 2005 – 2006 przez GUS dwóch etapów badania EU-SILC. Imputację danych w zakresie zmiennych dochodowych wykonał Zespół z Centrum Realizacji Badań Statystycznych w Łodzi.

Schemat doboru próbek do badania EU-SILC w latach 2005-2008

Rok	Numer próbnki						
2005	1	2	3	4			
2006	1	2	3	4	5		
2007	1	2	3	4	5	6	
2008	1	2	3	4	5	6	7

W związku z przyjętym schematem rotacji spośród czterech próbek wylosowana do badania w 2005 r. próbka nr 1 objęta będzie badaniem przez rok, próbka nr 2 w sumie przez 2 lata, próbka nr 3 – przez 3 lata, natomiast próbka 4 – przez 4 lata (2005-2008).

W badaniu zrealizowanym w 2005 r. wzięło udział 16263 gospodarstwa domowe¹³, natomiast odpowiedzi na pytania w kwestionariuszu indywidualnym udzieliło 37671 osób. Wskaźnik całkowitego braku odpowiedzi wyniósł w przypadku kwestionariusza gospodarstwa domowego ok. 30%, a w przypadku kwestionariusza indywidualnego - ok. 33%.

Zaproponowany schemat losowania próby oraz metoda estymacji mają zapewnić uzyskanie precyzyjnych wyników dla Polski oraz w przypadku podstawowych danych - dla większych województw.

Przyjęta metoda uogólniania wyników uwzględnia:

- prawdopodobieństwa wyboru mieszkań, gospodarstw domowych i osób,
- poziom kompletności badania ze względu na klasę miejscowości,
- strukturę populacji gospodarstw domowych i osób według bieżących danych demograficznych.

Za organizację i przebieg badania w terenie odpowiedzialne są urzędy statystyczne. Wywiady w gospodarstwach domowych przeprowadzane są głównie przez stałych ankieterów GUS, prowadzących także inne badania społeczne.

Aplikacje do rejestracji i kontroli danych z kwestionariuszy gospodarstw domowych i indywidualnych EU-SILC są opracowywane przy pomocy narzędzia Microsoft Visual FoxPro wersja 6.0. Każde województwo rejestruje swoje formularze. Zbiory wojewódzkie są przekazywane do COIS w Warszawie i tutaj łączone.

¹³ Liczba ta dotyczy gospodarstw domowych w których przeprowadzono przynajmniej jeden wywiad indywidualny.

GUS zobowiązany jest (w terminach określonych w umowach z Komisją Europejską) do przekazywania do Eurostatu zanonimizowanych zbiorów danych jednostkowych oraz obliczonych na podstawie wyników badania EU-SILC wskaźników spójności społecznej, w tym wskaźników dotyczących zróżnicowania dochodów i ubóstwa monetarnego. Wskaźniki te są również niezbędne dla odbiorców krajowych, w tym Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, m.in. do przygotowywania i ewaluacji programów w zakresie zabezpieczenia społecznego i integracji społecznej. Wyniki badania EU-SILC prezentowane będą ponadto odbiorcom krajowym w publikacji „Warunki Życia Ludności”, w raportach z badania oraz w notatkach informacyjnych.

Analizując rezultaty badania warunków życia należy pamiętać, że tak jak w przypadku wyników każdego badania statystycznego fakt uogólniania wyników otrzymanych z próby na całą populację generalną powoduje, że wyniki badania warunków życia obarczone są błędami losowymi. Dodatkowo mogą one być również obciążone błędami nielosowymi, które powstają na różnych etapach realizacji badania i których całkowita eliminacja jest w praktyce niemożliwa.¹⁴

Komentarz 14

Składowe dochodu do dyspozycji

Dochód do dyspozycji definiowany jest jako suma dochodów pieniężnych (w przypadku dochodów z pracy najemnej uwzględniających dodatkowo korzyści pieniężne związane z użytkowaniem samochodu służbowego) wszystkich członków gospodarstwa domowego pomniejszona o: zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych, podatki od dochodów z własności, składki na ubezpieczenie społeczne oraz transfery pieniężne przekazane innym gospodarstwom domowym.

Na dochód do dyspozycji składają się:

- *dochody z pracy najemnej (w tym korzyści pieniężne związane z użytkowaniem samochodu służbowego),*
- *dochody z pracy na własny rachunek w tym:*
- *dochody z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie,*
- *dochody z pracy na własny rachunek poza gospodarstwem indywidualnym w rolnictwie (działalność gospodarcza),*
- *dochody z pracy na własny rachunek poza gospodarstwem indywidualnym w rolnictwie z innego tytułu niż prowadzenie działalności gospodarczej (np. wykonywanie wolnego zawodu),*

¹⁴ Szerzej zagadnienie to zostanie przedstawione w raporcie metodologiczno-analitycznym dotyczącym zrealizowanych w latach 2005 – 2006 przez GUS dwóch etapów badania EU-SILC. W niniejszym opracowaniu zaprezentowano jedynie oceny precyzji dla wybranych wskaźników obliczonych na podstawie wyników badania EU-SILC 2005 (str. 89).

- świadczenia dla bezrobotnych,
- świadczenia związane z wiekiem (emerytury, wcześniejsze emerytury krajowe i zagraniczne, renty strukturalne rolników indywidualnych, odprawy z pracy wypłacane osobom przechodzącym na emeryturę, renty rodzinne krajowe i zagraniczne, renty z tytułu niepełnosprawności krajowe i zagraniczne, renty socjalne, zasiłki pielęgnacyjne),
- renty rodzinne (renty rodzinne krajowe i zagraniczne otrzymywane przez osoby w wieku 16 lat i więcej oraz osoby nie będące w wieku emerytalnym),
- świadczenia chorobowe,
- świadczenia dla niepełnosprawnych,
- stypendia,
- dochody z wynajmu nieruchomości,
- świadczenia dotyczące rodziny,
- świadczenia dotyczące wykluczenia społecznego,
- dodatki mieszkaniowe,
- regularne transfery otrzymywane od osób spoza gospodarstwa domowego,
- dochody kapitałowe (z własności finansowej),
- dochody dzieci do lat 16,

Dochody z pracy najemnej obejmują dochody z tytułu pracy najemnej wykonywanej zarówno w Polsce jak i za granicą:

- wynagrodzenie za pracę,
- zasiłki chorobowe pobierane w czasie trwania stosunku pracy, zasiłki opiekuńcze i wyrównawcze,
- korzyści pieniężne związane z użytkowaniem samochodu służbowego do celów prywatnych.

Dochody z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie obejmują część dochodu uzyskanego z użytkowanego gospodarstwa rolnego, przeznaczoną na potrzeby gospodarstwa domowego.

Dochody z pracy na własny rachunek poza gospodarstwem indywidualnym w rolnictwie (działalność gospodarcza) obejmują część dochodu uzyskanego z prowadzonej działalności gospodarczej, przeznaczoną na potrzeby gospodarstwa domowego.

Dochody z pracy na własny rachunek poza gospodarstwem indywidualnym w rolnictwie z innego tytułu niż prowadzenie działalności gospodarczej obejmują dochody uzyskane m.in. z tytułu praw autorskich, z tytułu wykonywania wolnego zawodu, udzielania korepetycji, wykonywania na własny rachunek prac sezonowych.

Tabl. 1b. Wskaźniki precyzji dla wybranych wyników badania warunków życia ludności 2005

Wyszczególnienie x – wartość cechy s – błąd standardowy (bezwzględny)	Wskaźniki			
	Przeciętny roczny dochód ekwiwalentny do dyspozycji (w złotych) ^{a)}	Mediana dochodu ekwiwalentnego do dyspozycji (w złotych) ^{a)}	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem ^{b)} (% osób)	Wskaźnik S80 / S20 ^{b)}
POLSKA OGÓLEM				
x	13761	11467	20,53	6,64
s	108	85	0,39	0,12
Województwa:				
Dolnośląskie				
x	14406	12000	20,70	7,27
s	383	289	1,44	0,52
Kujawsko-pomorskie				
x	11791	10313	24,40	5,97
s	301	291	1,73	0,37
Lubelskie				
x	12140	9994	27,24	6,57
s	345	331	1,74	0,32
Lubuskie				
x	12788	11000	20,77	5,47
s	441	359	2,81	0,38
Łódzkie				
x	13039	11457	20,59	6,13
s	306	295	1,48	0,35
Małopolskie				
x	13062	11143	19,08	5,54
s	292	256	1,32	0,29
Mazowieckie				
x	16945	12360	18,26	8,80
s	401	216	0,98	0,42
Opolskie				
x	14094	12272	18,79	5,94
s	639	651	2,95	0,72
Podkarpackie				
x	11864	10060	23,44	5,71
s	352	315	2,00	0,39
Podlaskie				
x	12271	10770	21,34	5,21
s	403	474	2,81	0,41
Pomorskie				
x	13989	11443	23,56	7,96
s	500	404	2,12	0,69
Śląskie				
x	15032	13068	14,48	5,92
s	265	254	0,86	0,22
Świętokrzyskie				
x	10941	10174	28,07	5,57
s	305	378	2,18	0,36
Warmińsko-mazurskie				
x	12215	10765	22,16	5,47
s	312	229	2,22	0,41
Wielkopolskie				
x	13281	11521	18,51	5,28
s	362	287	1,40	0,31
Zachodniopomorskie				
x	13175	11504	23,09	6,52
s	379	337	1,94	0,43

a) Roczny dochód do dyspozycji w przeliczeniu na jedną osobę dorosłą wg skali ekwiwalentności oryginalnej OECD.

b) Zgodnie z metodologią obliczania wskaźników lejkenowskich (Komentarz 4.)

Uwaga dla czytelnika: Przyjmując poziom ufności na poziomie 95% należy oczekiwać, iż „prawdziwa wartość” badanej cechy (x) mieści się w przedziale $x \pm 2s$; np. przeciętny roczny dochód do dyspozycji wynosi $13761 \pm 2 \cdot 108$ zł, czyli od 13545 zł do 13977 zł.

Schemat losowania próby oraz metoda estymacji i oceny precyzji wyników

Schemat losowania próby

Celem realizowanego od 2005 roku badania warunków życia i dochodów (EU-SILC) jest zebranie informacji przekrojowych i panelowych o populacji gospodarstw domowych w Polsce oraz o osobach w wieku 16 lat i więcej. W celu wyboru próby zastosowano, podobnie jak w każdym badaniu gospodarstw domowych realizowanym w Polsce, schemat losowania dwustopniowego, warstwowego z różnymi prawdopodobieństwami wyboru na pierwszym stopniu.

Próba wylosowana na rok 2005 liczyła ok. 24 tys. mieszkań i złożona była z czterech prób liczących po ok. 6000 mieszkań. Próby te, poczynając od roku 2006 podlegają rotacji tzn. co roku jedna z prób jest zastępowana próbą aktualnie wylosowaną. W ten sposób w roku 2008 w badaniu uczestniczyć będą gospodarstwa domowe, które brały udział w badaniu SILC w latach 2005-2007. Przyjęta liczebność próby uwzględnia wymogi ustalone przez Eurostat¹⁵ odnośnie liczebności prób: przekrojowej i panelowej w poszczególnych latach oraz spodziewanej kompletności badań w oparciu o doświadczenia realizowanych w Polsce badań budżetów gospodarstw domowych.

Jako operat losowania wykorzystano Urzędowy Rejestr Podziału Terytorialnego Kraju TERYT. Jednostkami losowania pierwszego stopnia były obwody spisowe, zaś na drugim stopniu losowano mieszkania. W wylosowanym mieszkaniu badane były wszystkie gospodarstwa domowe.

Przed losowaniem obwody powarstwowane zostały według województw, zaś w województwach wg klasy miejscowości. W zależności od wielkości województwa i jego specyfiki warstwami były: grupy miast o podobnej liczbie mieszkańców, wszystkie większe miasta w danym województwie, a nawet dzielnice (względnie połączone dzielnice) w kilku największych miastach. Na terenach wiejskich warstwami były gminy wiejskie sąsiadujących ze sobą powiatów. Liczba utworzonych warstw w województwach wahała się od 6 woj. świętokrzyskim do 32 w mazowieckim. Łącznie utworzono 211 warstw, w tym 58 warstw wiejskich. Przyjęty sposób warstwowania stosowany był w latach poprzednich w badaniach warunków życia ludności (DS-48). Opublikowane wyniki tego badania za rok

¹⁵ Regulation (EC) no 1177/2003 of the European Parliament and Council of 16 June 2003 concerning Community statistics on income and living conditions (EU-SILC), Rozporządzenie (WE) nr 1553/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r., Załącznik II.

2001 dowodzą, że klasa miejscowości dostatecznie różnicuje zmienne opisujące warunki życia ludności¹⁶.

Alokacja próby mieszkań pomiędzy warstwy była proporcjonalna do szacunkowej liczby mieszkań w warstwie zapisanej w systemie TERYT, tj.:

$$(1) m_{wh} \approx m * \frac{M_{wh}}{M}, \quad (h = 1, 2, \dots, L_w; w = 1, 2, \dots, 16)$$

gdzie:

m – założona liczebność próby mieszkań w Polsce,

M_{wh} - liczba mieszkań w h-tej warstwie w-tego województwa wg operatu losowania,

M - liczba mieszkań w Polsce wg operatu losowania,

L_w - liczba warstw w w-tym województwie.

Z kolei, liczba obwodów spisowych n_{wh} losowanych na pierwszym stopniu obliczana była ze wzoru:

$$(2) n_{wh} = \frac{m_{wh}}{\bar{m}_{wh}},$$

gdzie:

\bar{m}_{wh} - ustalona dla h-tej warstwy w-tego województwa liczba mieszkań losowanych w pojedynczym obwodzie spisowym.

W miastach powyżej 100 tys. mieszkańców losowano po 3 mieszkania w obwodzie, w miastach od 20 do 100 tys. po 4 mieszkania, w miastach do 20 tys. mieszkańców po 5 mieszkań. Na terenach wiejskich losowano po 6 mieszkań w obwodzie. Zróżnicowanie liczby mieszkań losowanych z obwodów spisowych w zależności od klasy miejscowości jest kompromisem pomiędzy dążeniem do uzyskania jak najlepszej precyzji wyników a możliwościami realizacyjnymi.

Próbę pierwszego stopnia losowano oddzielnie w każdej warstwie. W celu wyboru próby zastosowano metodę Hartleya–Rao. Losowanie według tej metody polega na systematycznym doborze jednostek po ich uprzednim losowym uporządkowaniu. W związku z tym, obwody spisowe w h-tej warstwie uporządkowane zostały losowo, po czym utworzony został ciąg $\{S_{whk}\}$ zawierający skumulowane wartości M_{whk} :

¹⁶ Zróżnicowanie warunków życia ludności w Polsce w 2001 r. Raport analityczny z badania ankietowego. GUS Departament Statystyki Społecznej. Warszawa 2002.

$$(3) S_{whk} = S_{wh,k-1} + M_{whk}, \quad (k = 1, 2, \dots, N_{wh})$$

gdzie:

M_{whk} – liczba mieszkań w k-tym obwodzie h-tej warstwy w-tego województwa,

N_{wh} – liczba obwodów spisowych w h-tej warstwie w-tego województwa.

$S_{whk} = 0$ dla $k = 0$ oraz $S_{whk} = M_{wh}$ dla $k = N_{wh}$.

Następnie obliczony został interwał losowania IN_{wh} wg wzoru:

$$(4) IN_{wh} = \frac{M_{wh}}{n_{wh}},$$

oraz wylosowany początek losowy PO_{wh} z przedziału $(0; IN_{wh})$, przy czym PO_{wh} i IN_{wh} są liczbami rzeczywistymi.

W oparciu o wartości IN_{wh} i PO_{wh} utworzony został ciąg liczbowy $\{a_{whi}\}$ wg wzoru:

$$(5) a_{whi} = PO_{wh} + (i-1) * IN_{wh}, \quad (i = 1, 2, \dots, n_{wh})$$

Obwód k-ty w h-tej warstwie w-tego województwa zaliczony został do próby jeżeli spełniony był warunek:

$$(6) S_{wh,k-1} < a_{whi} \leq S_{whk}, \quad (k = 1, 2, \dots, N_{wh}; i = 1, 2, \dots, n_{wh})$$

W analogiczny sposób przeprowadzone zostało losowanie we wszystkich warstwach w poszczególnych województwach. W wylosowanych obwodach losowano z kolei, w drodze losowania prostego, po 3, 4, 5 względnie 6 mieszkań w zależności od klasy miejscowości.

Wylosowana próba licząca 5912 obwodów spisowych oraz 24044 mieszkania została podzielona następnie na cztery rozłączne próby liczące odpowiednio po 1478 obwodów spisowych i 6011 mieszkań.

Estymacja parametrów

Podstawowymi parametrami szacowanymi w badaniu EU-SILC były:

- wskaźniki struktury (frakcje) mające postać ilorazów zmiennych,
- wskaźniki zróżnicowania dochodów, w tym wskaźnik Giniego,
- wskaźniki zagrożenia ubóstwem.

Przyjęta metoda uogólniania wyników uwzględnia:

- prawdopodobieństwa wyboru mieszkań, gospodarstw domowych i osób,

- poziom kompletności badania ze względu na klasę miejscowości,
- strukturę populacji gospodarstw domowych i osób wg bieżących danych demograficznych.

W związku z powyższym obliczone zostały następujące wagi¹⁷:

- waga DB080 dla gospodarstw domowych,
- waga DB090 dla gospodarstw domowych skorygowana przy wykorzystaniu bieżących szacunków demograficznych,
- waga RB050 dla osób – członków gospodarstwa domowego,
- waga PB040 dla osób w wieku 16 lat i więcej,
- waga PM005 dla osób w wieku 25 – 65 lat,
- waga RL070 dla dzieci w wieku 0 – 12 lat.

Waga DB080 dla gospodarstwa domowego wynika z przyjętego planu losowania próby. Waga ta jest równa odwrotności prawdopodobieństwa wyboru mieszkania, w którym zamieszkuje zbadane gospodarstwo domowe tj.:

$$(7) \quad DB080_{whi} = \frac{1}{\pi_{whi}},$$

z kolei,

$$(8) \quad \pi_{whi} = \frac{n_{wh} * M_{whi}}{M_{wh}} * \frac{\bar{m}_{wh}}{M_{whi}} = \frac{n_{wh} * \bar{m}_{wh}}{M_{wh}},$$

Następnie waga DB080 była korygowana z powodu występowania braków odpowiedzi związanych z odmowami, czasową nieobecnością członków gospodarstwa domowego, brakiem możliwości nawiązania kontaktu z respondentem, itp. Waga ta była korygowana oddzielnie w każdej klasie miejscowości, ponieważ w badaniach gospodarstw domowych występuje zależność między klasą miejscowości a poziomem kompletności badania. Z tego powodu obliczone zostały wskaźniki R_k kompletności badania:

$$(9) \quad R_k = \frac{\hat{z}_k}{\hat{z}_k + \hat{n}_k},$$

gdzie:

\hat{z}_k - oszacowana liczba mieszkań zbadanych w k-tej klasie miejscowości równa sumie wag DB080 dla mieszkań zbadanych,

¹⁷ Przyjęto symbole wag stosowane przez Eurostat w opracowaniu: Description of target variables: *Cross-sectional and Longitudinal*, EU-SILC 065/04, European Commission Eurostat, 2004.

\hat{n}_k - oszacowana liczba mieszkań niezbadanych, ale które powinny zostać zbadane. Wielkość ta równa jest sumie wag DB080 dla tej kategorii mieszkań.

Wartości wskaźników R_k przedstawiają się następująco:

Wartości wskaźników R_k

k	Klasy miejscowości	R_k
	Polska	0,706
1	Warszawa	0,490
2	miasta od 500 tys. do 1 000 tys. mieszkańców*	0,524
3	miasta od 100 tys. do 500 tys.	0,679
4	miasta 20 tys. do 100 tys.	0,702
5	miasta poniżej 20 tys. mieszkańców	0,723
6	wieś	0,816

- Do tej klasy miast zaliczamy również aglomerację Gdańsk, Gdynia i Sopot

Waga DB080 została skorygowana przy wykorzystaniu wskaźników R_k następująco:

$$(10) \quad DB080^{skoryg} = \frac{DB080_k}{R_k},$$

W ten sposób otrzymaliśmy wagi DB080 skorygowane ze względu na braki odpowiedzi.

Następnym etapem było obliczenie wag DB090 dla gospodarstw domowych oraz wag RB050 dla wszystkich osób wchodzących w skład danego gospodarstwa domowego przyjmując za podstawę skorygowaną wagę DB080. Wagi te obliczane były jednocześnie przy wykorzystaniu danych demograficznych pochodzących z innych źródeł. W celu obliczenia tych wag zastosowano zalecaną przez Eurostat metodę kalibracji zintegrowanej.¹⁸ Jako zmienne dodatkowe wykorzystano informacje o liczbie gospodarstw domowych wg 4 klas wielkości tj. 1-osobowe, 2-osobowe, 3-osobowe oraz o 4 i więcej osobach w korelacji z województwem (NUTS II) oraz w podziale na miasto i wieś. Dla ludności wykorzystano informację o płci, grupie wieku (pierwsza grupa to osoby poniżej 16 lat, następnie 12 pięcioletnich grup wieku oraz grupa osób w wieku 75 lat i więcej), województwie

¹⁸ por. *description of target variables: Cross-sectional and Longitudinal*. EU-SILC 065/04, European Commission, Eurostat, 2004, str 31 – 36.

w podziale na miasto i wieś. Wartości tych zmiennych pochodziły z bieżących szacunków demograficznych i NSP 2002 roku.

Zmienne do kalibracji przygotowane zostały na poziomie zbadanych gospodarstw, tworząc odpowiednie zmienne wskaźnikowe odpowiadające danym zewnętrznym dotyczącym gospodarstw (np. klasa wielkości) oraz zagregowane na poziom gospodarstwa zmienne dotyczące osób (np. liczba osób w gospodarstwie w danej grupie wieku). Efektem procedury kalibrowania było uzyskanie takiej samej wagi dla gospodarstwa oraz dla wszystkich osób z tego gospodarstwa.

Zastosowaną metodę kalibracji można przedstawić następująco:

Oznaczmy przez d_j wagę przypisaną do j -tego gospodarstwa, będącą wagą wynikającą z losowania skorygowaną ze względu na zjawisko braku odpowiedzi tj. wagą $DB080^{skoryg}$. Celem kalibracji jest jak najmniejsze „poprawienie” wagi d_j tak, aby iloraz ostatecznej wagi w_j (tj. wagi $DB090 = RB050$) do wagi d_j był jak najbliższy jedności, a jednocześnie aby uogólnienia za pomocą ostatecznych wag odtwarzały ustalone dane zewnętrzne.

Stosując terminologię matematyczną, problem kalibracji można sformułować wprowadzając tzw. funkcję odległości $G()$, która będzie kontrolowała odchylenia ilorazu wag od jedynek.

Funkcja ta powinna mieć następujące własności:

- $G()$ jest funkcją o wartościach dodatnich
- posiada ciągłą pochodną w otoczeniu liczby 1
- jest funkcją ściśle wypukłą
- $G(1) = G'(1) = 0$

Przy powyższych założeniach, wagi „kalibrowane” w_j są rozwiązaniem następującego problemu optymalizacji z ograniczeniami:

$$(11) \text{ Minimum: } \sum_j d_j G\left(\frac{w_j}{d_j}\right),$$

przy ograniczeniach:

$$(12) \sum_j w_j x_{rj} = X_r, \quad (r = 1, 2, \dots, p)$$

gdzie:

p - liczba zmiennych przyjętych do kalibracji,

X_r - wartość globalna dla założonej zmiennej do kalibracji,

x_{rj} - wielkość kalibrowanej cechy r -tej w gospodarstwie j -tym.

Sformułowany wyżej problem optymalizacji rozwiązywany jest za pomocą odpowiednich metod numerycznych, które iteracyjnie doprowadzają do rozwiązania przybliżonego. W praktycznym rozwiązywaniu tego problemu mogą być stosowane różne postacie funkcji odległości G , na przykład w popularnym francuskim programie CALMAR istnieje możliwość wyboru 5 rodzajów tej funkcji (metoda liniowa, „raking ratio”, logit, metoda liniowa z obcinaniem, sinus hiperboliczny).

Przy obliczaniu wag dla EU-SILC użyto metody opartej na funkcji sinusa hiperbolicznego, ze względu na wykazaną w praktyce własność uzyskiwania rozkładów wag kalibrowanych bardzo blisko skupionych wokół wartości wyjściowych.

Konkretna postać użytej funkcji odległości wyraża się wzorem:

$$(13) G_{\alpha}(x) = \frac{1}{2\alpha} \int_1^x sh[\alpha(t - 1/t)] dt,$$

gdzie:

α - dodatni parametr, który pozwala sterować stopniem rozrzutu wag kalibrowanych w stosunku do oryginalnych (domyślnie parametr przyjmuje wartość 1),

zaś

$$sh(x) = \frac{\exp(x) - \exp(-x)}{2} \text{ jest funkcją sinusa hiperbolicznego.}$$

Algorytm kalibrowania zaimplementowany został w GUS w postaci programu w systemie SAS.

Kolejną wagą obliczaną dla potrzeb uogólniania wyników w EU-SILC była waga PB040 przypisywana osobom w wieku 16 lat i więcej, z którymi przeprowadzony został wywiad indywidualny. Waga ta uzyskiwana jest przez korektę wagi RB050 przy wykorzystaniu danych demograficznych dla osób w wieku 16 lat i więcej wg płci, grup wieku oraz województw w podziale na miasto i wieś. Korekta ta niezbędna jest z powodu odmów występujących przy wywiadach indywidualnych w zbadanych wcześniej gospodarstwach domowych. Korekta wag RB050 dokonywana jest następująco:

Obliczamy mnożniki korygujące m_l dla l -tej grupy osób:

$$(14) m_l = \frac{Y_l}{\hat{y}_l},$$

gdzie:

Y_l - liczba osób w l -tej grupie osób wg danych demograficznych,

\hat{y}_l – oszacowana, na podstawie próby, liczba osób w l -tej grupie wieku.

Mnożniki m_l obliczone zostały oddzielnie dla każdej z 832 grup osób (13 grup wieku * płeć * województwo * miasto/wieś), po czym obliczono wagę dla l -tej grupy osób:

$$(15) PB040 = m_l * Rb050 ,$$

Waga PM005 dotyczy osób w wieku 25 – 65 lat. Zakres podmiotowy osób, którym przypisywana jest ta waga, jest identyczny jak w przypadku wagi PB040. W związku z tym, dla osób w wieku 25 -65 lat mamy:

$$(16) PM005 = PB040 .$$

Waga RL070 przypisywana jest dzieciom w wieku 0 – 12 lat. Waga ta uzyskiwana jest przez korektę wagi RB050 w 26 grupach tj. 13 roczników * płeć.

Metoda oceny precyzji

Estymację błędów standardowych szacowanych w EU-SILC wskaźników oparto na metodzie wielokrotnego losowania podróbek. Użyto wariantu metody bootstrap¹⁹, w którym niezależnie w każdej warstwie, dokonuje się wielokrotnego (kilkaset razy) losowania ze zwracaniem podpróbek o liczebności $n_h - 1$ spośród n_h wylosowanych do badania jednostek pierwszego stopnia w h -tej warstwie. Przy szacowaniu precyzji wyników w EU-SILC zastosowano $B = 200$ powtórzeń. Po wylosowaniu jednostek pierwszego stopnia do podpróbki bootstrapowej przenosi się odpowiednie jednostki drugiego stopnia wylosowane z nich do badania (tj. mieszkania wraz z zamieszkującymi je osobami) oraz wyznacza zmodyfikowane wagi:

$$(17) w_j(b) = w_j \frac{n_h}{n_h - 1} m_j(b) ,$$

gdzie:

$w_j(b)$ - waga dla osoby z j -tego gospodarstwa w b -tej podpróbce bootstrapowej,

w_j - waga oryginalna dla osoby z j -tego gospodarstwa,

$m_j(b)$ - krotność wyboru jednostki pierwszego stopnia z j -tym gospodarstwem do b -tej podpróbki ($b=1,2,\dots,B$).

¹⁹ Särndal C.E., Swensson B., Wretman J. *Model Assisted Survey Sampling*. Springer Verlag. 1991. str. 442-444.

Dla danej podpróbki bootstrapowej szacuje się z użyciem zmodyfikowanych wag interesujący nas parametr, uzyskując wielkość \hat{t}_b^* . Po wykonaniu B iteracji oszacowanie wariancji estymatora badanego parametru \hat{t} ma postać:

$$(18) \hat{V}(\hat{t}) = \frac{1}{B-1} \sum_{b=1}^B (\hat{t}_b^* - \hat{t})^2 .$$

Oszacowanie odchylenia standardowego dla estymowanej wielkości jest równe pierwiastkowi kwadratowemu z uzyskanego oszacowania wariancji tzn.

$$(19) SE(\hat{t}) = \sqrt{\hat{V}(\hat{t})}$$

Obliczenia wykonano w systemie SAS. Ponadto zaimplementowano metodę szacowania wariancji dla podstawowych wskaźników ubóstwa, opartą na linearyzacji. Wykonane porównania obliczeń metodą linearyzacji oraz metodą bootstrap potwierdziły dużą zgodność uzyskanych rezultatów.

TABLICE UZUPEŁNIAJĄCE

Tabl. 1. **Podstawowe dane demograficzne w latach 2002-2005**^{a)}

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005
Ludność w tys.....	38219	38191	38174	38157
miasta.....	23571	23513	23470	23424
mężczyźni.....	11211	11177	11148	11120
kobiety.....	12360	12337	12322	12304
wieś.....	14648	14677	14704	14733
mężczyźni.....	7295	7310	7322	7334
kobiety.....	7352	7368	7382	7399
w wieku produkcyjnym.....	23790	24039	24240	24405
mężczyźni (18-64 lata).....	12221	12337	12429	12506
kobiety (18-59 lat).....	11569	11702	11810	11899
w wieku nieprodukcyjnym.....	14429	14152	13934	13752
Współczynnik na 1000 ludności				
urodzenia.....	9,3	9,2	9,3	9,6
zgony.....	9,4	9,6	9,5	9,7
przyrost naturalny.....	-0,1	-0,4	-0,2	-0,1
Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych.....	7,5	7,0	6,8	6,4
Przeciętne dalsze trwanie życia ^{b)}				
mężczyźni.....	70,4	70,5	70,7	70,8
kobiety.....	78,8	78,9	79,2	79,4
Współczynnik dzietności ogólnej ^{c)}	1,249	1,222	1,227	1,242

a) Stan w dniu 31 XII.

b) Dla osób w wieku 0 lat.

c) Oznacza liczbę dzieci urodzonych przeciętnie przez kobietę w ciągu jej całego okresu rozrodczego, tj. w wieku 15-49 lat.

Tabl. 2. Dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych w latach 2004 - 2005

Wyszczególnienie	2004		2005		
			dochody nominalne		dochody realne
	w milionach złotych ^{a)}		2004 = 100		
O G Ó Ł E M.....	627766,8	651544,3	103,8	101,7	
w podsektorze:					
pracodawców i pracujących na własny rachunek					
w gospodarstwach indywi- dualnych w rolnictwie	30376,1	32344,3	106,5	104,3	
poza gospodarstwami indy- widualnymi w rolnictwie	185371,6	192662,4	103,9	102,0	
osób fizycznych					
pracujących najemnie	269705,9	280031,0	103,8	101,8	
otrzymujących emeryturę i rentę	123908,0	127380,2	102,8	100,5	
utrzymujących się z niezarobkowych źródeł					
dochodów	16330,0	16982,0	104,0	101,8	
pozostałych	2075,2	2144,4	103,3	101,1	
Na 1 mieszkańca	16442	17077	103,8	101,8	

a) Na 1 mieszkańca – dane w zł.

Tabl. 3. Rozdysponowanie nominalnych dochodów do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych w latach 2004 - 2005

Wyszczególnienie	2004		2005	
	w milionach złotych		w odsetkach	
Dochody do dyspozycji brutto	627766,8	651544,3	99,6	99,3
Korekta z tytułu zmiany udziałów netto gospodarstw domowych w rezerwach funduszy emerytalnych.....	2661,0	4510,0	0,4	0,7
Ogółem przychody.....	630427,8	656054,3	100,0	100,0
Spożycie indywidualne (z dochodów osobistych)	585982,8	610361,6	93,0	93,0
Oszczędności brutto	44445,0	45692,7	7,0	7,0
Ogółem rozchody.....	630427,8	656054,3	100,0	100,0

Tabl. 4. Spożycie w sektorze gospodarstw domowych i jego relacja do produktu krajowego brutto (ceny bieżące) w latach 2004 - 2005

Wyszczególnienie	2004	2005	2004	2005	2004	2005
	w milionach złotych		w % produktu krajowego brutto		na 1 mieszkańca w złotych	
O G Ó Ł E M.....	757323,5	797212,8	81,9	81,1	19836	20891
w tym indywidualne (z dochodów osobistych)	585982,8	610361,6	63,4	62,1	15348	15994

Tabl. 5. Ogólne spożycie w sektorze gospodarstw domowych (ceny bieżące) w latach 2004 - 2005

Wyszczególnienie	2004	2005	2004	2005	2004	2005
	w milionach złotych		w odsetkach		na 1 mieszkańca w złotych	
O G Ó Ł E M.....	685932,2	718781,6	100,0	100,0	17966	18787
Żywność i napoje						
bezalkoholowe	112301,9	116028,2	16,4	16,1	2941	3040
Napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe.....	36922,6	38355,3	5,4	5,3	967	1005
Odzież i obuwie.....	25449,0	25615,0	3,7	3,6	667	671
Użytkowanie mieszkania i nośniki energii.....	141717,6	161402,9	20,7	22,5	3712	4230
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego.....	25690,4	25991,5	3,7	3,6	673	681
Zdrowie	68776,9	70709,2	10,0	9,8	1801	1853
Transport	60025,1	60143,3	8,8	8,4	1572	1576
Łączność.....	18570,8	20978,8	2,7	2,9	486	550
Rekreacja i kultura.....	46475,9	43814,9	6,8	6,1	1217	1148
Edukacja.....	55113,7	59774,2	8,0	8,3	1444	1566
Restauracje i hotele.....	17334,1	17816,8	2,5	2,5	454	467
Inne towary i usługi	77554,2	78151,5	11,3	10,9	2031	2048

Tabl. 6. Spożycie indywidualne w sektorze gospodarstw domowych (ceny bieżące) w latach 2004 - 2005

Wyszczególnienie	2004	2005		2004	2005	2004	2005
	w milionach złotych		ceny stałe rok poprzedni=100	w odsetkach		na 1 mieszkańca	
O G Ó Ł E M.....	585982,8	610361,6	102,0	100,0	100,0	15348	15994
Żywność i napoje bezalkoholowe	112301,9	116028,2	101,4	19,2	19,0	2941	3040
Napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe.....	36922,6	38355,3	101,4	6,3	6,3	967	1005
Odzież i obuwie.....	25449,0	25615,0	106,4	4,3	4,2	667	671
Użytkowanie mieszkania i nośniki energii.....	140322,2	160163,5	110,5	24,0	26,2	3675	4197
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego ..	25690,4	25991,5	99,9	4,4	4,3	673	681
Zdrowie	28736,8	28586,8	96,7	4,9	4,7	753	749
Transport	60007,8	60125,2	96,6	10,2	9,9	1572	1576
Łączność.....	18570,8	20978,8	113,1	3,2	3,4	486	550
Rekreacja i kultura.....	42376,3	39266,1	91,5	7,2	6,4	1110	1029
Edukacja.....	9790,3	9373,5	93,1	1,7	1,5	256	246
Restauracje i hotele.....	17247,2	17726,2	99,9	2,9	2,9	452	465
Inne towary i usługi	68567,5	68151,5	97,3	11,7	11,2	1796	1786

Tabl. 7. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w latach 2004 - 2005

Wyszczególnienie	2004	2005	
	w złotych		2004 = 100
O G Ó Ł E M.....	2273,44	2360,62	103,8
w tym w sferze budżetowej.....	2384,84	2500,89	104,9
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	2133,76	2345,01	109,9
Rybacktwo	1612,17	1773,07	110,0
Przemysł	2292,75	2375,79	103,6
górnictwo	4062,42	4347,13	107,0
przetwórstwo przemysłowe.....	2053,65	2123,63	103,4
wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę	3145,20	3284,80	104,4
Budownictwo	1844,57	1906,52	103,4
Handel i naprawy ^{a)}	1874,68	1921,89	102,5
Hotele i restauracje	1473,04	1512,58	102,7
Transport, gospodarska magazynowa i łączność ..	2539,88	2591,93	102,0
Pośrednictwo finansowe	4096,58	4244,57	103,6
Obsługa nieruchomości i firm ^{a)}	2363,87	2483,81	105,1
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i zdrowotne ^{a)}	2926,05	3060,70	104,6
Edukacja	2348,96	2471,02	105,2
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna.....	1866,15	1954,12	104,7
Działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna pozostała	2218,59	2294,91	103,4

a) W stosunku do obowiązujących klasyfikacji i nomenklatur zastosowano skróty nazw sekcji.

Tabl. 8. Pracownicy pełnozatrudnieni w gospodarce narodowej według wynagrodzenia miesięcznego brutto^{a)} za październik 2004 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Pracownicy ogółem w tys.	6213,8	3217,3	2996,5
W ODSETKACH	100,0	100,0	100,0
Otrzymujący wynagrodzenie ^{b)} :			
947,41 zł i mniej tj. do 40% PW....	9,4	9,1	9,6
947,42 - 1184,26 40-50%	8,9	7,3	10,6
1184,27 - 1421,11 50-60%	10,6	9,1	12,3
1421,12 - 1657,96 60-70%	10,9	10,3	11,7
1657,97 - 1894,82 70-80%	9,6	9,7	9,5
1894,83 - 2131,67 80-90%	8,6	8,8	8,3
2131,68 - 2368,52 90-100%	7,5	7,4	7,6
2368,53 - 2842,22 100-120%	11,4	11,5	11,4
2842,23 - 3315,93 120-140%	7,5	8,0	7,0
3315,94 - 3789,63 140-160%	4,5	5,0	4,0
3789,64 - 4263,36 160-180%	2,9	3,3	2,4
4263,37 - 4737,04 180-200%	1,9	2,3	1,5
4737,05 - 5684,45 200-240%	2,3	2,8	1,7
5684,46 - 6631,86 240-280%	1,3	1,6	0,9
6631,87 zł i więcej powyżej 280% PW	2,7	3,8	1,5

a) Łącznie ze składkami na ubezpieczenie społeczne płaconymi przez ubezpieczonego pracownika. b) Przedziały wynagrodzeń ustalono na podstawie krotności przeciętnego wynagrodzenia brutto (PW=2368,52 zł) w gospodarce narodowej w październiku 2004 r.

Tabl. 9. Pracownicy pełnozatrudnieni w gospodarce narodowej o przeciętnych miesięcznych wynagrodzeniach brutto umownie niskich^{a)} i wysokich^{b)} za październik 2002 i 2004 r.

Wyszczególnienie	W % ogółu pracowników otrzymujących wynagrodzenie w wysokości					
	50% i mniej		100% i mniej		powyżej 200%	
	przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej					
	2002	2004	2002	2004	2002	2004
O G Ó Ł E M.....	17,4	18,2	64,8	65,4	6,2	6,3
kobiety.....	19,2	20,2	69,6	69,5	4,0	4,2
mężczyźni.....	15,8	16,4	60,4	61,6	8,2	8,3
Sektor publiczny	7,1	6,9	57,9	57,5	5,7	6,2
Sektor prywatny.....	26,2	27,1	70,7	71,6	6,6	6,4

a) Co najwyżej połowa przeciętnego wynagrodzenia miesięczne. b) Co najmniej dwukrotne przeciętne wynagrodzenie miesięczne.

Tabl. 10. Emerytury i renty brutto w latach 2004 - 2005

Wyszczególnienie	2004	2005		Wartość realna 2004 = 100
			2004= 100	
O G Ó Ł E M				
Przeciętna liczba emerytów i rencistów w tys...	9213	9169	99,5	x
Świadczenia w mln zł	118055,3	12665,8	102,2	99,9
Z POZAROLNICZEGO SYSTEMU UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH (razem)				
Przeciętna liczba emerytów i rencistów w tys...	7504	7524	100,3	x
Świadczenia w mln zł	102733,9	105703,8	102,9	100,6
Przeciętna miesięczna wysokość emerytury i renty w zł	1140,94	1170,74	102,6	100,3
Udział przeciętnej miesięcznej wysokości emerytury i renty w przeciętnym wynagrodzeniu miesięcznym w % ^{a)}	60,4	59,7	x	x
w tym emerytury				
Przeciętna liczba emerytów w tys.....	4012	4168	103,9	x
Świadczenia w mln zł	62030,9	65311,4	105,3	102,9
Przeciętna miesięczna wysokość emerytury w zł.....	1288,59	1305,75	101,3	99,0
ROLNIKÓW INDYWIDUALNYCH (razem)				
Przeciętna liczba emerytów i rencistów w tys...	1709	1645	96,3	x
Świadczenia w mln zł	15321,4	14962,0	97,7	95,5
Przeciętna miesięczna wysokość emerytury i renty w zł	747,25	758,11	101,5	99,2
w tym emerytury				
Przeciętna liczba emerytów w tys.....	963	1273	132,2	x
Świadczenia w mln zł	9068,9	12121,9	133,7	130,7
Przeciętna miesięczna wysokość emerytury w zł.....	785,18	793,78	101,1	98,8

a) Do obliczenia relacji przyjęto przeciętne wynagrodzenie pomniejszone o składki na ubezpieczenia społeczne.

Tabl. 11. **Struktura emerytów i rencistów otrzymujących świadczenia z FUS według wysokości świadczenia w marcu 2004 r.**

Wysokość świadczenia brutto	Emerytury	Renty z tytułu niezdolności do pracy	Renty rodzinne
OGÓŁEM.....	100,0	100,0	100,0
do 500,00 zł.....	0,3	17,4	-
500,01 - 600,00.....	4,9	19,9	13,9
600,01 - 700,00.....	4,1	11,3	7,1
700,01 - 800,00.....	8,9	16,8	13,5
800,01 - 1000,00.....	21,0	12,6	21,7
1000,01 - 1200,00.....	20,0	6,5	18,1
1200,01 - 1400,00.....	14,2	3,6	10,1
1400,01 - 1600,00.....	8,9	2,6	5,7
1600,01 - 1800,00.....	5,3	2,2	3,6
1800,01 - 2000,00.....	3,3	1,8	2,5
2000,01 - 2200,00.....	2,4	1,6	1,8
2200,01 - 2400,00.....	2,1	1,0	1,2
2400,01 - 2600,00.....	1,7	0,5	0,6
2600,01 - 2800,00.....	1,3	0,4	0,2
2800,01 - 3000,00.....	0,8	0,4	0,0
3000,01 - 3200,00.....	0,5	0,3	0,0
3200,01 i więcej.....	0,3	1,1	0,0

Tabl. 12. **Struktura emerytów i rencistów otrzymujących świadczenia z FUS według wysokości świadczenia w kwietniu 2005 r.**

Wysokość świadczenia brutto	Emerytury	Renty z tytułu niezdolności do pracy	Renty rodzinne
O G Ó Ł E M.....	100,0	100,0	100,0
do 500,00 zł.....	0,3	17,3	-
500,01 - 600,00.....	4,6	19,9	13,2
600,01 - 700,00.....	3,7	11,1	6,7
700,01 - 800,00.....	8,1	16,7	12,2
800,01 - 1000,00.....	20,4	12,5	20,5
1000,01 - 1200,00.....	20,1	6,4	17,3
1200,01 - 1400,00.....	14,5	3,6	12,6
1400,01 - 1600,00.....	9,3	2,5	6,3
1600,01 - 1800,00.....	5,6	2,3	4,0
1800,01 - 2000,00.....	3,6	1,7	2,8
2000,01 - 2200,00.....	2,6	1,6	2,0
2200,01 - 2400,00.....	2,2	1,2	1,3
2400,01 - 2600,00.....	1,9	0,7	0,7
2600,01 - 2800,00.....	1,3	0,5	0,3
2800,01 - 3000,00.....	0,9	0,4	0,1
3000,01 - 3200,00.....	0,5	0,4	0,0
3200,01 i więcej.....	0,4	1,2	0,0

Tabl. 13. Spożycie niektórych artykułów żywnościowych na mieszkańca w latach 2004 - 2005

Artykuły nieżywnościowe	Jednostka miary	2004	2005*	
		w liczbach bezwzględnych		2004 = 100
Ziarno 4 zbóż ^{a)} w przeliczeniu na przetwory.....	kg	119	119	100,0
Ziemniaki ^{a)}	kg	129	126	97,7
Warzywa.....	kg	111	110	99,1
Owoce.....	kg	55,0	54,1	98,4
Mięso i podroby ^{b)}	kg	71,8	71,2	99,2
w tym mięso.....	kg	67,3	66,8	99,3
w tym: wołowe.....	kg	5,3	3,9	73,6
wieprzowe.....	kg	39,1	39,0	99,7
drobiowe.....	kg	22,2	23,4	105,4
Tłuszcze zwierzęce.....	kg	6,6	6,6	100,0
masło.....	kg	4,4	4,2	95,5
Mleko krowie ^{c)}	l	174	173	99,4
Jaja kurze.....	szt.	211	215	101,9
Cukier.....	kg	37,6	40,1	106,6

*) Dane wstępne. a) Dane dotyczą lat gospodarczych, tzn. obejmują okres od 1 VII danego roku kalendarzowego do 30 VI roku następnego. b) Łącznie z mięsem i podrobami przeznaczonymi na przetwory. c) Łącznie z mlekiem przeznaczonym na przetwory, bez mleka przerobionego na masło.

Tabl. 14. Przeciętne spożycie na mieszkańca w przeliczeniu na wartość energetyczną i składniki odżywcze w latach 2004 - 2005

Wyszczególnienie	Jednostka miary	2004	2005*	
		w liczbach bezwzględnych		2004 = 100
Wartość energetyczna.....	kcal	2687	2700	100,5
	MJ	11,25	11,31	100,5
Składniki odżywcze:				
białko.....	g	86,4	85,9	99,4
zwierzęce.....	g	54,3	54,0	99,4
roślinne.....	g	32,1	31,9	99,4
tłuszcze.....	g	86,6	85,9	99,2
węglowodany przyswajalne.....	g	380	385	101,3
Udział energii uzyskanej ze spożycia:				
białka.....	%	13,1	12,9	x
tłuszczów.....	%	29,5	29,1	x
węglowodanów przyswajalnych.....	%	57,5	58,0	x
Artykuły pochodzenia zwierzęcego.....	%	37,6	37,1	x
Artykuły pochodzenia roślinnego.....	%	62,4	62,9	x
Udział białka zwierzęcego w spożyciu białka ogółem.....	%	62,8	62,8	x

*) Dane zmienione w stosunku do wcześniej publikowanych.

Źródło: Obliczenia Pracowni Ekonomiki Wyżywienia Instytutu Żywności i Żywienia na podstawie danych GUS.

Tabl. 15. **Przeciętne miesięczne spożycie^{a)} niektórych artykułów żywnościowych na osobę w gospodarstwach domowych w 2005 r.**

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
			pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów		
						razem	emerytów	rencistów
Pieczycwo.....	kg	5,90	5,46	7,20	4,83	6,61	6,51	6,81
Makaron.....	kg	0,36	0,32	0,32	0,33	0,45	0,46	0,44
Mąka.....	kg	1,07	0,86	1,68	0,77	1,43	1,42	1,43
Kasze, ryż, płatki.....	kg	0,48	0,39	0,42	0,45	0,67	0,69	0,64
Mięso.....	kg	5,48	4,92	6,83	4,96	6,49	6,66	6,12
w tym:								
mięso surowe.....	kg	3,14	2,78	4,21	2,87	3,71	3,80	3,50
w tym drób.....	kg	1,54	1,35	1,78	1,29	1,94	1,96	1,87
przetwory mięsne i inne produkty zawierające mięso.....	kg	2,21	2,03	2,52	1,98	2,59	2,65	2,45
w tym wędliny wysokogatunkowe i kielbasy trwałe ^{b)}	kg	0,54	0,52	0,52	0,62	0,60	0,66	0,48
Ryby ^{c)}	kg	0,42	0,37	0,37	0,44	0,55	0,60	0,46
Mleko świeże.....	l	4,43	3,68	6,66	3,67	5,53	5,61	5,38
Sery.....	kg	0,87	0,83	0,77	0,94	1,01	1,06	0,89
Śmietana i śmietanka.....	l	0,43	0,37	0,54	0,36	0,56	0,58	0,53
Jaja.....	szt	15,16	13,57	17,93	13,48	18,11	18,38	17,52
Tłuszcze.....	kg	1,53	1,34	1,64	1,27	1,92	1,95	1,87
tłuszcze zwierzęce.....	kg	0,52	0,43	0,66	0,49	0,70	0,75	0,61
w tym masło.....	kg	0,31	0,27	0,28	0,36	0,41	0,45	0,33
tłuszcze roślinne.....	kg	1,00	0,91	0,98	0,78	1,22	1,20	1,26
w tym margaryna i inne twarde tłuszcze roślinne.....	kg	0,54	0,50	0,56	0,37	0,62	0,60	0,68
Owoce.....	kg	3,72	3,39	3,66	3,85	4,53	4,86	3,82
Warzywa.....	kg	5,74	5,01	6,60	5,12	7,24	7,53	6,62
Ziemiaki.....	kg	6,68	5,68	8,48	5,26	8,51	8,33	8,90
Cukier.....	kg	1,53	1,27	2,18	1,16	1,99	2,05	1,86
Kawa.....	kg	0,19	0,17	0,17	0,17	0,23	0,23	0,24
Herbata.....	kg	0,08	0,07	0,07	0,07	0,10	0,11	0,09

a) Bez spożycia w placówkach gastronomicznych. b) Polędwica, szynka, baleron i kielbasy trwałe. c) Bez wyrobów garmazeryjnych i panierowanych.

Źródło: Badanie Budżetów Gospodarstw Domowych 2005.

Tabl. 16. **Dynamika przeciętnego miesięcznego spożycia^{a)} niektórych artykułów żywnościowych na osobę w gospodarstwach domowych w 2005 r. (2004 = 100)**

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
		pracownik ów	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów		
					razem	emerytów	rencistów
Pieczywo.....	97,0	96,5	98,0	96,2	97,6	97,0	98,8
Makaron.....	94,7	94,1	97,0	103,1	93,8	92,0	97,8
Mąka.....	98,2	98,9	95,5	105,5	97,9	94,7	102,9
Kasze, ryż, płatki.....	94,1	92,9	93,3	97,8	95,7	92,0	101,6
Mięso.....	100,9	101,0	101,5	100,0	101,2	100,6	101,7
w tym:							
mięso surowe.....	102,6	103,0	102,9	100,3	102,2	101,1	103,9
w tym drób.....	102,7	103,8	102,9	101,6	102,1	100,5	103,3
przetwory mięsne i inne produkty zawierające mięso.....	99,1	99,0	99,2	99,5	100,0	99,6	99,2
w tym wędliny wysokogatunkowe i kielbasy trwałe ^{b)}	110,2	110,6	115,6	103,3	111,1	110,0	111,6
Ryby ^{c)}	102,4	102,8	105,7	110,0	105,8	103,4	107,0
Mleko świeże.....	96,3	96,8	102,9	100,0	95,5	94,0	98,7
Sery.....	100,0	100,0	100,0	102,2	101,0	98,1	104,7
Śmietana i śmietanka.....	97,7	100,0	98,2	102,9	100,0	100,0	101,9
Jaja.....	101,8	102,3	102,1	103,6	100,9	99,4	103,5
Tłuszcze.....	97,5	97,1	94,3	99,2	97,5	97,5	98,4
tłuszcze zwierzęce.....	94,5	93,5	94,3	94,2	95,9	96,2	93,8
w tym masło.....	93,9	93,1	90,3	94,7	95,3	93,8	91,7
tłuszcze roślinne.....	98,0	97,8	95,1	101,3	99,2	98,4	100,8
w tym margaryna i inne twarde tłuszcze roślinne	98,2	96,2	94,9	100,0	98,4	100,0	100,0
Owoce.....	95,1	95,2	101,9	101,6	94,8	94,2	93,9
Warzywa.....	105,9	106,6	101,7	112,0	105,5	104,3	106,6
Ziemiaki.....	96,7	95,3	93,5	103,1	99,4	96,0	106,7
Cukier.....	94,4	93,4	96,0	100,0	94,3	93,2	95,9
Kawa.....	100,0	94,4	94,4	100,0	100,0	100,0	104,3
Herbata.....	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

a) Bez spożycia w placówkach gastronomicznych. b) Polędwica, szynka, baleron i kielbasy trwałe. c) Bez wyrobów garmazeryjnych i panierowanych.

Źródło: Badanie budżetów gospodarstw domowych, 2005.

Tabl. 17. Przeciętne dzienne spożycie na osobę^{a)} w przeliczeniu na wartość energetyczną i odżywczą w gospodarstwach domowych w 2005 r.

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
			pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów		
						razem	emerytów	rencistów
Wartość energetyczna	kcal	2258	2019	2670	1979	2725	2772	2623
	kJ	9456	8456	11179	8286	11412	11610	10984
Składniki odżywcze:								
białko	g	67,6	61,0	78,7	61,5	80,4	82,3	76,4
zwierzęce	g	41,7	37,8	48,3	39,4	49,2	51,0	45,7
roślinne	g	25,8	23,2	30,4	22,1	31,2	31,3	30,7
tłuszcze	g	92,5	82,7	105,7	82,7	112,4	115,0	107,0
węglowodany przyswajalne	g	287	256	347	246	346	350	337
Udział energii uzyskanej ze spożycia:								
białko	%	12,2	12,3	12,0	12,6	12,0	12,1	11,8
tłuszczów	%	36,2	36,2	35,0	36,9	36,5	36,7	36,1
węglowodanów przyswajalnych	%	51,6	51,5	52,9	50,4	51,6	51,3	52,1
Udział białka zwierzęcego w spożyciu białka ogółem	%	61,8	62,0	61,3	64,1	61,2	62,0	59,8

a) Brutto, tj. bez strat przy przechowywaniu posiłków itp., bez napojów alkoholowych; bez spożycia w placówkach gastronomicznych.

Źródło: Obliczenia Pracowni Ekonomiki Wyżywienia Instytutu Żywności i Żywienia na podstawie danych GUS.

Tabl. 18. Dynamika przeciętnej wartości energetycznej i odżywczej spożycia^{a)} w gospodarstwach domowych w 2005 r. (2004 = 100)

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
		pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów		
					razem	emerytów	rencistów
Wartość energetyczna	99,2	99,3	98,4	101,9	99,3	97,9	101,0
Składniki odżywcze:							
białko	99,9	100,2	99,2	101,4	99,9	98,7	101,8
zwierzęce	100,6	100,9	100,4	100,8	100,2	99,4	102,0
roślinne	98,7	98,9	97,4	102,3	99,3	97,7	101,4
tłuszcze	98,9	98,5	97,7	100,0	99,3	98,4	99,9
węglowodany przyswajalne	99,3	99,6	98,7	103,5	99,1	97,3	101,5

a) Brutto, tj. bez strat przy przechowywaniu posiłków itp., bez napojów alkoholowych; bez spożycia w placówkach gastronomicznych.

Źródło: Obliczenia Zakładu Ekonomiki Wyżywienia Instytutu Żywności i Żywienia na podstawie danych GUS.

Tabl. 19. **Przeciętne miesięczne spożycie^{a)} w przeliczeniu na osobę dorosłą z uwzględnieniem oryginalnej skali ekwiwalentnej OECD niektórych artykułów żywnościowych w gospodarstwach domowych w 2005 r.**

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
			pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów		
						razem	emerytów	rencistów
Pieczycwo.....	kg	7,31	8,04	9,86	6,43	7,91	7,73	8,29
Makaron.....	kg	0,43	0,44	0,44	0,43	0,53	0,53	0,53
Mąka.....	kg	1,15	1,28	2,30	1,03	1,69	1,67	1,73
Kasze, ryż, płatki.....	kg	0,51	0,52	0,56	0,59	0,78	0,79	0,75
Mięso.....	kg	6,44	6,62	9,25	6,48	7,56	7,73	7,21
w tym:								
mięso surowe.....	kg	3,60	3,68	5,69	3,71	4,27	4,38	4,06
drób.....	kg	1,80	1,88	2,42	1,70	2,28	2,31	2,22
przetwory mięsne i inne produkty zawierające mięso.....	kg	2,69	2,78	3,42	2,63	3,07	3,12	2,95
w tym wędliny wysokogatunkowe i kielbasy trwałe ^{b)}	kg	0,68	0,58	0,70	0,82	0,71	0,77	0,57
Ryby ^{c)}	kg	0,49	0,45	0,49	0,60	0,64	0,68	0,54
Mleko świeże.....	l	5,73	5,75	9,50	5,90	7,36	7,49	7,08
Sery.....	kg	1,10	0,93	1,05	1,25	1,19	1,24	1,07
Śmietana i śmietanka.....	l	0,49	0,50	0,73	0,48	0,66	0,68	0,63
Jaja.....	szt	18,02	18,21	24,44	17,91	21,40	21,58	21,01
Tłuszcze.....	kg	1,78	1,87	2,24	1,68	2,27	2,29	2,23
tłuszcze zwierzęce.....	kg	0,57	0,53	0,90	0,64	0,83	0,87	0,72
w tym masło.....	kg	0,36	0,29	0,39	0,47	0,48	0,52	0,39
tłuszcze roślinne.....	kg	1,21	1,34	1,34	1,04	1,44	1,42	1,52
Owoce.....	kg	5,84	4,88	5,52	6,97	6,17	6,59	5,25
Warzywa.....	kg	6,77	6,64	8,96	6,96	8,55	8,85	7,89
Ziemniaki.....	kg	7,74	8,76	11,69	7,18	10,19	9,88	10,83
Cukier.....	kg	1,70	1,85	2,97	1,54	2,36	2,42	2,23

a) Bez spożycia w placówkach gastronomicznych. b) Polędwica, szynka, baleron i kielbasy trwałe. c) Bez wyrobów.

Źródło: Badanie Budżetów gospodarstw domowych 2005.

Tabl. 20. **Przeciętne dzienne spożycie^{a)} w przeliczeniu na osobę dorosłą z uwzględnieniem oryginalnej skali ekwiwalentnej OECD w przeliczeniu na wartość energetyczną i odżywczą w gospodarstwach domowych w 2005 r.**

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Ogółem	W tym gospodarstwa domowe					
			pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów		
						razem	emerytów	rencistów
Wartość energetyczna	kcal	2648	2738	3603	2581	3193	3222	3115
	kJ	11087	11465	15089	10807	13371	13493	13046
Składniki odżywcze:								
białko	g	80,6	81,3	107,4	81,3	94,6	96,0	91,0
zwierzęce	g	49,7	48,7	65,9	52,0	57,7	59,3	54,0
roślinne	g	30,9	32,6	41,6	29,4	36,9	36,7	37,1
tłuszcze	g	109,9	111,7	144,3	109,4	132,5	134,5	127,4
węglowodany przyswajalne	g	332,0	349,6	465,5	315,9	403,1	404,4	398,5
Udział energii uzyskanej ze spożycia:								
białka	%	12,4	12,1	12,1	12,8	12,0	12,1	11,9
tłuszczów	%	36,7	36,1	35,4	37,5	36,7	36,9	36,2
węglowodanów przyswajalnych	%	50,9	51,9	52,5	49,7	51,3	51,0	52,0
Udział białka zwierzęcego w spożyciu białka ogółem	%	61,7	60,0	61,3	63,9	61,0	61,8	59,3

a) Brutto, tj. bez strat przy przechowywaniu posiłków itp., bez napojów alkoholowych; bez spożycia w placówkach gastronomicznych.

Źródło: Obliczenia Pracowni Ekonomiki Wyżywienia Instytutu Żywności i Żywienia na podstawie danych GUS.

ZNAKI UMOWNE

Kreska	(-)	-	zjawisko nie wystąpiło.
Zero	(0)	-	zjawisko istniało, w wielkości mniejszej od 0,5.
Znak	x	-	wypełnienie pozycji jest niemożliwe lub niecelowe.
„W tym”		-	oznacza, że podaje się wszystkich składników sumy.

Ze względów redakcyjnych w tablicach wprowadzony został umowny zapis dotyczący liczby mieszkańców w miastach - zastosowano zapis dla miast o liczbie mieszkańców:

200 - 500 tys.	oznacza	-	200 000 – 499 999
100 - 200 tys.	oznacza	-	100 000 – 199 999
20 - 100 tys.	oznacza		20 000 – 99 999

SYMBOLS

(-)	-	magnitude zero.
(0)	-	magnitude not zero, but less than 0,5 of a unit.
x	-	not applicable.
„Of which”	-	indicates that not all elements of the sum are given.

For editorial reasons the number of inhabitants in towns will be recorded in tables in the following way:

200 - 500 thousand	means	200 000 – 499 999
100 - 200 thousand	means	100 000 – 199 999
20 - 100 thousand	means	20 000 - 99 999

Publikacja dostępna na CD
Publication available on CD – ROM

Przy publikowaniu danych GUS – prosimy o podanie źródła.
When publishing the CSO data – please indicate the source.

W publikacji wykorzystano dane Eurostatu. Są one dostępne na stronie:

<http://ec.europa.eu/eurostat>

The publication refers to the Eurostat's data which are accessible at:

<http://ec.europa.eu/eurostat>